

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка**

Кафедра дошкільної педагогіки і психології

Магістерська робота

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ
НАРОДНОЇ РУХЛИВОЇ ГРИ**

Виконала: Беркоша Інна Іванівна,

Магістрантка спеціальності

012 Дошкільна освіта

ОПП Дошкільна освіта

Допущено до захисту

« » _____ 2023 р.

Науковий керівник:

д-р філософії, ст. викл. В.М. Аторіна

Завідувач кафедри

_____ Л.П. Загородня

Дата захисту: « » _____ 2023 р.

Оцінка _____

Підпис членів ЕК:

Глухів – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РУХЛИВОЇ ГРИ.....	10
1.1. Аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.....	10
1.2. Особливості формування мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.....	15
1.3. Українська народна рухлива гра як засіб формування мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.....	24
Висновки до першого розділу.....	32
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РУХЛИВОЇ ГРИ.....	34
2.1. Визначення рівнів сформованості мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.....	34
2.2. Система роботи з формування мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри	57
2.3. Аналіз результатів дослідження.....	69
Висновки до другого розділу.....	78
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	112

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена новими тенденціями в розвитку системи національного дошкільного виховання. Формування мовлення в дітей дошкільного віку є досить актуальним, адже ступінь розвитку мови старшого дошкільника визначає рівень сформованості соціальних і пізнавальних досягнень дитини, вміння висловлюватися та здобувати інші знання. Розв'язання таких проблем мовленнєвої компетентності дітей має здійснюватися в процесі їх щоденного спілкування з вихователями, батьками та однолітками, інтегруючись у різних видах діяльності.

Мова – невичерпне джерело розумового розвитку дитини, скарбниця всіх знань. Слово виховує, навчає і розвиває дитину. Під впливом мови вдосконалюються її почуття, сприймання, збагачуються знання про оточуючий світ. Традиційно науковці і практики вбачали мету навчання дітей рідної мови та формування мовленнєвої компетентності на етапі дошкільного дитинства в навчанні усного мовлення, як засобу спілкування та пізнання довкілля. Важливо піклуватися про своєчасний розвиток мовлення дітей, приділяти увагу її чистоті й правильності. Чим багатше і правильніше мовлення дитини, тим легше їй висловлювати свої думки, тим ширша її можливість в пізнанні дійсності, змістовніші й повно цінніші взаємини з дітьми і дорослими, тим активніше відбувається її психічний розвиток.

Базовий компонент дошкільної освіти визначає кінцеву мету сформованості мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних та невербальних засобів. Мовленнєва компетентність дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини. Водночас, як засвідчує практика, поширення комп'ютеризації, телебачення та інших технічних засобів, які стали доступними й дітям дошкільного віку як у сім'ї, так і в закладах дошкільної освіти, обмежує безпосереднє спілкування дітей з іншими мовцями, внаслідок чого збагачується їхня пізнавальна сфера і

водночас гальмується мовленнєва. Зазначимо, що мовленнєва компетентність є однією з провідних базисних характеристик особистості, що формується на етапі дошкільного дитинства (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій та ін.). Саме тому вчені приділяють значну увагу формуванню мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку. Своєчасний і якісний розвиток мовленнєвої компетентності – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку випускника закладу дошкільної освіти.

Проблема формування мовленнєвої компетентності дошкільників не є новою. Вона досліджувалася сучасними науковцями: А. Богуш, Г. Беленькою, Н. Гавриш, І. Зимньою, Н. Луцан, Є. Пасовим, О. Половіною, О. Пометун.

Як відомо, на формування мовленнєвої компетентності впливає багато факторів: мовленнєве середовище, спілкування з однолітками, слухання радіо і телепередач, перегляд відеофільмів тощо. Однак, вирішальне значення у формуванні такої якості, як мовленнєва компетентність, має освітній процес, оскільки зв'язне літературне мовлення – «продукт цілеспрямованого систематичного навчання» (М. Вашуленко, Н. Луцан, А. Каніщенко, Т. Ладиженська, О. Савченко, Н. Скрипченко, Л. Федоренко, Г. Фомічова).

Запропонована С. Русовою система методів розвитку мовлення дошкільників (заучування віршів, використання картин та малюнків, драматизація і тощо) та методика їх використання в закладі дошкільної освіти залишається актуальною на сучасному етапі.

Сучасні психологи розглядають мовленнєву компетентність як організовану за законами логіки, граматики й композиції єдність, що має тему, виконує певні функції, має відносну самостійність і завершеність, розчленовується на більш чи менш значущі структурні компоненти.

Український народ своїм багатовіковим досвідом інтуїтивно відібрав найефективніші засоби гармонійного виховання підростаючого покоління, чільне місце серед яких посідають українські народні рухливі ігри. Традиційно в освітньому процесі вони використовуються як засіб фізичного виховання. Проте розвивально-виховний потенціал українських рухливих народних ігор значно

ширший. У культурологічних дослідженнях рухливі ігри визнані суттєвим елементом української національної культури.

Будучи важливим засобом надбання і передачі соціального досвіду, українські народні рухливі ігри повинні увійти сьогодні у всі сфери виховної роботи, емоційно збагачуючи особистість, викликаючи потребу до творчої діяльності та підвищення мовленнєвого розвитку.

Проблемам формування мовленнєвої компетентності старшого дошкільного віку засобом українських народних рухливих ігор присвячено досить багато досліджень (О. Богініч І. Брехман, Е. Вільчковський, Н. Денисенко, О. Дубогай, Р. Поташнюк Л. Сварковська). Рухливі ігри досить важливі для формування мовленнєвої компетентності дитини. Цінність їх не лише в тому, що вони розвивають рухи дітей, а й у тому, що спонукають малят бути активними, діяльними, міркувати, досягати успіху та розмовляти з героями казок. Завдяки цим іграм дитина розвиває свою мову і звуковимову, стає легше побудувати діалог або монолог виховуються. Значення рухливої гри для мовлення дітей, проблеми впровадження її в практику роботи ЗДО вивчають психологи та педагоги. Основоположник теорії фізичного виховання П. Лесгафт надавав важливого значення народним рухливим іграм як засобу розвитку самоорганізованості, дисциплінованості дітей. Е. Вільчковський, О. Курок працюють над проблемою використання народних рухливих ігор в різних вікових групах.

Актуальність проблеми та увага з боку видатних педагогів, методистів та психологів зумовили вибір теми магістерського дослідження: **«Формування мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри».**

Об'єктом дослідження є процес формування мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – система роботи з формування мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри.

Мета дослідження: науково обґрунтувати й експериментально перевірити систему роботи з формування мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження.
2. Охарактеризувати вплив українських народних рухливих ігор на формування мовленнєвої компетентності старших дошкільників.
3. Виявити й охарактеризувати критерії, показники та рівні сформованості мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.
4. Розробити й експериментально перевірити систему роботи з формування мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобами українських народних рухливих ігор.

Гіпотеза дослідження: процес формування мовленнєвої компетентності старших дошкільників засобами українських народних рухливих іграх буде ефективним за наступних умов: добір українських народних рухливих ігор з віршованим супроводом; інтеграція різних видів діяльності (навчально-мовленнєвої, ігрової), залучення батьків вихованців до співпраці.

Методологічними засадами дослідження виступили: положення про пріоритетну роль мови як національного джерела формування особистості; використання духовних і національних цінностей українського народу в мовленнєвій практиці; наукової теорії пізнання щодо взаємозв'язку та взаємообумовленості мови, мовлення й мислення; єдності мовленнєвого змісту і мовної норми; праці вчених, що аналізують вербальне спілкування з позицій комунікативної лінгвістики, психолінгвістики, теорії спілкування (Н. Арутюнова, Т. Ахутіна, А. Вежбицька, Дж. Гамперц, О. Леонт'єв, Дж. Серль); законодавчі акти й концепції розвитку мовної та дошкільної освіти в Україні.

Теоретичні засади дослідження склали праці філософів, що визначають різні аспекти мови й мовлення (М. Бахтін, М. Бердяєв, М. Волошин, О. Потебня, В. Соловйов, Ф. Філатов); педагогів з проблеми розвитку мови та мовлення (С.

Русова, Є. Тихеева, К. Ушинський); психологів і психолінгвістів про різні види діяльності і теорії мовленнєвої діяльності (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонт'єв, Г. Леушина, О. Лурія, Т. Піроженко, Л. Рубінштейн); лінгвістів і лінгводидактів щодо методики розвитку мовлення дошкільників (О. Амацьєва, А. Богущ, Н. Водолага, Л. Ворошніна, Н. Виноградова, Н. Гавриш, В. Захарченко, Т. Котик, Т. Ладиженська, Н. Луцан, І. Луценко, Л. Паламар, Е. Палихата, М. Пентилюк, Н. Савінова, В. Скалкін, Г. Чулкова, С. Хаджирадєва, Л. Щерба).

Методи дослідження:

- теоретичні – аналіз і узагальнення наукової та методичної літератури з проблеми формування мовленнєвої компетентності дітей;
- емпіричні – анкетування вихователів щодо виявлення їхнього ставлення до проблеми формування мовленнєвої компетентності дітей; аналіз навчально-виховних планів і чинних програм щодо з'ясування завдань формування мовлення старших дошкільників; спостереження за народними іграми дітей і закладів дошкільної освіти у ході експериментальної роботи; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) з формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку;
- статистичні – якісний і кількісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Базою дослідження виступив заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №29 Олександрійської міської ради Кіровоградської області.

Наукова новизна і теоретична значущість одержаних результатів полягає в тому, що досліджено й науково обґрунтовано специфіку формування мовленнєвої компетентності старших дошкільників засобами українських народних рухливих ігор; виявлено критерії, показники й охарактеризовано рівні сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільників; розроблено систему роботи з формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами українських рухливих ігор.

Практичне значення дослідження полягає в розробці системи роботи з формування мовленнєвої компетентності старших дошкільників. Експериментальний матеріал може використовуватись у практиці роботи закладів дошкільної освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження представлено у виступах на науково-практичних конференціях, а саме: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні виклики і актуальні проблеми підготовки майбутніх педагогів до інновацій в професійній діяльності» (м. Одеса, 25-26 жовтня 2022 р.), Всеукраїнській з міжнародною участю науково-практичній очно/дистанційній конференції «Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи» (м. Житомир, 10-11 листопада 2022 р.), Всеукраїнській науково-практичній інтернет конференції «Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та туристично-краєзнавчої і фізкультурно-оздоровчої роботи» (м. Глухів, 24 листопада 2022 р.), Міжнародній інтернет-конференції молодих вчених та студентів «Глухівські наукові читання-2022. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (м. Глухів, 7-8 грудня 2022 р.), V Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» (м. Глухів, 15-16 березня 2023 р.), I Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна дошкільна освіта: реалії та перспективи» (присвяченої Міжнародному Дню захисту дітей і Всесвітньому Дню батьків) (м. Ізмаїл, 1 червня 2023 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасний освітній процес: сутність та інноваційний потенціал» (м. Одеса, 22-23 травня 2023 р.), VI Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Дитинство XXI століття: інноваційна освіта» (м. Кременчук, 27 жовтня 2023 р.), IV Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Природнича освіта і наука для сталого розвитку України: проблеми і перспективи» (м. Глухів, 19-20 жовтня 2023 р.), Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми дошкільної освіти: виклики та пріоритети» (м. Глухів, 19-20 жовтня 2023 р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в двох публікаціях «Українська народна рухлива гра як засіб формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку», «Формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами інформаційно-комунікаційних технологій».

Структура роботи. Магістерська робота складається з вступу, основної частини, висновку, списку використаних джерел, додатків. Основна частина складається з двох розділів. Кожний розділ складається із трьох підрозділів.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РУХЛИВОЇ ГРИ

1.1. Аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку

Аналізуючи наукові роботи, можна відзначити, що проблемі формування мовленнєвої компетентності приділяли увагу такі вчені, як К. Ушинський, А. Богущ, Н. Гавриш, Л. Калмикова, А. Капська, О. Карпенко, Л. Мацько, Г. Сагач, Л. Скуратівський та інші. У той же час можна зауважити відсутність достатньої кількості наукових досліджень, присвячених формуванню мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

В сучасному тлумачному психологічному словнику «компетентність» визначається як психосоціальна якість, що виражає силу і впевненість, базуючись на відчутті власної успішності й корисності, які дозволяють людині ефективно взаємодіяти з оточуючим середовищем [61].

Науковці, зокрема педагоги та психологи, активно обговорювали поняття «компетентність», спробуючи визначити його ключові характеристики.

За визначенням Н. Бібік, компетентність – це здатність людини успішно виконувати конкретні види діяльності, яка розглядається з професійного погляду [6].

Г. Беленька визначає компетентність як реально-суб'єктивну категорію, що застосовується для опису діяльності конкретної особи чи групи, свідчить про відповідність або невідповідність встановленій компетенції [5, с. 26].

І. Бех, використовуючи філософсько-психологічний підхід, тлумачить цю категорію як досвідченість суб'єкта в конкретній галузі, не обмежуючись лише його інформованістю. Він стверджує, що компетентність мотивується бажанням самовизначення, відчуттям гідності та широкими соціальними мотивами. Компетентність вищого рівня прямо залежить від якості навчальних досягнень,

які повинні перетворитися на систему компетентностей суб'єкта. Лише власні наукові (теоретичні) досягнення мають достатній потенціал для такої компетентності [4, с. 26-27].

Згідно з А. Богуш, компетентність дитини дошкільного віку – це комплексна характеристика особистості, яка включає в себе результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання, створюючи творчі розповіді, малюнки та конструкції), ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль [11, с.161].

Отже, компетентність є характеристикою особистості, має певну структуру та визначена конкретними функціями в структурі особистості.

А. Богуш підкреслює, що компетентність формується на основі конкретних компетенцій і може бути визнана тоді, коли особистість набуває певного життєвого досвіду з віком. У відношенні дітей дошкільного віку, вчений вважає «мовленнєвою компетенцією» належним терміном, оскільки в її структурі переважає емпіричний мовленнєвий досвід, який формується на основі «мовного чуття» під впливом організованих та керованих впливів дорослих (вихователів, батьків) [12, с.165].

Н. Шумарова дає визначення мовної компетенції як «знання мови або мов, які виявляються у всіх видах мовленнєвої діяльності та корелюють з критеріями оцінки і соціодемографічними чинниками» [62, с. 23]. Мовна компетенція нерозривно пов'язана з комунікативною діяльністю особистості, є основою окресленої діяльності, забезпечує інтелектуальну діяльність, є засобом вираження світогляду та власної ідентичності. Зазначаючи значущість мовної компетенції в життєдіяльності людини, вчена пропонує її вивчення у трьох напрямках: лінгвістичному, психолінгвістичному та соціолінгвістичному. Результати досліджень з лінгвістичного напрямку дозволять зробити висновок про рівень володіння особистістю навичками створення текстів, їх аналіз та дотримання норм мовленнєвого мовлення або інших стратифікаційних зразків і словникового запасу мовця. Психолінгвістичний аспект мовної компетенції дозволить досліднику оцінити особистість як мовну (мовленнєву) особистість, представника певної соціокультурної групи, виходячи з характеристики мовно-

культурних стереотипів поведінки та робити висновки про індивідуальну картину світу мовця [62, с. 19].

М. Пентилюк підкреслює, що володіння мовною компетенцією, яка включає оволодіння національно-культурними нормами та навичками спілкування в різних ситуаціях, дозволяє особистості використовувати мову в повсякденному житті. За словами М. Пентелюк, мовленнєва компетентність включає в себе низку мовленнєвих навичок, таких як вміння вести діалог, сприймати та створювати усні та писемні монологічні та діалогічні висловлювання різних типів, видів, стилів та жанрів. Діти дошкільного віку тільки починають оволодівати мовленнєвою діяльністю, тому акцентуємо увагу на характеристиці мовленнєвої компетенції, оскільки компетентність формується значно пізніше [52].

Л. Калмикова вважає, що спеціальна мовна (когнітивна) і мовленнєва (рефлексивна) підготовка є необхідним компонентом мовленнєвої компетенції дитини. Вчена підкреслює, що ця підготовка є важливою для усвідомлення мовлення та розвитку принципів довільності [35, с. 96].

А. Богуш розглядає мовленнєву компетенцію як інтегративне явище, що включає соціальні здібності, знання, навички, стратегії та тактики мовної поведінки для успішного спілкування в конкретних умовах. Вона виділяє граматичну, фонетичну, лексичну, діамнологічну та комунікативну компетенції у структурі мовленнєвої компетенції. А. Богуш також розглядає фонетичну компетенцію як «правильне вимовляння всіх звуків рідної мови, звукосполучень згідно з орфоепічними нормами, налагодження, добре розвинений фонетичний слух, який дозволяє диференціювати фонемі; оволодіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічні наголоси тощо)» [11, с. 166].

Дитячий вік від 3 до 6 років розділяється на молодший (3-5 років) і старший (5-6 років). У цьому періоді, крім фізіологічних змін, відбувається формування нових навичок, що впливають на розвиток особистості. Однією з ключових сфер є вивчення елементарних правил поведінки в суспільстві, коли дитина виходить за межі сім'ї та спілкується з іншими людьми. Серед факторів, що впливають на

цей процес, велике значення має мовленнєвий розвиток, оскільки він суттєво визначає комунікативні, інтелектуальні та культурні вміння дитини.

Головне завдання вихователя полягає в активізації мовленнєвого розвитку, спрямованого на відповідну траєкторію та сприяння закріпленню мовленнєвої грамотності та культури у дитині. Кінцевою метою її роботи є формування чіткого мовлення дитини та підготовка до школи для подальшого розвитку мовленнєвої компетентності особистості [36].

Сучасні дослідники вказують, що мовленнєва компетентність – це здатність людини виражати свої думки, враження та звернення в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів. Мовлення та мова допомагають дитині вивчати та взаємодіяти зі світом у всіх аспектах її життєдіяльності. Компетенції, які входять до складу мовленнєвої компетентності, включають фонетичну, граматичну, лексичну, монологічну та діалогічну компетенції.

У Базовому компоненті дошкільної освіти особлива увага приділяється мовленнєвому розвитку дітей через окремий освітній напрям, який називається «Мовлення дитини». Цей напрям є важливим показником рівня освоєння дитиною культури мовлення та навичок спілкування взагалі, а також елементарних правил використання мовлення у різних сферах її діяльності.

Мовленнєва компетентність- здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів. Мовленнєва компетентність об'єднує фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний складники та засвідчує їх взаємозалежність і взаємозумовленість [3, с.18].

Основними компонентами роботи з мовленнєвою компетентністю старших дошкільників у освітньому напрямі «Мовлення дитини» є:

1. Звукова культура мовлення. Опанування правильної вимови звуків та розвиток фонетичних навичок.

2. Граматична правильність мовлення (граматика). Формування навичок коректного вживання граматичних конструкцій та правильного синтаксису.

3. Словникова робота (словник). Розширення словникового запасу та вивчення значень слів.

4. Зв'язне монологічне і діалогічне мовлення. Розвиток здатності висловлювати свої думки як у формі монологу, так і у формі діалогу, взаємодіючи з іншими [3].

За сучасним розумінням, мовленнєва компетентність дитини визначається як її здатність висловлювати думки, враження та звернення у будь-яких формах мовленнєвого висловлювання, використовуючи як вербальні, так і невербальні засоби. Важливо враховувати, що дошкільний вік є сприятливим періодом для формування мовленнєвої компетентності особистості [3].

Сутність освітнього напрямку «Мовлення дитини» ґрунтується на повному підході до формування мовленнєвої компетентності як важливого чинника розвитку та формування особистості старшого дошкільника. Плануючи та проводячи мовленнєві заняття, важливо враховувати не менше трьох вищезазначених елементів, взаємодіючи їх між собою [3]. Вони включають сформовані вміння дитини спілкуватися, дотримуватися елементарних правил користування мовою у різних життєвих ситуаціях. Мовленнєва компетентність об'єднує в собі наступні складники: фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний і засвідчує їх взаємозумовленість. Фонетична складова передбачає правильне вживання всіх звуків рідної мови та звукосполучень відповідно до орфоепічних норм, добре розвинений фонематичний слух, вживання інтонаційних засобів виразності. Лексична складова забезпечує певний запас слів відповідно віку дитини, доречне їх використання. Граматична – вміння використовувати граматичні форми рідної мови відповідно до законів і норм граматики (рід, число, відмінок, клична форма тощо), чуття граматичної форми, володіння навичками правильного вживання граматичних форм. Діалогічна та монологічна складові передбачають оволодіння дитиною зв'язним висловлюванням: вміння вести діалог та складати різні види розповідей.

Формування мовленнєвої компетентності у дітей важливо починати ще з раннього віку, і головним завданням вихователів є мовленнєва підготовка

дитини до школи, зорієнтована на вивчення відповідних мовленнєвих знань, навичок і вмінь для ефективного спілкування.

Отже, формування мовленнєвої компетентності стає головною метою навчання дітей старшого дошкільного віку рідній мові. За допомогою зв'язного мовлення дошкільники можуть успішно спілкуватися з однолітками та дорослими. Мовленнєва компетентність стає необхідною передумовою для подальшого успішного навчання та формування особистості.

1.2. Особливості формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку

У старшому дошкільному віці мовлення має бути багатим на активний словник дитини, вживання мовних еталонів. Діти повинні вміти висловити свою думку, вступати в діалог дотримуватися правил ведення його, мовлення бути зв'язним та логічним, адже малюк на породи до школи. Тому формування мовленнєвої компетентності має бути на високому рівні. Адже у роботі з дітьми старшого дошкільного віку мовленнєві завдання стають складнішими. На п'ятому році життя уявлення дитини про діяльність людей та навколишнє середовище значно розширюються, і виникає потреба взаємодії з дорослими та однолітками. Основна увага повинна бути спрямована на розвиток монологічного та діалогічного мовлення, а також формування навичок культури мовлення, таких як привітання, ввічливе звернення, подяка та інше [17].

Діти шостого року життя повинні навчитися граматично правильно, чітко та виразно висловлювати свої думки. Вихователі повинні приділяти увагу помилкам у мовленні дітей та впроваджувати спеціальні вправи для їх виправлення. Для формування правильного темпу мовлення та вміння керувати силою голосу, діти вивчають лічилки та скоромовки. Особлива увага приділяється розвитку пояснювального описового мовлення [19].

Використання словесних доручень є одним з найефективніших методів при пояснювально-описовому мовленні, таких як пояснення правил нової гри, викладання змісту малюнка чи трудового процесу. Участь дітей в інсценуванні

художніх творів або у театральних виставах також сприяє формуванню мовленнєвої компетентності. Важливо стимулювати дітей щодо їхніх мовленнєвих досягнень, оскільки це сприяє підтримці емоційного стану та надає впевненості старшим дошкільникам в їхніх можливостях [19].

Щодо формування зв'язного мовлення дітей у старшому дошкільному віці, Л. Калмикова виділяла три основні різновиди:

- форма вигуку, яка представляє собою не справжнє мовлення, а лише засіб вираження емоцій. Ці висловлювання виникають мимовільно у відповідь на хороші чи погані події, цікаві чи нудні явища, процеси або дії;

- форма діалогу, яке включає чергування питань та відповідей у вигляді розмов, бесіди чи полілогу;

- форма монологу, що реалізується у функціонально-смислових структурах, таких як опис (характеристика станів, дій, людей, явищ), розповідь та міркування, де дитина встановлює причинно-наслідкові зв'язки [18].

Також, властиві дітям старшого дошкільного віку ситуативні мимовільні висловлювання, а також активне використання немовних форм спілкування та контекстового монологічного мовлення. У дітей п'яти-шести років ще не на високому рівні володіння допоміжними засобами виразності, такими як інтонація, наголоси, система пауз. Тільки невеликий відсоток дошкільників володіє розвиненими позамовними засобами, такими як жести виразності та міміка, які успішно доповнюють сталі коди мови [24].

Діти старшого дошкільного віку виявляють бажання ділитись своїми думками, емоціями та почуттями, закріплюючи знання про навколишнє та самих себе безпосередньо. Монологи старших дошкільників адресовані реальному співрозмовнику, і взаємодія може призводити до коригування інформації під час мовленнєвого висловлення, доповнюючи, розгортаючи або уточнюючи зміст. Це пов'язано з інтелектуальним розвитком дошкільників, які до п'ятирічного віку поступово втрачають потребу в опорі на об'єктивні відносини, що безпосередньо сприймалися ними. Ця особливість відкриває можливість для заповнення граматичної та лексичної неповноти мовлення [37].

Мовленню дітей 5-6 років притаманні всі етапи монологу: формування загальної ідеї та мотивів, які в деякій мірі вже відомі дитині; етап внутрішнього мовлення, який ґрунтується на семантичному записі з його потенційними зв'язками, оскільки внутрішнє мовлення виступає прикладом можливості освоєння монологу; стимулювання глибинної синтаксичної структури; розгортання зовнішнього зв'язного мовлення, яке матеріалізується у поверхнево-синтаксичних конструкціях. У старшому дошкільному віці активізується критичне ставлення до мовлення. Дошкільники більше уважно вислуховують звуковимову, приділяють більше уваги інтонації та дикції, вдосконалюють орфоепічну літературну вимову.

Дослідження Л. Калмикової вказують на те, що словниковий запас дітей, що належать до старшого дошкільного віку, головним чином складається з іменників та дієслів. Також важливо відзначити, що іменники використовуються в називному відмінку, особливо для вираження підмета. У цьому віковому періоді мова визначається так званою «дієслівністю», оскільки діти частіше використовують дієслова, пов'язані з діяльністю [37].

Дошкільники п'ять років інтенсивно розширюють свій словниковий запас як за кількістю, так і за якістю. Однак важливо відзначити семантичні помилки, неправильне розуміння певних часових, просторових та абстрактних понять. Деякі труднощі можуть виникати при сприйнятті слів з переносним значенням, прислівників, а також обмежений словник дитини щодо прикметників порівняльного ступеня, образних виразів тощо. На цьому етапі продовжується засвоєння суфіксів, вдосконалення граматичної правильності мовлення, спостерігається прагнення до точного та виразного використання граматичних форм, що виявляється у критичному ставленні до власної мови та мови однолітків. Навички самокорекції та корекції мовлення також формуються, що готує дошкільника до переходу на вищий рівень розвитку зв'язного мовлення [33].

Однією з важливих рис розвитку дітей старшого дошкільного віку є поява регульовальних та планувальних функцій мовлення. Дошкільник цього вікового періоду вже може створювати розповіді за планом та ефективно планувати свою

майбутню мовленнєву діяльність. Дослідження підтверджують, що для дітей характерний розмовний стиль мовлення, і більшість з них використовують діалог з елементами монологу [33].

У дітей дошкільного віку чітко виявляється процес інтеграції та диференціації мовлення в системі пізнавальних функцій. Мовлення стає регулюючим та самостійним процесом, і це виявляється у формуванні самооцінювальної мовної діяльності, яка не прив'язана безпосередньо до практичних дій. Діти цього віку вже можуть брати участь у розмові на позаситуативні теми, такі як пізнавальний зміст або оцінка вчинків героїв оповідання. Вони також самостійно складають оповідання, казки та віршики. Такий рівень мовлення вимагає спеціальної роботи дорослого для розвитку зв'язного мовлення [50].

Мовлення являє собою – особливу форму діяльності дитини, особливий результат її зусиль в освоєнні життєвого простору. Належний рівень мовленнєвої компетентності дитини неможливий без оволодіння правильним, чітким, граматичним мовленням. Оволодіваючи мовленням, вивчаючи мову, дитина засвоює систему знань, суспільно прийняті норми поведінки. Сформована мовленнєва компетентність старшого дошкільника – це коли дитина вміє адекватно й доречно користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності. Дитина здібна користуватися рідною мовою як засобом мовленнєвої взаємодії з дорослими та однолітками в різних соціальних колах людей, знаходити своє місце серед них, розуміти їх і бути зрозумілою, узгоджувати власні бажання з намірами інших учасників. Становлення сформованості мовленнєвої компетентності особистості відбувається в комплексному розвитку всіх компонентів мовлення [41].

Відсутність мовленнєвого спілкування значно затримує безперервний і багатогранний процес соціалізації, що триває все життя людини.

Проблема формування мовленнєвої компетентності на думку Л. Калмикової, усне мовлення дитини старшого дошкільного віку відбувається у

трьох основних різновидах: по-перше, у формі вигуку, що не є справжнім мовленням, а тільки засобом передачі будь-якої експресії – повідомлення про дію та стан (чи процес) за допомогою кодів мови; вони є афективними мовленнєвими реакціями, що виникають мимовільно, як відповідь на несподіване, дивовижне (чи цікаве) явище: по-друге, як діалогічне мовлення, яке здійснюється або як відповідь на запитання, або як розмова, по-третє, у формі монологічного мовлення, що реалізується в різних функціонально-смыслових структурах: розповіді (для передачі часової послідовності дій) або опису (для характеристики людей, явищ, станів, дій, що існують одночасно) - відображення темпоральних зв'язків, а також міркування (для вираження каузальних відношень) – відображення причинно-наслідкових зв'язків [35, с.45].

Дослідники відмічають, що з п'яти років, оволодівши діалогічним мовленням, дитина починає інтенсивно оволодівати монологічним, чому сприяють набуті на попередніх етапах фонетичні та граматичні уміння.

Науковці стверджують, що вже з чотирьох років дітям доступні не тільки види діалогічного мовлення (розмова, бесіда, полілог), а й такі види монологічного як опис і розповідь, а також міркування. Висловлювання дітей старшого дошкільного віку є достатньо поширеними й інформативними, але не завжди в них присутня логіка викладання змісту. Крім того, для мовлення старшого дошкільника характерними є ситуативні мимовільні висловлювання (непідготовлене мовлення), контекстове монологічне мовлення, активи вживання немовних форм спілкування. Дошкільник цього віку ще не оперує додатковими засобами виразності: інтонацією, виділенням за допомогою голосу окремих компонентів висловлювання, не використовує систему пауз (монологічні висловлювання дітей інтонаційно нерозчленовані). Але в окремих дітей добре розвинені такі позамовні засоби, як міміка, жести та засоби виразності, що успішно доповнюють сталі коди мови, виділяючи принципово нове, важливе, розкриваючи істотні елементи смислу тощо [43].

Старший дошкільник охоче ділиться з іншими своїми почуттями, думками, коментує власні дії, фіксує знання про себе й довкілля

Усне монологічне мовлення дітей старшого дошкільного віку звернене до реального співрозмовника, реакція якого дозволяє дитині-мовцю коригувати свою інформацію по ходу повідомлення - опускати вже відоме; доповнювати, розгортати невідоме (чи недостатньо зрозуміле). Ці особливості пов'язані з інтелектуальним розвитком дитини, в якій до старшого дошкільного віку поступово зникає потреба в оперті на об'єктивні відношення, безпосередньо сприймалися нею. Це сприяє засвоєнню вміння в монологічній структурі мовлення заповнювати лексику граматичну неповноту [42].

Н. Луцан зазначає, що висловлюванню старшого дошкільника притаманні всі етапи породження монологу: починається з мотиву й загального задуму, який відомий дитині від початку в найзагальніших рисах - проходить через стадію внутрішнього мовлення, спираючись на семантичний запис з його потенційними зв'язками (саме внутрішнє мовлення є свідченням можливості засвоєння монологу), стимулює в подальшому формування глибинно-синтаксичної структури, розгортає в зовнішнє зв'язне говоріння, що матеріалізується у поверхово-синтаксичній конструкції [48].

Л. Калмикова зазначає, що більшу частину у мовленні старших дошкільників складають іменники та дієслова. Більшість іменників використовуються у називному відмінку для вираження підмета. Головну групу складають дієслова руху і дієслова, пов'язані з діяльністю [57].

Незважаючи на значне кількісне та якісне зростання словника, на шостому році життя спостерігаються семантичні помилки, неправильне розуміння окремих абстрактних, часових і просторових понять, слів з переносним значенням, прислівників (разом і поруч тощо.); словник бідний на образні вирази, прикметники порівняльного ступеня тощо. Удосконалюється граматична правильність мовлення, продовжується засвоєння суфіксів, спостерігається прагнення до точного й влучного вживання граматичних форм, що виявляється у критичному ставленні до власного мовлення і мовлення однолітків; формуються навички корекції й самокорекції мовлення. Набуті вміння забезпечують перехід на вищий рівень формування мовленнєвої компетентності [31].

У старшому дошкільному віці виникає критичне ставлення до мовлення. Звукова культура мовлення набуває подальшого розвитку: дитина прислухається до звуковимови, більше уваги приділяє дикції й інтонаційній виразності висловлювання. Також розвивається фонематичний слух, вдосконалюється звуковимова й літературне мовлення, удосконалюється орфоепічна літературна вимова.

Словник дітей старшого дошкільного віку також істотно збагачується передусім за рахунок засвоєння різноманітних семантичних відтінків значення слів. Дошкільники рівномірно використовують у мовленні всі частини мови, складні слова, слова з абстрактним значенням, доречно застосовують прислів'я, приказки, образні вирази, фразеологізми.

Формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку науковці оцінюють як довготривалий процес, що полягає у взаємопов'язаному розвитку всіх сторін мовлення одночасно [26].

У старшому дошкільному віці зростає мовленнєва активність дитини: запас слів швидко зростає, діти вживають слова в найрізноманітніших граматичних та синтаксичних сполученнях, виражають свої думки не лише простими, але і складними реченнями; вчать порівнювати, узагальнювати починають розуміти значення абстрактного, відокремленого смислу слова.

Мовлення стає контекстним. Діти здатні за допомогою мовлення привертати до себе увагу, встановлювати контакти. Водночас у формується вміння планувати висловлювання, дотримуючись відповідності темі та змісту, вживати образні мовні засоби виразності. Старші дошкільники активно опановують діалог (А. Богуш, Н. Гавриш). У цьому віці виникає нова форма спілкування - позаситуативно-особистісне, в процесі якого дитина орієнтується на світ людей, опановує взаємозв'язки в соціальному світі. У старших дошкільників з'являється потреба порівнювати себе з іншими. Діти стають більш самостійними та незалежними від дорослих, усвідомлюють своє становище в середовищі однолітків [27].

Набутий у попередні роки досвід мовленнєвого спілкування з дорослими дитина переносить на свої взаємовідносини з однолітками. Для старших

дошкільників діалог властивий як мовленнєва взаємодія з однолітками, в ході якої партнери по чергово висловлюються на одну тему. Мовлення передую «колективний монолог» - мовленнєве спілкування, коли кожен партнер активно висловлюється в присутності однолітка, але не відповідає на його репліки, не помічає реакції з його боку на власні висловлювання. Кожен говорить про своє («веде монолог») і думає, що його чуять та розуміють так, («колективний монолог») [39].

Особливості формування мовленнєвої компетентності – двобічний процес, коли співбесідник гри рівноправно спілкуються, поважають одне одного. Під час такого спілкування діти ще не здатні використовувати доступні вербальні та невербальні засоби не володіють способами побудови діалогу, не встановлюють взаємодію одне з одним у ході діалогу, тобто не вміють чути, слухати одне одного, ініціативно висловлюватись [34].

У дітей старшого дошкільного віку з'являються такі форми з мовленнєвої компетентності, як мовлення-пояснення, мовлення-міркування, а також ситуативне мимовільні висловлювання (непідготовлене мовлення), немовні форми

Провідним типом спілкування виступає спілкування однолітками, вони є ініціаторами встановлення мовленнєвих контактів з іншими дітьми, діалогічні форми спілкування все більше замінюються контекстними, монологічними. Старші дошкільники виявляють ініціативу в спілкуванні з дорослими, звертаються до них з різного типу запитаннями; будують діалог у стимульованому мовленні на запропоновані теми; використовують звертання, вставні слова у першій репліці діалогу та частки (стверджувальні, заперечні) у другій; використовують без нагадування ввічливі слова та форми мовленнєвого етикету відповідно до ситуації спілкування; підтримують розмову, що виникла між 3-5 дітьми [15; 21; 24; 30].

У старших дошкільників значно багатший досвід, чіткіші, конкретніші уявлення про навколишнє життя, вони більш активні й допитливі, ніж діти молодшого дошкільного віку. Тематика розмов у них більш різноманітна: про роботу батьків, відпочинок, свята, спортивні змагання, улюблені книжки, Діти

старшого дошкільного віку з інтересом розмовляють одне з одним протягом дня, діляться своїми враженнями, обговорюють події з власного життя.

Важливим якісним новоутворенням дітей старшого дошкільного віку є виникнення планувальної та регулювальної функцій мовлення. Дитина вже складає розповіді за планом, може планувати свою майбутню мовленнєву діяльність. Науковці доводять, що дітям властивий розмовний стиль мовлення, більшість Послугується діалогічним мовленням елементами монологічного. Також дошкільники вміють складати невеликий текст з двох- трьох речень типу опису [44; 51; 46; 53].

Аналізу формування мовленнєвої компетентності присвячене дослідження Л. Величко, яка зауважує, що мовленнєве висловлювання дітей старшого дошкільного віку логічне, послідовно розгорнуте. Воно в основному складається з чотирьох-п'яти або п'яти-шести речень. За характером вираження предикативності переважають двоскладні повні речення, рідко спостерігаються неповні з пропущеними підметами. З односкладних речень у розповідях дітей старшого дошкільного віку частіше зустрічаються безособові, що виражають загальний стан об'єкта в умовах природного середовища або психологічний стан особи, а також такі, що виражають відсутність чого-небудь. Неозначено-особові структури зустрічаються в мовленні дітей дуже рідко. Називні речення використовуються у висловлюванні дитини зрідка, бо вони невластиві динамічному оповіданню. Діти старшого дошкільного віку з'єднують речення різноманітними лексико-граматичними засобами, зокрема використовують займенникові, дієслівні, прислівникові, сполучникові міжфразові зв'язки [47; 56].

Інший аспект розвитку описового мовлення досліджував більшість дітей п'яти-шестирічного вік Л. Порядченко, яка виявила, що надають перевагу описам серед інших функціонально-сміслових типів мовлення. В описі предметів (об'єктів) користуються, як правило однотипними синтаксичними структурами. За змістом і структурою виокремлюються три типи дитячих описів: описи, в яких повідомляється про зовнішній вигляд предмета в цілому, а потім описуються деталі, описи, в яких передається тільки загальне враження від

предмета; описи, в яких повідомляється лише про окремі ознаки предмета (такі описи переважають) [45; 49].

У цілому ж у старшому дошкільному віці яскраво виражається процес диференціації та інтеграції мовлення у системі пізнавальних функцій.

Мовлення стає окремим і регульовальним інтелектуальним процесом, свідченням чого є формування самостійної мовної діяльності, прямо не пов'язаної з практичними діями. Дитина цього віку включається у бесіду на поза ситуативні теми (наприклад, широкого пізнавального змісту; щодо моральних якостей, оцінки вчинків героїв казок чи оповідань), самостійно складає оповідання, казки, віршики. Такий рівень мовлення вимагає спеціальної роботи дорослого з формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку [14; 29].

Отже, дитина проходить складний шлях від уривчастого мовлення в ранньому віці до високого рівня розвитку мовлення, таким чином у дитини формується мовленнєва компетентність в старшому дошкільному віці. Дошкільники оволодівають всіма формами усного мовлення, що властиві дорослим.

1.3. Українська народна рухлива гра як засіб формування мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку

Українські народні рухливі ігри – невід'ємна частина національної культури, в яких відображено погляд на природу, людину, мораль і світ загалом. Одностайними є думки вчених О. Богініч, Е. Вільчковського, А. Вольчинського, Є. Приступи, А. Цьося щодо народних рухливих ігор як важливого засобу навчання, виховання дітей.

Такі ігри сприяють розширенню знань про навколишній світ, забезпечують естетичну насолоду від виконання рухів, поєднаних з примовками, приспівками, створюють передумови для закріплення рухових навичок та розвитку зв'язного мовлення. Їхня ігрова ситуація захоплює і водночас виховує дитину. А діалоги, що супроводжують більшість народних ігор, безпосередньо характеризують

персонажів та їхні дії. Народні рухливі ігри «це своєрідна «мала академія» народознавства, що старанно зберігала і передала дошкільнятам третього тисячоліття попередній багатомісячний досвід ігор, забав, розваг» [49].

Доцільне використання народних рухливих ігор у практичній роботі закладів дошкільної освіти є ефективною сполучною ланкою між народною, сімейною й дошкільною педагогікою. Це працює на благо духовного, фізичного та емоційного розвитку дитини, формування її як гармонійної особистості, формування мовленнєвої компетентності.

Українські народні ігри посідають належне місце в житті найменших громадян. Педагоги та батьки намагаються вдало і легко використовувати їх у спілкуванні з дітьми. Під час першого ознайомлення з новою грою дорослий повинен допомогти дитині відчувати ритм, красу образу, барвистість мови.

Проводячи народні ігри в різних природних умовах, слід добирати відповідну тематику. Наприклад, на галявині доречно буде пограти з дітьми у такі ігри: «Гуси», «Віночок», «Подоланочка»; біля водойми - «Міст», «Качки і рибалки», «У річку, гоп»; у лісі - «рибок», «Горішок» тощо [9].

Мовлення є неодмінною частиною українського народу, а народні ігри є дієвим засобом формування мовленнєвої компетентності дітей. За допомогою народних ігор діти опановують першими елементами грамоти, у них розвивається слух, вони вивчають мелодику прекрасної української мови, вірші, скоромовки, заклички, лічилки.

Українська народна рухлива гра - це своєрідна школа рухів, етики естетики, уміння приймати раптове й найдоцільніше рішення, це школа фізичного гарту, сили, витривалості, спритності, товариських, людських стосунків. У народних рухливих іграх діють характерні саме для України дикі та свійські тварини, зустрічаються типові рослини (гарбуз, просо, жит картопля, коноплі, мак, дуб, верба). У цих іграх відображено традиції українського побуту («Батько й діти», «Дід та баба»), традиційні заняття українського населення (рибальство - «Рибалки і риба», мисливство «Бобер», тваринництво - «Гуси», «Вовк і коза», ковальство - «У коваля», землеробство - «Мак», «Занадився журавель»), наслідування трудових дій («Огірочки», «Шевчик»). Народна рухлива гра є

невичерпним джерелом поповнення словникового запасу дітей, збагачення мови (женчик, горщик, копа, бусель, горобейко, гилка, цурка, скраклі, шуляки, швигалки та ін.). У таких іграх навчальні завдання часто ніби приховані у підтексті і спрямовані на те, щоб радувати дітей і тим самим спонукати до активності і творчості, розвивати увагу, сприйняття [7].

Характерною особливістю народних рухливих ігор є використання художнього слова, малих жанрів українського фольклору - закличок, загадок, лічилок, мирилок, промовок, приказок, прислів'їв. Народна рухлива гра несе радість дітям через забезпечення органічної потреби в рухах, емоційність, привабливість ігрового середовища, спільні дії дітей з дорослими. Цікавий сюжет, емоційна насиченість, елементи змагань, гра у команді, виконання рухів у незвичних, часто комічних ситуаціях та зусилля, з ними пов'язані, викликають у дітей позитивні емоції, покращують настрій, задовольняють потребу дитини в рухах, сприяють збагаченню рухового досвіду та мовлення.

Радісна атмосфера рухливої гри є надзвичайно цінною для фізичного і психічного здоров'я кожної дитини. Як зазначає О. Богініч, важливим завданням закладу дошкільної освіти є зробити життєдіяльність дітей оптимально активною, насиченою різноманітними видами діяльності, цікавою і корисною [8, с. 316].

Створення комфортних умов життєдіяльності для щасливого зростання дітей. В умовах закладу дошкільного освіти є ознакою здоров'язбережувального освітнього простору, що передбачає збереження здоров'я, формування мовленнєвої компетентності, активного включення дитини в соціум.

Власне українська народна рухлива гра має важливе значення не лише для фізичного розвитку, але й для формування мовленнєвої компетентності дітей, вона акумулює у собі значні перспективи інтеграції різних видів діяльності дітей. На думку К. Крутій, за допомогою емоційно забарвленої рухової активності діти входять до ситуації, через рухи тіла вчиться передавати свої емоції і стани, шукати творчі композиції, нові форми рухів поставленої мети [2, с. 107].

Виходячи із вищезазначеного, наголосимо на особливостях проведення українських народних рухливих ігор з метою формування мовленнєвої компетентності.

Н. Луцан зазначає, що в освітньому процесі в закладах дошкільної освіти варто враховувати особливості застосування українських народних рухливих ігор. Необхідно враховувати місце проведення: ігри типу естафети, змагання доцільніше проводити на повітрі. Слід враховувати час доби, зокрема вранці ігри з бігом не проводяться, а краще використати народні ігри з предметами, хороводні, веселі, жартівливі атракціони. Обов'язково враховувати досвід дітей, їх знання, уявлення про традиції, звичаї, обряди, культуру українського народу. При організації та проведенні народної рухливої гри треба враховувати рівень формування мовленнєвої компетентності дітей [49, с. 27].

Важливим є педагогічний супровід українських народних ігор. Так, однією із характерних особливостей народних рухливих ігор є прагнення результату, інтерес до нього (втекти, перемогти, догнати). У процесі гри дитина спрямовує свою увагу і зусилля на досягнення мети, а не на спосіб виконання руху чи правильне і точне виконання елементів техніки руху. Основним змістом рухливих ігор є рухове завдання і правила, а не роль і ігрова ситуація, що лише є супроводом до гри. Кожна рухлива гра тримається на правилах, тому має бути їх чітке дотримання. У процесі гри діти вступають у складні взаємовідносини, які розпочинаються з розподілу ролей. Тому вихователю важливо продумати прийоми розподілу ролей з урахування особливостей самої гри та інтересів дітей. Діти мають бути впевнені, обирає ведучого не вихователь, а вибирає об'єктивна реальність (лічилка, жеребкування, розрахунок, паличка, стрілочка). Діти будь-якого віку знаходять собі гру до смаку. Добираючи ігри слід враховувати вік дітей, чітко визначати мету кожної гри.

О. Богініч поділила українські народні рухливі ігри на кілька груп. До першої групи віднесено рухливі ігри з текстом-діалогом: «Кози», «Панас», «Чорне-біле», «Гуси», «У гусей», «Жмурки», «Квочка», «Крук», «Сірий кіт», «Залізний ключ» та ін. До другої групи - хороводні ігри зі співом: «Соловейко-сватку», «А ми просо сіяли, сіяли», «Мак», «Задумала бабусенька» та ін. Третю

групу становлять ігри розважального характеру: «Я гілочка», «Чий вінок кращий?», «Ходить Гарбуз по городу», «Як у нас біля воріт», «Ой є в лісі калина», «Ой на горі жито» та ін. Четверта група - на закріплення звуковимови, звуконаслідування: «У волосянку», «Рядки», «Гуси», «Ку-ку, ку-ку, птичко мала», «Прослужив я в пана рік», «Задумала бабусенька», «Довгоносий журавель» тощо [9, с. 16-17].

О. Богініч та Н. Сивачук рекомендують добирати сезонно-обрядові ігри.

Для доцільності їх організації необхідно ознайомити дітей зі звичаями, обрядами, віруваннями українського народу. Для створення ситуативного інтересу до гри доцільно скористатися закличками до сил природи та безпосередньо до змісту ігор, загадками, прислів'ями, приказками, народними пісеньками, віршиками, приповідками, легендами, повір'ями, фрагментами оповідань, казок тощо. Розповідаючи дітям цікаві легенди, повір'я, звичаї, приповідки про історію походження гри та, розширюючи кругозір дитини, вихователь пробуджує у неї ситуативний інтерес до народних ігор.

Так, перед святом Івана Купала доречно з дітьми розучити народну гру «Горю-дуб»; перед Благовіщенням - «Перепілочка», «Кривий танець»; на свято Стрітіння - «Горобейко», «Ой летіла зозуленька»; на Новий Рік чи Різдво - народну гру «Калита», а також колядки і щедрівки, що супроводжуються відповідними діями. Навесні дітям буде цікаво пограти в такі ігри, як «Шум», «Гуси», «Подоляночка», «Кривий танок» тощо. Улітку доцільно розучити з малятами народні ігри «Золоті ворота», «Косарі», «Коза-дереза», «Хусточка», «У цурки, у свинки», «Городки», «Класи» (з м'ячем). Восени найкраще погратися з дітьми у такі ігри: «Гарбуз» (у поєднанні з однойменною піснею «Ходить гарбуз по городу»), «Зайчик» (з піснею «Заїньку за голівоньку»), «Горобейко» (з піснею «Ходжу, ходжу сам»), «У квача», «У піжмурки» тощо. Узимку улюбленими дитячими народними іграми можуть стати «Сніжинки» (з піснею), «Миші» (з піснею), «Засмучений зайчик» (з піснею), «Кіт і миші» (з піснею «Ой, до нори, мишко») [32; 8].

Н. Рогальська зазначає, що для рухливих ігор у давнину діти використовували все, що потрапляло під руку. У грі «Шкандибки» - короткий

ціпок, щоб торкався землі обома кінцями, в грі «Перевезти бабусю» використовували камінець або черепок, що підскакував над водою (скільки разів підстрибнув камінець - стільки разів перевіз бабусю) [45].

А. Цьось, досліджуючи питання щодо використання спеціальних атрибутів для українських народних ігор, запропонував рекомендації щодо їхнього виготовлення [38].

Українські народні рухливі ігри в закладі дошкільної освіти, проводяться в ранкові години, на прогулянці, в другій половині дня. Вони також входять до складу занять з усіх розділів програми, ними закінчують заняття для піднесення емоційного тону дитини. Без народної рухливої гри не може обійтись жодне народне свято чи розвага.

Вміле використання народних рухливих ігор у навчанні дає змогу забезпечити формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку. Завдяки грі У дитини розвивається чітка звуковимова, монологічне та діалогічне мовлення.

Адже оптимальне формування особистості дитини можливе за умови удосконалення її мовлення. Народна гра в такому випадку стане ефективним засобом формування мовленнєвої компетентності, його інтелектуального виховання і загалом психічного розвитку дитини, збагачення її емоційно-чуттєвого та зокрема, когнітивного досвіду. Завдання вихователя - зацікавити дітей зразками усної народної творчості, художньою літературою, навчити розуміти їх зміст, ввести в життя дітей учити повторювати за дорослими тексти народних рухливих ігор [38].

Деякі ігри супроводжуються вживанням різноманітної лексики, багатої на слова, які діти засвоюють у процесі ознайомлення з довкіллям, а до того ж гру можна добирати відповідно теми заняття. Наприклад, тему «Праця дорослих» доповнять ігри-пісні «А ми просо сіяли», «Шевчик», до теми «Народні обряди та традиції» «Подоланочка», «Горобейко», тощо.

У народних іграх часто зустрічаємо слова-синоніми: впала, припала; живі, здорові; тіштеся, смійтеся, які також збагачують та уточнюють словник дітей. Різноманітні вигуки: гей, гей; дрібу, дрібу; так, так; пестливі суфікси: голуб'ята,

травичка, огірочки, морквиця надають мові експресивності, емоційності. А який багатий ігровий фольклор на порівняння (личко немов скляночка), образні вирази (діти-квіти, весна-красна), епітети (сизокрилая, молоденькая) та фразеологічні звороти (підскоч до раю; коцюбою обернуся)! Специфічною побутова лексика народних ігор близька до загальноновживаної. У ній широко представлені слова, що в минулому широко вживалися окремими групами населення, здебільшого сільськими жителями: свитка, торочки, макогін, ослін, миска тощо. Знайомити дітей з професійною лексикою допомагають тексти багатьох ігор. Так, у «Маку» є слова: 'виорав, посіяв, молоти; у «Редьці»: скопай, посади, посапай, підгорни, пропали, вирви. Маємо також діалектизми: половий, бараболя, свояки, багацько... Разом з тим лексика жодної гри не є копією певного діалекту. З літературною мовою (зокрема, художнім стилем) її єднає використання спільних засобів і прийомів. Показові для українських народних ігор різноманітні повтори. Деякі точно відтворюють окремі слова і словосполучення протягом усієї гри («Ой так, ой так, ой Так сіють мак»), в інших у повторі щось змінюється [10; 6; 1; 59].

У народних іграх наявні всі пласти української лексики. Проте не всі ті пласти доцільно вводити до активного словника дошкільнят. До нього може, зокрема, увійти загальноновживана професійна і побутова лексика, а діалектизми, архаїзми та деякі специфічні побутові слова поповнюють пасивний лексичний запас. Збагачувати словник дітей доцільно у такій послідовності: тлумачення слова (залежно від його змісту) до початку або по закінченні гри; заміна слова синонімом, якщо треба під час пояснення гри; закріплення слова у грі, якщо потрібно. Активізація пасивного словника лексемами здійснюється у такій послідовності: пояснення слова до початку гри; закріплення його під час гри; заміна після гри наявних у тексті діалектизмів та історизмів словами літературної мови [60].

Педагогічне значення традиційних українських дитячих народних ігор таке, як і значення традицій. Націю, звичайно, визначають, як цілісність поколінь минулих, сучасних і майбутніх. Таку цілісність підтримують передусім традиції. Завдяки їм зберігається й розвивається національна мова, без якої неможливе

існування нації, зберігається релігія, звичаї, надбання мистецької творчості, світогляд, народні ідеали, все те, що створює обличчя народу, що відрізняє його від інших народів. Через систему традицій, зокрема через традиційні народні ігри український народ відтворює й зберігає свою духовну культуру, національні цінності, свій характер, свою мову і передає їх наступним поколінням [40; 59]. «Для того, щоб це животворне джерело не замулювалося, - писав В. Скуратівський, - не згасали його пульсуючі водограї, приносили нам радість і здоровий дух, мусимо бути ревними зберігачами наших кращих народних традицій, серед яких особливе місце посідають дитячі ігри і яким відведена самою природою виняткова роль у вихованні та навчанні наших дітей» [59].

Отже, українська народна рухлива гра має вагомий вплив на розвиток дитини. Саме в грі вдосконалюється мовленнєва компетентність старших дошкільників.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

У розділі розкрито теоретичні аспекти формування мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри; охарактеризовано сутність поняття «мовленнєва компетентність».

У БКДО в освітньому напрямі «Мовлення дитини» мовленнєва компетентність визначається як здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів. Мовленнєва компетентність об'єднує фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний складники та засвідчує їх взаємозалежність і взаємозумовленість.

Важливо враховувати, що дошкільний вік є сприятливим періодом для формування мовленнєвої компетентності особистості. У процесі вивчення особливостей формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку науковці встановили не лише вікові та індивідуальні властивості дитячого мовлення дітей, а й розкрили взаємозв'язок між структурою мовлення та його змістом, а також залежність цієї структури від різних форм спілкування дитини з її співрозмовником, від методів, прийомів навчання, також від виду діяльності.

Водночас, як було виявлено на основі аналізу наявних досліджень проблема формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри ще не стала предметом належної уваги дослідників. Українська народна рухлива гра є незаперечним доказом педагогічного таланту народу, його високої педагогічної майстерності. За допомогою народних ігор діти опановують першими елементами грамоти, у них розвивається слух, вони вивчають мелодику прекрасної української мови, вірші, скоромовки, заклички, лічилки. Українська народна рухлива гра - це своєрідна школа рухів, стилю і естетики, вміння приймати раптове й найдоцільніше рішення, це школа фізичного гарту, сили, витривалості, спритності, товариських, людських стосунків.

Доцільне використання народних рухливих ігор у практичній роботі дошкільних навчальних закладів є ефективною сполучною ланкою між

народною, сімейною й дошкільною педагогікою. Це працює на благо духовного, фізичного та емоційного розвитку дитини, формування її як гармонійної особистості, формування мовленнєвої компетентності. Завдяки грі у дитини розвивається чітка звуковимова, монологічне та діалогічне мовлення. Адже оптимальне формування особистості дитини можливе за умови удосконалення її мовлення. Народна гра в такому випадку стане ефективним засобом розвитку мовлення дошкільника, його інтелектуального виховання і загалом психічного розвитку дитини, збагачення її емоційно-чуттєвого та когнітивного досвіду. Завдання вихователя зацікавити дітей зразками усної народної творчості, навчити розуміти їх зміст, ввести в життя дітей, учити повторювати за дорослими та відтворювати тексти народних рухливих ігор.

РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РУХЛИВОЇ ГРИ

2.1. Визначення рівнів сформованості мовленнєвої компетентності мовлення дітей старшого дошкільного віку

Програма експериментальної роботи передбачала проведення констатувального етапу дослідження, в процесі якого з'ясували рівні сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільнят. На формувальному етапі перевірялася ефективність запропонованої системи роботи з формування мовленнєвої компетентності старших дітей дошкільного віку засобом української народної рухливої гри, виявлялися педагогічні умови організації мовленнєвої роботи; визначалися зміст та послідовність роботи. На контрольному етапі було подано порівняльну характеристику рівнів сформованості мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку засобом українсько народної рухливої гри, дані статистичної обробки одержаних результаті дослідження.

Зауважимо, що формування мовленнєвої компетентності включає такі етапи: формування основних умінь мовленнєвої компетентності, збагачення словника. До першого етапу входять мовленнєва компетентність розвитку зв'язного мовлення та навчання використанню штампів у діалогічному та монологічному мовленні. Необхідно оволодіти штампами діалогу, що використовуються для вираження привітання, спілкування, пропозиції, згоди, відмови, подяки або відповіді неї.

Другий етап формування мовленнєвої компетентності реалізується за допомогою мовленнєвих ситуацій, використання яких у навчально-виховному процесі передбачає необхідність детального опису їх конструктивних та змістових ознак. Особливої актуальності у цьому процесі набуває інтегральне

вміння діалогічного спілкування, пов'язане з будь-якою конкретною ситуацією в грі.

Система роботи з формування мовленнєвої компетентності старших дошкільників засобом української народної рухливої ігри включала два етапи: репродуктивний та творчий, для кожного з яких було визначено мету, пріоритетну лінію, завдання та форми роботи.

Зазначимо, що мовленнєва компетентність розвивають на спеціальних заняттях, у ході бесід, народних рухливих ігор і у вільному спілкуванні, коли дитина вступає в діалог з вихователем або з іншими дітьми впродовж усього часу і перебування в дитячому садку та вдома з батьками.

З-поміж багатьох засобів навчання дітей рідної мови, зокрема у формуванні мовленнєвої компетентності, можна виокремити народні рухливі ігри. Нами було виділено два основних завдання щодо формування мовленнєвої компетентності засобом українських народних рухливих ігор:

- мовний розвиток, тобто розвиток зв'язного мовлення, фонематичного слуху, артикуляційного апарату як основи оволодіння всіма сторонами мови;
- налагодження мовленнєво-ігрової взаємодії з однолітками.

З метою визначення стану роботи з формування мовленнєвої компетентності старших дошкільників загалом та засобом українських народних рухливих ігор зокрема, у сучасній практиці роботи закладів дошкільної освіти нами було проведено анкетування педагогів, проаналізовано програми навчання та виховання, плани навчально-виховної роботи вихователів закладів дошкільної освіти.

Нами були проаналізовані програми навчання та виховання дітей дошкільного віку, зокрема «Дитина», «Українське дошкілля», «Я у Світі», «Впевнений старт» з метою з'ясування наявності завдань з мовленнєвого розвитку дітей (Додаток А).

В усіх розглянутих програмах чітко визначено завдання з формування мовленнєвої компетентності старших дітей дошкільного віку. Водночас у кожній з них є акцент щодо мовленнєвого розвитку дошкільнят засобом народних рухливих ігор. Так, у програмі «Дитина» основна увага приділяється виразності

та правильності мовлення, мовленнєвому етикету під час спілкування у процесі проведення ігор. Серед завдань визначено: навчити дітей дотримуватися мовленнєвого етикету: ввічливо звертатися з проханням до дорослого, товариша, відповісти на поставлене запитання, вибачитися, привітатися и попрощатися, привчати говорити чітко, виразно, в нормальному темпі, з нормальною силою голосу; вміти відтворювати діалог дійових осіб в іграх-драматизаціях, театралізованих іграх, інсценуваннях, рухливих, народних іграх, в уявних сюжетних ситуаціях, творчо застосовуючи мовні засоби.

Інший підхід до визначення завдань формування мовленнєвої компетентності дошкільників, що базується на формуванні діалогічної компетенції дитини, знаходить відбиття в програмі «Я у Світі». Формування мовленнєвої компетентності у програмі визначається так: «Дитина вільно, невимушено вступає в розмову з дітьми, дорослими (як знайомими, так і незнайомими), підтримує запропонований діалог у грі, зокрема і рухливій вільно до теми, не втручається в розмову інших. Будує запропонований діалог відповідно до ситуації в українській народній рухливій грі, відповідає на запитання, звернені до дитини, за змістом гри. Виконує словесні доручення, звітує про їх виконання» [66].

У програмі «Українське дошкілля» вказано, що діти старшого дошкільного віку здатні активно брати участь у бесіді, повно і точно відповідати на запитання, доповнювати відповіді інших дітей, формулювати запитання. Діалоги в системі «дитина - дитина» характеризуються більш повним та активним застосуванням різноманітних мовленнєвих засобів, зрозумілістю, зв'язністю, правильністю, порівняно з діалогами и системі «дитина - дорослий». Діти засвоюють різні типи висловлювань (описові, розповідні), деякою мірою міркування з опорою на наочний матеріал і без опори. Діти беруть участь у переказуванні художніх текстів. Активно розвивається мовленнєво-творча діяльність, яка за умови правильно організованого навчання сприяє розвитку початкових літературно-художніх здібностей дітей [59].

Отже, у кожній вищезазначених програм приділена увага формуванню мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Нами були проаналізовані програми з фізичного виховання щодо наявності в них українських народних рухливих ігор загалом та з мовним супроводом зокрема.

Найрізноманітніше подані ігри у програмі «Дитина», зокрема перелік українських народних рухливих ігор у всіх вікових групах подано в розділі «Граючись, зростаємо». У старшій групі ігри-інсценівки, драматизації, театралізації, українські народні ігри, календарно-обрядові ігри [32].

У програмі «Українське дошкілля» у розділі «Ігри» подано тематику ігор у таких підрозділах. Старша група - народні рухливі ігри; розвиток Мовлення; словникова робота; формування граматичної будови мови; народні малорухливі ігри.

У програмі «Впевнений старт» виділено окремий розділ «Мовленнєва діяльність», в якому наголошується на розвитку в дітей навичок спілкування, вміння вести діалог на запропоновані теми, будувати різні форми діалогу.

Залучати дітей до участі в діалозі під час спілкування у різних видах діяльності.

З дотриманням елементарних норм ведення розмови; удосконалювати вміння слухати і розуміти співрозмовника, формулювати і ставити запитання, будувати відповідь відповідно до почутого; заохочувати до ведення діалогу в різних повсякденних ситуаціях (у закладі дошкільної освіти, вдома, у громадських місцях, транспорті, на вулиці), як при безпосередньому контакті, так і у телефонній розмові; формувати елементарні навички оцінювального, пояснювального мовлення під час складання розповідей-суджень і пояснень, дотримання логічних причинно-наслідкових зав'язків у самостійних міркуваннях [18].

У програмі «Впевнений старт» підкреслюється, що у старшому дошкільному віці дитина самостійно використовує життєвий досвід у створенні та реалізації ігрових задумів. Вміє організовувати українську народну рухливу гру, може відтворювати взятую на себе роль та вільно використовувати різні засоби ігрового заміщення. У іграх з правилами творчо і самостійно вирішує

ігрове завдання. Вміє контролювати як свої, так і чужі дії у грі відповідно до правил [18].

У програмі «Я у Світі» зазначено що українські народні рухливі ігри розвивають у дітей самостійність, відповідальність, креативність як важливі характеристики особистості; в них діти уточнюють свої уявлення та обов'язки. Гра як провідна діяльність відіграє визначальну роль у розвитку психіки старшого дошкільника: в ній формуються довільні увага і пам'ять; розвивається розумова діяльність. опорою для розвитку мислення, дитина фантазує, вдосконалюється уява дітей замінюють одні предмети іншими, беруть на себе різні ролі персонажів в українських народних рухливих іграх, набуває навичок спілкування, навчаються діяти за правилами ігор.

Гра відіграє важливу роль у формуванні мовленнєвої компетентності старшого дошкільника: сюжет українських народних ігор потребує мовленнєвого спілкування, вміння висловлюватися, обґрунтовувати думки, звертатися з пропозиціями, проханнями, вибаченнями тощо, здатності інтонувати мову різних персонажів.

В ході українських народних рухливих іграх у дітей розвиваються фізичні якості (сила, гнучкість, спритність, швидкість, окомір), в рухах з'являється легкість та узгодженість, набутий руховий досвід. Усвідомлюють власні можливості для досягнення кращих результатів, виявляти старанність, наполегливість.

У програмі «Українське дошкілля» зазначено, що діти повинні дотримуватися правил гри, користуватися раніше набутими вміннями та навичками, проявляти старанність і наполегливість для досягнення кращих результатів. Вихователі повинні вчити дітей використовувати в ігровій діяльності народні рухливі ігри різноманітного змісту; розучувати з дітьми слова народних ігор: лічилки, пісеньки, заклички, заохочувати дотримуватися правил гри; організовувати ігри; розвивати інтерес до усної народної творчості.

Аналіз програм свідчать, що у них подано перелік українських народних рухливих ігор, які сприяють удосконаленню фізичних якостей дитини за

допомогою лазіння, повзання, стрибків, бігу, кидання, метання, але вони уваги представлені безсистемно, тематика відсутня.

Наступне завдання експерименту передбачало аналіз планів навчально-виховної роботи вихователів старших груп з метою з'ясування місця українських народних рухливих ігор у загальній підготовці дітей старшого дошкільного віку, зокрема у формуванні мовленнєвої компетентності.

Як засвідчив аналіз планів, українські народні рухливі ігри не є розповсюдженим засобом у формуванні мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку. Вихователі найчастіше організовують народні рухливі ігри які сприяють розвитку окоміру, спритності, сили, координації рухів, зокрема «М'яч сусідові», «Не лови гав», «Хто швидше», «У навбитки», «У кидка». Окрім цих ігор проводяться хороводи з різними атрибутами - віночком, хусточкою, стрічкою.

Отже, аналіз навчально-виховних планів свідчить, що вихователі не завжди чітко визначають, які вміння і навички в запланованій грі закріплюються, які основні рухи розвиваються, яка виховна мета реалізується. Під час вибору народної рухливої гри не завжди враховують рухову підготовленість дітей, їх руховий досвід, інтереси та уподобання. У процесі планування рухливої гри вихователі враховують її місце у режимі дня; включають їх до різних організаційних форм роботи з фізичного навантаження: ранкової гімнастики, заняття з фізичної культури, мовленнєвого спілкування, з природи, фізкультурних розваг та свят, на заняттях народознавства, ознайомленням з довкіллям.

Для ранкової гімнастики вихователі інколи планують ігри малої рухливості. На заняттях з фізичної культури українські народні рухливі ігри планують на початку заняття у вступній частині - це ігри, які містять рухові дії для розвитку уваги, організованості та навичок з перешикування. В основній частині - ігри великої рухливості з максимальним навантаженням; у прикінцевій частині - малорухливі народні ігри. На заняттях з формування мовленнєвої компетентності інколи планують українські народні рухливі ігри, які містять

елементи фольклору, який сприяє розвитку мовлення, звуковимови старших дошкільників, збагачує їх словниковий запас.

Аналіз планів з навчання рідної мови засвідчив, що українські народні рухливі ігри зі словесним супроводом більшість вихователів використовує досить обмежено, здебільшого на закріплення звуковимови дошкільників.

З метою виявлення формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом українських народних рухливих ігор нами було проведено анкетування вихователів.

В анкетуванні взяло участь 20 вихователів закладу дошкільної освіти № 29 Олександрійської міської ради, Кіровоградської області дитячих садочків. Зміст анкети подано в додатку Б. Проаналізуємо одержані результати анкетування вихователів.

На перше запитання анкети «Які засоби Ви використовуєте для формування мовленнєвої компетентності?» отримали такі відповіді: 7 вихователів, що складає 35% від загальної кількості респондентів, використовують казки, приказки, загадки; 6 вихователів (30%) використовують дидактичні ігри; 5 вихователів (25%) переважно використовують українські народні ігри; решта вихователів (10%) використовують переважно колективні вправи.

На запитання як українські народні рухливі ігри сприяють формуванню мовленнєвої компетентності?» 14 опитаних (70%) («Котилася торба...», «Бобре-бобре, заховайся добре...», «Біг пес через овес...», «Гайду, гайду, дай гриба і бабку...»; «Маслюк, маслюк, вистав ріжки...», «Сусай, молочай», «Гірчачок, колочок», «Течі, течі, водо, з мене», «Топчу, топчу ряст, ряст», «Не зву тебе, журавель, щоб я не журився», «Чорногузе, дяльку»): 5 вихователів (20%) вважають, що найкращому формуванню мовленнєвої компетентності сприяють календарно-обрядові ігри («Ой, ти весна, ти весна...», «А ми рутоньку посіємо...», «Вийди, вийди, Іванку...», «Посію я рожу», «Жали женчики, жали...». «А сонечко котиться, котиться...», «Закотилося да сонечко...» тощо). 10% вихователів не змогли дати відповідь на дане запитання.

На запитання «Що таке «вербальна гра?». Які Ви знаєте вербальні рухливі ігри?» вихователі не змогли дати повної відповіді. Так, 7 вихователів, що складає

35% від загальної кількості респондентів, відповіли «не знаю»; 3 вихователів (15%) вважають, що це ігри для дорослих, 6 вихователів (30%) написали, що «це мовленнєві, словесні ігри»; 4 вихователів (20%) ототожили їх з мовленнєвими вправами. Жодний респондент не назвав конкретної гри.

На пропозицію назвати українські народні ігри з розвитку монологічного та діалогічного мовлення 8 вихователів (40%) вказали до 5-6 ігор, серед яких: «Фарби», «Бондар», «Гуси-гуси», 5 вихователів (25%) назвали по 3-4 гри, серед яких: «Ой у перепілки», «Калина», «Галя по садочку ходила», «Розлилися води», «Їду, Їду». 3 вихователів (15%) не змогли правильно назвати ігри, які б сприяли розвитку монологічного та діалогічного мовлення дітей.

На останнє запитання «Де і коли Ви використовуєте українські народні рухливі ігри?» 8 вихователів (40%) назвали заняття з фізичного виховання; 5 вихователів (25%) - у процесі проведення ранкової гімнастики; 3 вихователів (15%) - у процесі проведення фізкультхвилинок та фізкультпауз; 5 вихователів (20%) - на прогулянках.

Отже, аналіз анкет дозволив дійти висновку, що вихователі лише інколи використовують українські народні рухливі ігри для формування мовленнєвої компетентності; не всі вихователі знайомі з українськими народними рухливими іграми, які сприяють розвитку монологічного та діалогічного мовлення. Лише незначна кількість вихователів використовує народні рухливі ігри зі словесним супроводом на прогулянках.

Отже, аналіз програм, навчально-виховних планів та анкетування педагогів дозволяють зробити висновок про часткове використання українських народних рухливих ігор з метою формування мовленнєвої компетентності дошкільників.

В експериментальній роботі брали участь 40 вихованців старших груп закладу дошкільної освіти (2 групи, з яких 1 склала експериментальну групу і 1 - контрольну). Базою дослідження виступив заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №29 Олександрійської міської ради, Кіровоградської області.

Метою експериментальної роботи на констатувальному етапі дослідження було з'ясування рівнів сформованості мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри.

Завдання констатувального етапу експерименту включали: визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри.

Нами було визначено критерії та показники рівні формування мовленнєвої компетентності старших дошкільників: комунікативний (на рівні встановлення контакту), мовленнєвий (на рівні засвоєння та вживання еталонів), структурний (на рівні ведення діалогу).

Комунікативний критерій (на рівні встановлення контакту) з показниками: вміння розпочати розмову з однолітками, підтримувати й завершувати її; виявляти та підтримувати діалог зі співрозмовником; враховувати компоненти ситуації спілкування; змістовність, різноманітність тематики під час діалогічного спілкування.

Мовленнєвий критерій (на рівні засвоєння та вживання мовленнєвих еталонів) з показниками: вміння висловлюватися логічно, зв'язно, самостійно, в нормальному темпі; говорити виразно, чітко, зрозуміло, різноманітність форм, мовних засобів, мовленнєвих еталонів, типів мовленнєвих висловлювань; доречність використання усталених мовних виразів.

Структурний критерій (на рівні ведення діалогу) з показниками: вміння дотримуватися теми діалогу; швидко реагувати на хід бесіди, знаходити необхідні слова в різних ситуаціях спілкування, перепитувати співрозмовника за необхідністю; ставити запитання та давати відповідь на запитання співрозмовника; дотримуватися правил ведення діалогу.

На основі вищезазначених критеріїв і показників було визначено рівні формування мовленнєвої компетентності старших дошкільників засобом української народної гри: високий, достатній, середній, низький

Високий рівень характеризується вмінням дітей вступати у спілкування, підтримувати й завершувати його; висловлюватися логічно, зв'язно, самостійно, в нормальному темпі; говорити виразно. Старші дошкільники з високим рівнем формування мовленнєвої компетентності вживають різноманітні мовні засоби, мовленнєві еталони, типи мовленнєвих висловлювань; доречно використовують усталені мовні вирази. Вони швидко реагують на хід бесіди, знаходять необхідні

слова в різних ситуаціях спілкування, в разі потреби перепитують співрозмовника; формулюють запитання та дають відповідь на запитання співрозмовника. Діалоги та монологи дітей змістовні, їх тематика різноманітна. Дошкільнята не відхиляються від їх тематики та дотримуються правил ведення.

Достатній рівень характерний старшим дошкільникам, які вільно спілкуються з однолітками, вживають різноманітні мовні засоби, мовленнєві еталони, типи мовленнєвих висловлювань; у різних ситуаціях спілкування добирають необхідні слова; запитують однолітків та дають відповідь на запитання співрозмовника. Для діалогічних та монологічних висловлювань дітей характерні самостійність, логічність, зв'язність, змістовність, різноманітність тематики. Діти добре обізнані з правилами ведення діалогу і монологу та дотримуються їх. Водночас їх мовлення не завжди виразне. Діти не вміють доречно використовувати усталені мовні вирази. Діти, яких було віднесено до **середнього рівня**, можуть підтримувати й завершувати розпочату співрозмовником розмову; висловлюватися самостійно, зв'язно: вживати різноманітні мовні засоби, мовленнєві еталони, типи мовленнєвих висловлювань. Вони досить швидко реагують на хід бесіди, вживають необхідні слова в різних ситуаціях спілкування, в разі потреби перепитують співрозмовника; ставлять запитання та дають відповідь на запитання співрозмовника. Діалогічні і монологічні висловлювання дітей змістовні. Водночас дошкільнята не завжди дотримуються правил ведення діалогу чи монологу, відхиляються від їх теми; не вміють доречно використовувати усталені мовні вирази. Мовлення дітей маловиразне.

Низький рівень визначається здатністю дітей підтримувати завершувати спілкування. Іноді вони дають відповідь на прості запитання співрозмовника. Водночас діти, віднесені до цього рівня, не вміють самостійно висловлюватися; реагувати на хід бесіди, добирати потрібні слова в різних ситуаціях спілкування; вживати різноманітні мовні засоби. Вони відчують значні труднощі, коли необхідно було про щось запитати співрозмовника. Спілкуючись з однолітками, вони не дотримуються правил ведення діалогу.

При проведенні експериментального дослідження звертали увагу на зміст; форми діалогу, вживання мовленнєвих еталонів, різних типів мовленнєвих висловлювань, використання українських традицій. в діалогічному спілкуванні з однолітками

До кожного критерію та показника було дібрано низку експериментальних завдань. Опишемо їх.

Формування мовленнєвої компетентності за комунікативним критерієм

Максимально можлива кількість балів за результатами виконання завдань за комунікативним критерієм - 9

Показник: діалогічне мовлення

Завдання 1. Подарунок на день народження

Мета: з'ясувати вміння дітей будувати діалогічні єдності (діалог) в ситуації «розмова по телефону».

Матеріал: телефон.

Хід виконання: експериментатор пропонує дітям послухати розповідь: «Це було весняного дня. В одному будинку жили діти: Петрик, Галинка, Івасик, Тарас, Олег. Вони були друзями. Завтра у Галинки буде день народження. Вона запросила всіх друзів до себе в гості. - Що ж мені подарувати Галинці? - вголос сам до себе промовив Петрик. Хлопчик вирішив зателефонувати Тарасику, щоб довідатись, чи той придбав подарунок, а якщо ні, то піти разом у крамницю, щоб купити для Галинки подарунок. Петрик набрав номер телефону і почав розмову...». Експериментатор пропонує дитині взяти на себе роль Петрика і телефонувати Тарасу (Івасику, Олегу).

Критерії оцінювання: вміння розпочати та завершити діалог, змістовність, різноманітність тематики, характер діалогу (репродуктивний, творчий). Кожна позиція оцінювалася 1 балом.

Показник: змістовність, різноманітність тематики під час діалогічного спілкування.

Завдання 2. Передай діалог

Мета: виявити вміння дітей вести діалог з дорослими та однолітками.

Матеріал: іграшки, дитячий посуд, дитячі книжки.

Хід виконання: експериментатор читав діалогічний текст (див. додаток В). Далі пропонував дитині передати діалог персонажів художнього твору близько до тексту, частково змінюючи його, з елементами новизни, творчості, власний діалог (за вибором дітей).

Критерії оцінювання: вміння розпочати та завершити діалог, змістовність, різноманітність тематики, характер діалогу (репродуктивний, творчий). Кожна позиція оцінювалася 1 балом.

Показник: захоплювати й підтримувати ініціативу спілкування.

Завдання 3. Розмова

Мета: виявити вміння дітей розпочинати розмову з однолітками й дорослими за правилами етикету, захоплювати й підтримувати ініціативу спілкування, відтворювати діалог персонажів художніх творів, самостійно обираючи собі партнера.

Матеріал: іграшки, книжка з українськими народними казками.

Хід виконання: експериментатор пропонував дитині розпочати розмову на тему: «Моя улюблена казка» з дорослим чи однолітком (за бажанням дитини). Необхідно було розпочати розмову за правилами етикету, продумати зміст розмови. Далі дитині пропонували пригадати діалог персонажів з цієї казки, відтворити їх, обравши собі для цього партнера. У разі потреби експериментатор просив пригадати конкретний діалог персонажів (Івасика-Телесика і Зміючки; Котигорошка та Вернидуба тощо).

Критерії оцінювання: вміння розпочати розмову та завершити тривалість розмови, ініціатива в розмові, змістовність розмови, вміння відтворити діалог персонажів улюбленої казки. Кожна мета оцінювалася 1 балом. Максимально можлива кількість балів дорівнювала 5.

Виконуючи перше завдання «Подарунок на день народження», діти з високим рівнем сформованості мовленнєвої компетентності, змогли розіграти діалог по телефону, вживаючи прості поширені речення, але таких дітей виявилось лише 10 % від загальної кількості дітей. Діти, які мали достатній рівень змогли побудувати діалог по телефону, вільно спілкувалися між собою,

під час бесіди вживали різноманітні мовні засоби, але їх мовлення не завжди було виразним.

Таких дітей 25 % від загальної кількості дітей. Що стосується дітей, віднесених до середнього рівня, то вони використовували прості, короткі однослівні речення. Діалог був короткотривалий, і часто діти зверталися за допомогою до вихователя. Таких дітей виявилось 45 % дітей від загальної кількості дітей. Діти віднесені до низького рівня не змогли побудувати діалог.

Вони відповідали лише одним словом, не можуть користуватися мовними засобами. Кількість таких дітей становить 20 % від їх кількості в групі.

Виконуючи друге завдання «Передай діалог», діти з високим рівнем сформованості мовленнєвої компетентності, передавали діалог персонажів художнього твору близько до тексту, частково змінювали його; з елементами новизни; будували власний діалог. Таких дітей лише 10 % від кількості дітей у групі. Дітей достатнього рівня - 25 % від загальної кількості дітей в групі. Вони змогли побудувати власний діалог, творчо підійшли до цього завдання, відтворили діалог, але в них виникали деякі труднощі. Дітей з середнім рівнем розвитку зв'язного мовлення становить 25 % від загальної кількості дітей в групі. У них були труднощі під час переказу діалогу; він був короткотривалий, мовлення в дітей було не виразне. Часто зверталися один до одного за допомогою. Під час виконання другого завдання дітей з низьким рівнем розвитку зв'язного мовлення виявлено 40 % від загальної кількості. Таким дітям важко будувати діалог за текстом художнього твору, мовлення їх не виразне, відповідали одним словом, зверталися за допомогою до вихователя. Побудувати свій діалог з елементами новизни дітям не вдалося.

Виконуючи третє завдання «Розмова», діти старшого дошкільного віку, які мають високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності, розпочинали розмову, однолітками, дотримувалися правил етикету, підтримували ініціативу у розмові. Таких дітей лише 15 % від кількості дітей в групі. Дітей достатнього рівня - 30 % від загальної кількості дітей у групі. Вони змогли відтворити діалог персонажів художніх творів, але в них виникали деякі труднощі у повному оформленні та розмові з однолітками. Дітей з середнім рівнем розвитку зв'язного

мовлення - 40 % від загальної кількості дітей у групі. У них були труднощі у відтворенні діалогу, він був короткотривалий, мовлення в дітей було не виразне, не завжди могли розпочати розмову з однолітками, не використовували в розмові правила етикету. Під час виконання третього завдання дітей з низьким рівнем розвитку зв'язного мовлення виявлено 15 % від загальної кількості. Таким дітям важко відтворювати діалог персонажів художніх творів, вони не могли самостійно обрати собі партнера, не виявляли ініціативи під час розмови з однолітками. Зверталися за допомогою до вихователя. Побудувати свій діалог з елементами новизни дітям не вдалося.

Підсумовуючи результати виконання дітьми низки експериментальних завдань, було визначено загальний рівень сформованості мовленнєвої компетентності за комунікативним критерієм. Високий рівень розвитку зв'язного мовлення за комунікативним критерієм було виявлено у 11,7% старших дошкільників експериментальної та 11,7% - контрольної груп. На достатньому рівні перебували 25% дітей старшого дошкільного віку експериментальної та 26,6% - контрольної груп. У переважній більшості респондентів було зафіксовано середній рівень сформованості мовленнєвої компетентності за комунікативним критерієм: відповідно 40% респондентів експериментальної та 36,7% - контрольної груп. 23,3% старших дошкільників експериментальної та 25% - контрольної груп показали низький рівень сформованості мовленнєвої компетентності за комунікативним критерієм.

Кількісні результати виконання дітьми завдань критерієм подано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівні сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільників за комунікативним критерієм (констатувальний етап експерименту %)

Група	Високий 3 б. за кожне завдання; 9 балів	Достатній - 2 б. за кожне завдання 6 балів	Середній 1.б. за кожне завдання 3 бали	Низький 0 б. за кожне завдання 0 балів	
КГ	10	25	45	20	Завдання№1

	10	25	25	40	Завдання№2
	15	30	40	15	Завдання№3
	11,7	26,6	36,7	25	Загальний рівень (у%)
ЕГ	10	15	50	25	Завдання№1
	15	30	20	35	Завдання№2
	10	30	50	10	Завдання№3
	11,7	25	40	23,3	Загальний рівень (у%)

Формування мовленнєвої компетентності за мовленнєвий критерієм

Максимально можна кількість балів за виконання завдань за мовленнєвим критерієм дорівнювала 9.

Показник: уміння висловлюватися логічно, зв'язно, самостійно, нормальному темпі.

Завдання 1. Моя улюблена казка

Мета: виявити вміння старших дошкільників вміння під час діалогу висловлюватися логічно, зв'язно, самостійно, в нормальному темпі.

Матеріал: тексти українських народних казок.

Хід виконання: експериментатор пропонував дитині: Пригадайте казку «лисичка-сестричка і Вовк-панібрат». Назвіть персонажів казки. Пригадайте, «Вовк ловив рибу. Хто йому дам таку пораду? Пригадайте, які слова говорила Лисичка? А чим закінчилася риболовля? Про що просила Лисичка вовка після того, як його побили? А зараз ми оберемо тобі партнера і ви розіграєте діалог Лисички та Вовка.

Критерії оцінювання: зв'язність, логічність, самостійність, темп мовлення, вміння розпочати та завершити діалог, точність передачі реплік персонажів твору. Кожна позиція оцінювалася 1 балом.

Показник: виразність мовлення.

Завдання 2. Впізнай, хто сказав

Мета: виявити вміння дітей говорити виразно, емоційно та інтонаційно забарвлено.

Матеріал: ілюстрації до дитячих народних рухливих ігор (українські народні рухливі ігри «Квочка», «Кіт і миші», «Сірий вовк», «Зайчик», «Вовк і Лисичка» (Додаток Д).

Процедура виконання: експериментатор пропонував дітям розглянути ілюстрації до народних ігор, зачитував зміст гри. Після цього він за ширмою вимовляв репліки будь - якого персонажа, зображеного на ілюстрації, дитина мала впізнати, хто це сказав, повторити діалог.

Критерії оцінювання: виразність мовлення; емоційна та інтонаційна забарвленість мовлення. Кожна позиція оцінювалася 1 балом.

Показник: різноманітність застосування мовленнєвих еталонів, різних типів мовленнєвих висловлювань.

Завдання 3. Як сказати інакше?

Мета: виявити знання дітьми мовленнєвих еталонів взагалі та в художніх творах зокрема; вміння вживати різноманітні форми висловлювань, мовні засоби, мовленнєві еталони, типи мовленнєвих висловлювань.

Матеріал: малюнки з зображенням різних ситуацій спілкування (дитина прийшла до дитячого садка; дитина прокинулася зранку: дівчинка дивиться книжку з казками, а хлопчик теж хоче подивитися книжку; хлопчик прийшов на день народження до дівчинки).

Хід виконання: експериментатор пропонував дітям розглянути малюнки, визначити, які ситуації на них зображено, пригадати аналогічні ситуації з художніх творів. Якщо дитині було важко пригадати ситуація з творів, експериментатор підказував їй конкретний художній твір.

Критерії оцінювання: наявність у мовленні дитини мовленнєвих еталонів, різноманітність мовних засобів; вживання різних типів мовленнєвих висловлювань; оригінальність; вживання мовленнєвих еталонів та висловлювань з художніх творів. Кожна позиція оцінювалася 1 балом.

Виконуючи перше завдання «Моя улюблена казка», діти з легкістю пригадали казку та змогли зв'язано передати зміст. Водночас ми відзначили, що мовлення більшості дітей при цьому було досить бідним. Під час діалогу дошкільнята не слідували за послідовністю подій, деякі з них потребували

допомоги педагога. Мало хто з дітей слідував за темпом свого мовлення. При розігруванні діалогів персонажів старші дошкільники переважно вели репродуктивний діалог, передаючи близько до тексту репліки персонажів твору.

Тож дітей з високим рівнем лише 10% від кількості дітей в групі. Дітей достатнього рівня - 25% від загальної кількості дітей в групі. Дітей з середнім рівнем формування мовленнєвої компетентності виявлено 45% від загальної кількості дітей в групі. Під час виконання третього завдання дітей з низьким рівнем формування мовленнєвої компетентності було 20% від загальної кількості.

Виконуючи завдання «Впізнай, хто сказав», діти старшого дошкільного віку, яких віднесено до високого рівня формування мовленнєвої компетентності, після розгляду ілюстрацій до народних ігор і прослуховування змісту, змогли відтворити репліки персонажів. Діти виявляли ініціативу в ході завдання. Таких дітей виявлено 5% від загальної кількості дітей. Дітей достатнього рівня 15% від загальної кількості дітей. Вони змогли відтворити репліки персонажів, але в них виникали деякі труднощі. Дітей з середнім рівнем формування мовленнєвої компетентності виявлено 50% від загальної кількості дітей. Вони мали труднощі в відтворенні діалогу персонажів: він був короткотривалий, мовлення в дітей було не виразним. Під час виконання завдання дітей з низьким рівнем формування мовленнєвої компетентності було 30% від загальної кількості. Дітям важко було відтворювати діалог персонажів народних рухливих ігор. Вони зверталися за допомогою до вихователя.

Виконання завдання «Як сказати інакше?» також викликало у дітей старшого дошкільного віку певні труднощі, оскільки їх мовлення було маловиразним, не емоційним. Ми також відзначили, що арсенал мовленнєвих еталонів дітей старшого дошкільного віку був досить бідним, переважно він включав загальноповсюдні фрази привітання та прощання. Відповіді дітей були одноманітними. Подібні результати спостерігалися і в дослідженнях А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Луцан. На нашу думку, це свідчить про відсутність належної уваги з боку педагогів до означеного виду роботи з дітьми. Тож у цьому завданні дітей з високим рівнем формування мовленнєвої компетентності виявлено 10%, дітей

з достатнім рівнем лише 30%, дітей середнього рівня лише 45%, низького - 15% від загальної кількості дітей.

Оцінюючи діяльність старших дошкільників у ситуаційних іграх, звертали увагу на такі показники: чи йде дитина на контакт, відгукується на прохання та зауваження; діє спільно, приймає допомогу, встановлює дружні взаємовідносини, діє під керівництвом чи самостійно, виявляє ініціативу, контролює свою поведінку, визнає правила, співчуває, підкорює свої інтереси інтересам інших, дотримується черги.

Щодо якісної оцінки результатів участі старших дошкільників у ситуаційних іграх, то можна зазначити, що переважна більшість дітей експериментальної та контрольної груп були здатні вести ситуаційні діалоги, це можна пояснити тим, що в означено тематику, близьку до життєвого досвіду дітей. Більшість дітей вживали у власних діалогах рівні форм мовленнєвих висловів етикетного характеру.

Підсумовуючи результати виконання трьох завдань, визначили рівні сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільників за мовленнєвим критерієм. З таблиці 2.2. видно, що високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності за мовленнєвим критерієм показали лише 8,3% дітей контрольної груп. Достатній рівень було зафіксовано у 23,3% дітей в експериментальній і у 18,3% дітей контрольної груп. Переважна більшість респондентів перебували на середньому рівні 46,7% дітей експериментальної та 31,7%- контрольної груп. На низькому рівні перебувало 21,7% дітей старшого дошкільного віку експериментальної та 41,7%- контрольної груп. Кількісні результати виконання дітьми завдань за мовленнєвим критерієм подано в таблиці 2.2.

Таблиці 2.2.

Рівні сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільників за мовленнєвим критерієм (констатувальний етап експерименту у %)

Група	Високий	Достатній	Середній	Низький	
	3 б. за кожне	-2 б. за кожне	1.б. за кожне	0 б. за кожне	

	завдання; 9 балів	завдання 6 балів	завдання 3 бали	завдання 0 балів	
ЕГ	10	25	45	20	Завдання№1
	5	15	50	30	Завдання№2
	10	30	45	15	Завдання№3
	8,3	23,3	46,7	21,7	Загальний рівень (у%)
КГ	10	15	25	50	Завдання№1
	5	10	40	45	Завдання№2
	10	30	30	30	Завдання№3
	8,3	18,3	31,7	41,7	Загальний рівень (у%)

Для дослідження структурного критерію ми використали наступні методики; «У дитячому садку» виявити обізнаність дітей щодо правил ведення діалогу. «Лови, кидай, на питання відповідай?» виявити вміння дітей будувати діалог в ігровій формі, передаючи один одному м'яч; вміння вживати різноманітні форми висловлювань, мовні засоби, мовленнєві еталони, типи мовленнєвих висловлювань, розвивати спритність, основні рухи, фізичну підготовку. «Розкажи про себе» виявити вміння дітей будувати монолог в ігровій формі; вміння вживати різноманітні форми висловлювань, мовні засоби, мовленнєві еталони, типи мовленнєвих висловлювань.

Структурний критерій

Максимально можлива кількість балів за виконання завдань структурним критерієм дорівнювала 6.

Завдання 1. У дитячому садку

Показник: уміння дотримуватися теми діалогу.

Мета: виявити обізнаність дітей щодо правил ведення діалогу.

Матеріал: ілюстрації із зображенням дітей у різних життєвих ситуаціях (У парку, на відпочинку, в дитячому садку, зоопарку тощо).

Хід виконання: експериментатор звертався до дитини з проханням уявити, що вона щойно прийшла до дитячого садка. Далі дитині необхідно було обрати одну з ілюстрацій, обрати співрозмовника і тему розмови. Разом зі

співрозмовником дитина веде діалог на обрану тему. Експериментатор у разі потреби міг втручатися в розмову дітей, підказуючи тему, сюжет тощо.

Критерії оцінювання: вміння розпочати, вести та завершити діалог, вислухати співрозмовника, не перебивати його, тривалість розмови, змістовність та оригінальність діалогу. Кожна позиція оцінювалася 2 балами.

Завдання 2. Лови, кидай, на питання відповідай?

Показник: різноманітність застосування мовленнєвих еталонів, різних типів мовленнєвих висловлювань.

Мета: виявити вміння дітей будувати діалог в ігровій формі, передаючи один одному м'яч; вміння вживати різноманітні форми висловлювань, мовні засоби, мовленнєві еталони, типи мовленнєвих висловлювань, розвивати спритність, основні рухи, фізичну підготовку.

Матеріал: м'яч.

Хід виконання: експериментатор пропонує дітям стати парами. Коли дитина кидає м'яч вона повинна задати питання тому, хто ловить м'яч. Якщо дитина спіймала м'яч, вона тримає в руках його і дає відповідь на запитання, а Потім кидає його своєму товаришу і задає питання.

Критерії оцінювання: наявність у мовленні дитини мовленнєвих еталонів, Різноманітність мовних засобів; висловлювань; вживання різних типів мовленнєвих. Кожна позиція оцінюється 2 балом.

Завдання 3. Розкажи про себе

Показник: різноманітність застосування мовленнєвих еталонів, різних типів мовленнєвих висловлювань.

Мета: виявити вміння дітей будувати монолог в ігровій формі; вміння вживати різноманітні форми висловлювань, мовні засоби, мовленнєві еталони, типи мовленнєвих висловлювань.

Матеріал: м'яч.

Хід виконання: експериментатор пропонує дітям стати в коло, лічилкою обирається ведучий. Всі інші діти роблять коло. Ведучий кидає м'яча дитині і вона розповідає про себе, наприклад. «Як тебе звати?», «Як звати батьків?», «Улюблений мультик» та ін.

Критерії оцінювання: наявність у мовленні дитини мовленнєвих еталонів;
Різноманітність мовних засобів; вживання різних типів мовленнєвих висловлювань; оригінальність; вживання мовленнєвих еталонів та висловлювань з художніх творів.

Кожна позиція оцінювалася 2 балом.

Виконуючи завдання «У дитячому садку», діти старшого дошкільного віку, які мають високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності швидко орієнтувалися у виконанні даного завдання, вони обрали співрозмовника та тему діалогу. Такі діти виявляли ініціативу в ході завдання, але їх всього 5% від кількості дітей в групі. Дітей достатнього рівня - 35% від загальної кількості дітей в групі. Вони змогли вільно побудувати діалог, самостійно придумали сюжет діалогу, але пояснити завдання іншим дітям було важко.

Дітей з середнім рівнем сформованості мовленнєвої компетентності складає 50% від загальної кількості дітей в групі. Вони мали труднощі у пригадуванні діалогу, зверталися за допомогою співрозмовника, до дітей, не могли обрати самостійно використовували прості поширені речення. Під час виконання завдання дітей з низьким рівнем сформованості мовленнєвої компетентності виявлено 10% від загальної кількості. Цим дітям важко було побудувати діалог, мовлення було не виразне, допомагав експериментатор.

Виконуючи друге завдання «Лови, кидай на питання відповідай?», діти старшого дошкільного віку, які мають високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності, вільно будувати діалог між собою, труднощів не виникало, вживати прості поширені речення. Таких дітей лише 10% від кількості дітей в групі. Дітей достатнього рівня - 35% від загальної кількості дітей в групі. Вони будували діалог між собою, але виникали труднощі. Дітей з середнім рівнем сформованості мовленнєвої компетентності - 30% від загальної кількості дітей в групі. Вони мали труднощі в побудові діалогу: він був короткотривалий, мовлення в дітей було не виразне. Під час виконання завдання дітей з низьким рівнем сформованості мовленнєвої компетентності було 15% від загальної кількості. Цим дітям важко будувати діалог, вони не виявляли ініціативи під час

виконання другого завдання, зверталися за допомогою до вихователя, але в них добре сформована навичка кидання м'яча.

Виконуючи третє завдання, діти старшого дошкільного віку, які мають високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності, будували монолог, використовуючи прості поширені речення, мовлення виразне, труднощів не виникало. Таких дітей лише 15% від кількості дітей в групі. Дітей достатнього рівня 25 % від загальної кількості дітей в групі. Вони будували монолог, але іноді виникали труднощі, часто діти вживали кальки з російської мови. Дітей з середнім рівнем сформованості мовленнєвої компетентності, було 45% від загальної кількості дітей в групі. Вони мали труднощі в побудові монологу, він був короткотривалий, мовлення в дітей було не виразне. Під час виконання завдання дітей з низьким рівнем сформованості мовленнєвої компетентності виявлено 15% від загальної кількості. Цим дітям важко будувати монолог, вони часто не могли підібрати слова, щоб висловити свої думки, зверталися за допомогою до вихователя.

Підсумовуючи результати виконання трьох завдань, визначали рівні сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільників за структурним критерієм. З таблиці 2.3, видно, що високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності показали лише 10% дітей експериментальної і 8,3% - контрольної груп. Достатній рівень було зафіксовано у 31,6% дітей експериментальної і 30,7% контрольної груп. Переважна більшість респондентів перебували на середньому рівні (41,7% дітей експериментальної та 36,7% - контрольної груп. На низькому рівні перебувало 16,7% дітей старшого дошкільного віку експериментальної та 18,3% - контрольної груп).

Кількісні результати виконання дітьми завдань за структурним критерієм подано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Рівні сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільників за структурним критерієм (констатувальний етап експерименту у %)

Група	Високий-6-5 балів	Достатній - 5-4 балів	Середній 4-3	Низький 3-0

ЕГ	5	35	50	10	Завдання№1
	10	35	30	25	Завдання№2
	15	25	45	15	Завдання№3
	10	31,6	41,7	16,7	Загальний рівень (у%)
КГ	5	40	40	15	Завдання№1
	10	35	35	20	Завдання№2
	10	35	35	20	Завдання№3
	8,3	36,7	36,7	18,3	Загальний рівень (у%)

Зведені кількісні дані за результатами виконання дітьми всіх експериментальних завдань подано в таблиці 2.4.

Таблиці 2.4.

Зведені кількісні дані рівнів сформованості мовленнєвої компетентності в експериментальній групі

Група	Високий- 66-80 балів	Достатній 48-65 балів	Середній 31-47	Низький - 0- 14	
ЕГ	11,7	25	40	23,3	Комунікативний
	8,3	23,3	46,7	21,7	Мовленнєвий
	10	31,6	41,7	16,7	Структурний
	10	26,6	42,8	20,6	Рівень розвитку зв'язного мовлення (у %)
КГ	11,7	26,6	36,7	25	Завдання№1
	8,3	18,3	31,7	41,7	Завдання№2
	8,3	36,7	36,7	18,3	Завдання№3
	9,4	27,3	35	28,3	Загальний рівень (у%)

Аналізуючи одержані кількісні та якісні результати, було виявлено, що найбільш розвиненими в дітей виявилися комунікативні вміння, тобто вміння вступати у спілкування, дещо на нижчому рівні розвитку мовленнєві вміння (граматична правильність мовлення; зв'язність та послідовність висловлювань тощо).

Старші дошкільники з високим рівнем сформованості мовленнєвої компетентності, вільно вступали у спілкування та підтримували його, ставили запитання й відповідали на запитання співрозмовника, висловлюючись при цьому логічно, зв'язно. Бесіди цих дітей були змістовними, тематика різноманітною. Дошкільнята у ході розмови дотримувалися її теми, правил ведення діалогу чи монологу. Відповіді дітей цього рівня були оцінені 25 - 29 балами.

Достатній рівень було виявлено у старших дошкільників, здатних вступати у спілкування, підтримувати й завершувати його. Для діалогічних та монологічних висловлювань дітей були характерні самостійність, зв'язність та логічність, змістовність, різноманітність тематики. Водночас їх мовлення було маловиразним. Діти з достатнім рівнем сформованості мовленнєвої компетентності, після виконання низки експериментальних завдань набрали від 19 - 21 балів.

Мовлення дітей з середнім рівнем сформованості мовленнєвої компетентності, було маловиразним: тематика діалогів та монологів не відрізнялася різноманітністю. Сума балів, яку набрали діти, дорівнювала 11 - 14.

Діти з низьким рівнем сформованості мовленнєвої компетентності лише вступали у спілкування. Водночас вони не були здатні висловлюватися логічно, зв'язно, самостійно; не дотримувалися теми діалогу чи монологу; не вміли ставити запитання та давати відповідь на запитання співрозмовника; не дотримувалися правил ведення діалогу. Після виконання низки експериментальних завдань діти з зазначеним рівнем сформованості мовленнєвої компетентності набрали менше 7 - 8 балів.

Отже, отримані дані засвідчують, що є очевидною не тільки актуальність, а є потреба у використанні системи роботи з формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом українських народних рухливих ігор.

2.2. Система роботи з формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри

Метою формувального етапу експерименту було покращити рівень сформованості мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри.

Відтак, провідним засобом формування мовленнєвої компетентності виступили українські народні рухливі гри, зокрема вербальні ігри, які ми умовно поділили на два типи:

- ігри, побудовані на стабільній ситуації, що забезпечують обмін типовими репліками або зв'язними висловлюваннями в межах діалогічного спілкування і стимулюють побудову діалогічних єдностей;

- ігри, побудовані на динамічній ситуації, які створюють умови для навчання дітей ланцюжку зв'язних висловлювань, об'єднаних одним сюжетом, тобто стимулюють монологічне мовлення.

Добираючи тексти українських народних рухливих ігор мовленнєвої спрямованості, ми дотримувалися низки спеціальних принципів. Провідним принципом мовленнєвої компетентності виступила комунікативна спрямованість навчання (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Гордій тощо). Принцип емоційності гри полягав в емоційній насиченості змісту гри, що визначає характер виконання завдань. Принцип усвідомлення і розуміння змісту гри. Гра може справити на дитину позитивний вплив лише тоді, коли її зміст зрозумілий, усвідомлений хід, правила, дії. Тому перед проведенням гри дітям пояснювали її хід та правила гри. Повторюваність виконання гри шляхом її варіативності з її ускладненням зумовлювало закріплення ігрових правил, дій та водночас сприяло розвитку дитини.

Принципи домінуючої ролі ігрової діяльності та емоційної насиченості заняття були втілені у процесі розробки вербальних народних рухливих ігор, ігрових ситуацій, вправ, які були спрямовані не лише на формування мовленнєвої компетентності, а й сприяли зміцненню здоров'я та забезпечували достатню фізичну активність дошкільників, удосконалювали рухові здібності

дітей і водночас розвивали моральні та вольові якості. Всі принципи ми реалізували комплексно.

У процесі проведення ігор були визначені педагогічні умови формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри, а саме: добір українських народних рухливих ігор з віршованим супроводом; залучення активно до співпраці, інтеграція різних видів діяльності (навчально-мовленнєвої, ігрової); залучення батьків вихованців до співпраці.

З метою реалізації першої умови в процесі формування мовленнєвої компетентності засобом української народної рухливої гри було дібрано українські народні рухливі ігри з віршованим супроводом, які стимулювали дітей до побудови різних типів діалогу та монологу; «Шевчик» для розвитку вмінь дітей будувати діалог, виразність мовлення в грі, «Бондар», на розвиток вмінь дітей вести монолог у ході української народної рухливої гри; розвивати швидкість, спритність, витривалість. ««Довгоногий журавель»» на розвиток вмінь дітей вести діалог, регулювати дихання та темп мовлення, розвивати спритність, витривалість, координацію рухів.

Було розроблено систему роботи з формування мовленнєвої компетентності засобом української народної рухливої гри, що забезпечувало взаємозв'язок розвитку діалогічного і монологічного мовлення у дітей дошкільного віку (Додаток Е). У першу чергу послідовно під час перевірки знань дітей про зміст гри і правила вводились у мовлення дітей різні види діалогу і монологу з наступним домовленість, обмін враженнями).

На першому етапі, експериментального дослідження ми пропонували дітям старшого дошкільного віку проявити свою творчість у розробці подальших сюжетів гри, вміння вести діалог, дотримуватися правил ведення діалогу, використовувати мовні еталони використанні елементів новизни та в їх організації. Наведемо приклади.

Українська народна рухлива гра « Шевчик »

Мета: поповнювати словниковий запас, розвивати вміння дітей вести діалог, виразність та чіткість мовлення, розширювати уявлення про народне мистецтво.

Матеріал: стільчик, іграшкова миска.

Хід проведення: Експериментатор пропонує пригадати, які ігор вони знають, де головними героями є народні майстри. Вихователь після короткої бесіди пропонує пограти дітям в українську народну рухливу гру «Шевчик»(текст гри подано в додатку Д).Лічилкою обрали хлопчика, який виконував роль «Шевчика». Діти в грі всі були активними, промовляли всі слова діалогу та виконували імітаційні рухи ногами та руками. Дитина, яка виконувала роль шевчика легко відтворила діалог, мовлення було чітким, виразним, використовувала під час діалогу міміку та жести.

У процесі української народної рухливої гри «Шевчик» ми проаналізували відповіді дітей та помилки в мовленні. Діти були активними, разом продовжували сюжет гри, діалог був довготривалим, діти придумували інші рухи, які, в свою чергу, відповідали діалогу. Самостійно придумували імена новим героям даної гри. Діти були активними та творчо налаштованими. Інколи хтось з дітей у ході гри не очікувано змінював сюжет, який напередодні разом обговорювали, але це ще більше додавало цікавості та переживання до закінчення гри. Діти часто змінювали головних героїв, але сюжет гри залишали незмінним. Гра була довготривалою, бо деякі діти хотіли бути головними героями, тому діти самостійно обирали лічилкою інших гравців. Діти, у ході гри використовували заздалегідь виготовленні атрибути, які були яскравими, естетично привабливими. Інколи діти використовували за власною ініціативою атрибути-замінники, які у них асоціювалися з певними побутовими предметами. Також ми звертали увагу на творчу діяльність дітей, на зв'язне мовлення в ході гри, спілкування дітей.

Так, Сашко Г. змінював сюжет гри, але не міг підібрати потрібні слова в діалозі з однолітками; Толя С. легко та творчо підійшов до даного завдання, легко придумав сюжет, коротко пояснив дітям. Мовлення його було виразним, чітким, з використанням мовленнєвих еталонів; Анастасія С. мала труднощі в мовленні, адже не завжди могла підібрати потрібних слів.

Наступна гра, яка сприяла формуванню мовленнєвої компетентності зокрема діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку – українська народна рухлива гра «Бондар».

Мета: збагачувати словниковий запас і розвивати діалогічне мовлення, дрібну моторику рук, ритмічні рухи, танцювальні вправи.

Матеріал: бочка, дошка,

Хід проведення: Експериментатор пропонує дітям пограти в українську народну рухливу гру «Бондар» (додаток Д).

Організуючи гру, пропонували дітям самостійно вибрати дитину, яка гратиме «бондаря» за допомогою лічилки. У ході гри діти ставали в коло і разом повторювали рухи, текст, згідно з правилами гри. Дітям легко було зрозуміти гру, адже вона була знайома їм. Проте, лише невелика кількість дітей змогла пригадати слова гри, деякі - не до кінця змогли пригадати їх. Тому ми всі разом повторили слова гри і правила поведінки під час гри

У ході гри - «Бондар» ми запропонували дітям змінити сюжет, але героїв залишити або героїв гри змінити на нових, але за старим сюжетом.

Ми пояснили дітям завдання.

Ми спостерігали за дітьми, особливу увагу звертали на мовлення дітей у грі та на їх спілкування між собою

У ході гри діти самостійно стали в коло, обрали лічилку гравця, який виконував ролі Бондаря. Потім діти розпочали грати в гру, у якій спочатку змінили сюжет гри. Вони спілкувалися та придумували сюжет у ході гри. Іноді діти поверталися до старого сюжету. Мовлення дітей було активним, коли більше спілкувалися між собою, аніж вели діалог героя. Потім діти самостійно, не помітно для нас, продовжили гру за старим сюжетом, але ввели нових персонажів, Майже всі діти проявили свою творчість, кожен придумував певного героя, давав йому ім'я та заздалегідь придумані йому репліки. У ході гри діти використовували власні атрибути. Мовлення в дітей було чітким, виразним, діти дотримувалися мовленнєвого етикету.

Проаналізуємо дитяче мовлення. Так, Віталій М. використовував такі мовні еталони: перепрошую, вибачте, доброго дня; Лілія Ф. - будь ласка, до побачення,

пробач; Андрій В. говорив чітко, проте не використовував мовленнєвих еталонів; Світлана Ц. хоча і використала мовленнєві еталони (спасибі, вибач), але сюжет гри їй важко було придумати, адже вона не могла дібрати відповідних слів.

Аліна.К. з легкістю могла відтворити діалог гри, мовлення було чітким, виразним, володіла силою голосу, темпом, та тембром. Але під час зміни сюжету гри, дівчинці було важко підібрати слова, звертання до героя гри. Христина. К. мовлення було на достатньому рівні, володіла мовленнєвими еталонами, легко продумала сюжет зміни гри, додавала героїв, вміло спілкувалася з дітьми під час ході та організації гри.

Наступна українська народна рухлива гра «**Довгоногий журавель**»

Мета: розвивати в дітей ходити по колу в заданому темпі, орієнтуватися в просторі, силу, швидкість, кмітливість; формувати вміння в дітей чітко, зв'язно вести монолог, вправляти у оволодінні висотою та тембром голосу.

Матеріал: наголівничок для журавля, предмети замітники.

Хід проведення; Ми запропонували пограти в гру «Довгоногий журавель». (додаток Д)

Перед початком гри ми нагадали дітям зміст та правила гри. Діти неодноразово грали в цю гру, тому їм було легко зорієнтуватися. Перед початком гри діти стали в коло і одна дитина лічилкою обрала «довгоногого журавля».

Ми спостерігали, як діти самостійно стали в коло, обрала за допомогою лічилки обирали дитину, яка виконуватиме роль журавля. Самі пригадали правила, текст гри. На початку гри діти не змінювали сюжет, чітко виконували імітаційні рухи, мовлення їх було виразним, чітким, послідовним. З часом у ході гри діти вводили елементи новизни, змінювали рухи, текст. Також діти в подальшому змінювали сюжет гри, вводили нових героїв. Мовлення дітей було активним, діти чітко формулювали власну думку, діалог між однолітками був послідовний та не вимушений. Самостійно, в нормальному темпі; говорили виразно; доречно вживали діти мовні засоби, мовленні еталони, дотримувались правил ведення діалогу. Ми звернули увагу на мовлення дітей у ході зміни самого тексту гри. Зокрема, вислови: Орест М.- «Ой, а хто у надився до бабусиних конопель», Віка. Г « А чому мене всі сварять, я красивий, довгоногий

і бабусі помагаю» діти говорили разом «Довгоногий журавель», Микола. Д. «Працьовитий, не пустливий, а бабусі конопельки допоможу пощипати?». Діти всі танцюють Аліна. А. «Оце щоб ти не дибав, не дибав, конопельок не щипав, не щипав.».

Для продуктивної організації роботи з дітьми експериментальної групи оптимально використовувався час їх перебування в закладі дошкільної освіти. Упродовж дня дітям пропонували різні за тематикою українські народні рухливі ігри які, спрямовані формуванню мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

В ході запропонованих українських народних рухливих ігор діти експериментальної групи навчалися будувати та відтворювати діалоги та монологи під час спілкування з однолітками, складати діалоги персонажів даних ігор за власної ініціативи, розпочинали, підтримувати й завершували його. Мовлення дітей вирізнялося змістовністю, різноманітністю тематики, широтою комунікації. Вони були здатні висловлюватися, логічно та зв'язно, самостійно, в нормальному темпі; говорили виразно; доречно вживали різноманітні мовні засоби, мовленнєві еталони, дотримувалися правил ведення діалогу. Проаналізуємо мовлення дітей. Так, мовлення Христини Г. було виразним, але без міміки і жестів; Віталій М. логічно і правильно висловлювався, але мовлення не завжди було виразним; мовлення Олега Б. було чітким, виразним, супроводжувалося мімікою та жестами. Мовлення Саша. Г. відрізнялося змістовністю, різноманітністю тематики, широтою комунікації. Він був здатний висловлюватися логічно та зв'язно, продуктивно, цілісно, самостійно, експромтно, в нормальному темпі; говорити виразно. Сашко доречно вживав різноманітні мовні засоби, мовленнєві еталони; дотримувався правил ведення діалогу.

З метою реалізації другої умови в процесі формування мовленнєвої компетентності засобом української народної рухливої гри була інтеграція різних видів діяльності (навчально-мовленнєвої, ігрової).

У першу чергу послідовно під час перевірки знань дітей про зміст гри і правила вводились у мовлення дітей різні види діалогу і монологу з наступним домовленістю, обмін враженнями.

Оскільки засобом формуванні мовленнєвої компетентності дітей було обрано українську народну рухливу гру, то цей вибір зумовив і такі форми роботи: заняття з рідної мови, з фізичного виховання та в повсякденному житті. Перед початком гри проводили попередню роботу, зокрема словникову роботу, проводили бесіду за змістом гри, вводили у словник дитини мовленнєві штампи, звернення, формули мовленнєвого етикету, репліки. На мовленнєвих заняттях вчили дітей відтворювати діалоги у ході української народної рухливої гри. При цьому ми пам'ятали, що центральне місце в діалозі займає перша репліка: привітання (доброго дня, добридень, привіт тощо), вибачення (пробачте, будь ласка, прошу Вас, вибачте), подяка (дякую, спасибі), запитання (Як тебе звати? Що ти робиш?), інформування («Я хочу сказати...», «Послухай.....»), прохання («Я тебе прошу...») тощо.

На заняттях з фізичного виховання заучували і повторювали в діалогічній формі українські народні рухливі ігри «Вовк і лисиця», «Мак» тощо. З метою навчання колективного діалогу використовували українські народні ігри: «Ходить гарбуз по городу», «Фарби» «Подольночка», «Панас», «Дощик».

Отже, на першому етапі, репродуктивному, ми навчали дітей відтворювати різні типи діалогів за змістом українських народних рухливих ігор, народних хороводних ігор, за сценарним планом педагога, за вказівкою відповідно до теми і ситуації спілкування. Збагачували словник дітей новою лексикою, звертаннями, репліками. При цьому особлива увага зверталася на розвиток виразності діалогічного мовлення, використання дитиною мовних і немовних засобів виразності. Дітей залучали до оцінки виразності мовлення в розірваних ними діалогах. Кінцевою метою роботи з формування мовленнєвої компетентності, на першому етапі було формування у дітей діалогічної компетентності

Навчання здійснювалося на заняттях з фізичного виховання, де дітям пропонували пограти в українську народну рухливу гру «Коза», яка не лише

сприяє вихованню рішучості, ініціативності, привчає долати психічні і фізичні навантаження, але й розвиває дитяче мовлення.

Основною метою таких занять було не лише задоволення, але й формування мовленнєвої компетентності дошкільника, забезпечення потреби організму дитини в русі, сприянні збагаченню її рухового досвіду. За допомогою ігор у старших дошкільників закріплювалися та вдосконалювалися різноманітні вміння і навички з основних рухів (ходьби, бігу, стрибків), розвивалися такі важливі фізичні якості, як сила, швидкість, спритність, витривалість.

Під час занять ми чітко дотримувалися методики проведення народних рухливих ігор, забезпечуючи не тільки виховний, а й пізнавальний та оздоровчий ефект, сприяючи залученню дошкільнят до витоків національної культури та духовності.

Основою проведення українських народних рухливих ігор був вибір музичного супроводу, який викликає у дітей більшу зацікавленість, а тому гра проходить значно жвавіше. Музика піднімала настрій дітей, вимагала їх рухатися енергійніше, красиво, відповідно до характеру і форми музичного репертуару. При цьому одночасно вирішувалася завдання фізичного виховання і мовленнєвої компетентності дошкільників. Ми добирали музику до ігор, враховували особливості сприйняття, анатомо-фізіологічні можливості рухового апарату. Кожний рух у грі має своєрідний характер, тому важливо знайти для нього відповідний музичний супровід. Наприклад, біг, стрибки на місці або з просуванням вперед потребують легкої, бадьорої музики; плавні рухи руками, повільна ходьба – не швидкої, спокійної музики.

Народна рухлива гра з музичним супроводом ефективніше сприяла формуванню правильної постави, координації рухів та їх удосконаленню. Радіючи музиці та відчуваючи красу своїх рухів, дитина емоційно збагачувалася, ставала життєрадісною.

Важливим у процесі організації гри є добір та виготовлення наочності, атрибутів, які допомагають дитині краще засвоїти матеріал, легко перевтілитися в героя даної гри. Атрибути для гри повинні бути безпечними, естетично

привабливими, зробленими з нетоксичних матеріалів; декорації повинні відповідати естетичним нормам.

У процесі проведення роботи з формування мовленнєвої компетентності засобом української народної рухливої гри виокремили ігри, в яких діти проявили свою активність, кмітливість, радість та сприяли розвитку вміння будувати діалоги. Наведемо приклади.

Українська народна рухлива гра «Вовк і лисичка».

Мета: розвивати вміння дітей будувати діалог в грі, виразність мовлення розвивати фізичні якості.

Матеріал: маски вовка, лисички та лисенят.

Хід проведення: Експериментатор пропонує дітям пригадати, які ігри вони знають, де головними героями є лисичка і вовк. Вихователь після короткої бесіди пропонує дітям пограти в українську народну рухливу гру

«Вовк і лисичка» (текст гри подано в додатку Д).

Лічилкою ми обрали хлопчика, який виконував роль «вовка» та дівчинку для ролі «лисички», решта дітей були лисенятами. Діти у ролі лисенят були активними. Вони промовляли всі слова діалогу та виконували імітаційні рухи, зокрема тупотіли ногами, плескали в долоні. У ході проведення гри діти були активними. Дитина, яка виконувала роль вовка, змогла відтворити діалог, мовлення було виразним, яскравим. Дівчинка, яка виконувала роль лисички, Легко відтворила діалог, мовлення було чітким, виразним, використовувала під час діалогу міміку, жести.

У процесі гри ми аналізували відповіді дітей, допомагали виправити помилки у мовленні дітей. Звертали увагу на те, щоб мовлення дошкільників було логічним та послідовним. Так, у Сашка Г. мовлення було виразним, але іноді він забував текст діалогу: Віка Т. у ході бесіди не могла висловитися логічно, дуже важко було підібрати слова; у Андрій С. мовлення було виразним, послідовним, чітким, з використанням мовленнєвих еталонів; Марина Ш. чітко висловлювалася, легко відтворила діалог, проте мовлення було не виразним; у Сергія А. були труднощі під час відтворення діалогу, мовлення було не виразним.

Наступна гра, яка сприяла формуванню мовленнєвої компетентності, зокрема монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку- **українська народна рухлива гра «Коза».**

Мета: розвивати вміння дітей вести монолог у ході української народної рухливої гри; розвивати швидкість, спритність, витривалість.

Матеріал: маска кози

Хід проведення: Експериментатор пропонує дітям пограти в українську народну рухливу гру «Коза» (додток Д).

Організуючи гру, пропонували дітям самостійно вибрати дитину, яка гратиме «козу» за допомогою лічилки. У ході гри діти ставали в коло і разом повторювали рухи, текст, згідно з правилами гри. Дітям легко було зрозуміти гру, адже вона була побудована за мотивами української народної казки, яку діти добре знають. Проте, лише невелика кількість дітей змогла пригадати слова гри, деякі - не до кінця змогли пригадати їх. Тому ми всі разом повторили слова гри і правила поведінки під час гри, адже рухлива гра розвиває в дітей координацію рухів, біг, силу, швидкість, витривалість.

У ході гри ми стежили, щоб діти дотримувалися правил гри, зверталася увага на правильність мовлення, на побудову речень, на спілкування дітей між собою, а також на правильність виконання рухів. Дитина, яка грала роль кози добре знала слова, іноді вона поспішала говорити їх, але діти виправляли її.

Під час гри в дітей виникали позитивні емоції, був хороший настрій, удосконалювалися основні рухи (біг, ходьба).

У процесі гри ми аналізували мовлення дітей та їх відповіді. Наведемо приклади. У Валерія В. мовлення було виразним, але були труднощі у побудові діалогу; у Аліни А. мовлення було не чітким, проте з мімікою та жестами; Олег Б. не логічно та не послідовно будував діалоги в грі: у Мирослави К. відповіді були не виразними та не чіткими.

Наступна гра, в ході якої діти проявили себе - **українська народна рухлива гра « Подоляночка».**

Мета: розвивати вміння дітей вести діалог в ході української народної рухливої гри, розвивати спритність, витривалість, координацію рухів.

Матеріал: хустинка.

Хід проведення: Ми запропонували дітям пограти в українську народну рухливу гру «Подольночка» (Додаток Д).

Перед початком гри ми нагадали дітям зміст та правила гри. Діти неодноразово грали в цю гру, тому їм було легко зорієнтуватися. Перед початком гри діти стали в коло і одна дитина лічилкою обрала «подольночку».

Можна було спостерігати в цей час, як діти спілкуються між собою, дотримуються мовного етикету, мовлення під час гри не вимушене, діти говорили повними реченнями, інтонацією з мімікою та жестами.

Діти водили хоровод та виконували імітаційні рухи відповідно до тексту гри. Особливу увагу приділяли саме мовленню дітей у ході гри, адже не всі діти пам'ятали слова, інколи змінювали слова, проте таких дітей в групі небагато, решта дітей говорили чітко, мовлення було виразним, знали напам'ять слова гри, виконували чітко імітаційні та танцювальні рухи.

Проаналізуємо мовлення дітей. Так, мовлення Христини Г. було виразним, але без міміки і жестів; Віталій М. логічно і правильно висловлювався, але мовлення не завжди було виразним; мовлення Олега Б. було чітким, виразним, супроводжувалося мімікою та жестами.

З метою реалізації третьої умови в процесі формування мовленнєвої компетентності засобом української народної рухливої гри було залучено батьків до співпраці з метою з формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої вдома, які формують чітке, виразне, зв'язне мовлення старшого дошкільника. Нами були розроблені консультації на тему «Значення українських народних ігор у сімейному вихованні», «Використання народної рухливої гри в сімейних традиціях на сучасному етапі», «Українських народних рухливі ігри важливе значення для фізичного розвитку вашої дитини» (Додаток Д). А також розроблені добірки українських народних ігор «Народні рухливі ігри для Вашої дитини, які сприяють фізичному розвитку», «Народних рухливі ігри для формування мовленнєвого розвитку вашої дитини» (Додаток Є). Батьки були ознайомлені з українськими народними рухливими іграми, їх значенням для формування

мовленнєвої компетентності, наприклад, таких запропонованих ігор «Плетений шум», «Шевчик», «Бондар», «Довгоногий журавель». Для зміцнення фізичних якостей та розвивати рухову активність вдома були запропоновані такі ігри «Квочка», «Млин», «Гуси», «Вовк і кози». Батьки активно взаємодіяли з нами, щодо наданих консультацій та перелік українських народних рухливих ігор, які ми запропонували їм.

Отже, у результаті навчання за запропонованою системою роботи діти експериментальної групи навчилися складати діалоги в ході українських народних ігор, вільно вступати в діалог з однолітками та дорослими, розпочинати, підтримувати й завершувати його. Мовлення дітей відрізнялося змістовністю, різноманітністю тематики, широтою комунікації. Вони були здатні висловлюватись логічно та зв'язно, самостійно, в нормальному темпі; говорити виразно; доречно вживали різноманітні мовні засоби, мовленнєві еталони, лічилки; дотримувались правил ведення діалогу.

2.3. Аналіз результатів дослідження

На прикінцевому етапі дослідження були проведені контрольні зрізи, аналогічні констатувальному етапу експерименту. Одержані результати аналізувалися й зіставлялися з результатами констатувального обстеження.

Виокремлення критеріїв та рівнів формування мовленнєвої компетентності, дозволило не тільки об'єктивно оцінити якість засвоєння дітьми запропонованого матеріалу, але й ефективність у формуванні мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри. З цією метою було проведено контрольні зрізи. Порівняльні результати щодо рівнів формування мовленнєвої компетентності за комунікативним критерієм подано в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Динаміка змін рівнів сформованості мовленнєвої компетентності за комунікативним критерієм (у %)

Група	Динаміка змін рівнів сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільників за комунікативним критерієм								
	Високий-3 б. за кожне завдання; 9-10 балів		Достатній -2 б. за кожне завдання; 4-6 балів		Середній 1 б за кожне завдання ;1-3 балів		Низький -0 б.за кожне завдання 0-3 балів		Завдання
	конс.	контр.	конс.	контр.	конс.	контр.	конс.	контр.	
ЕГ	10	15	15	60	50	20	25	5	Завдання№1
	15	15	30	30	20	35	35	20	Завдання№2
	10	20	30	60	50	10	10	10	Завдання№3
	11,7	16,7	30	50	40	23,3	23,3	11,6	Загальний рівень (у%)
КГ	10	15	25	50	45	20	20	15	Завдання№1
	10	15	25	30	25	15	40	40	Завдання№2
	15	10	30	45	40	35	15	10	Завдання№3
	11,7	13,3	26,6	47,1	36,7	23,3	25	21,7	Загальний рівень (у%)

Дані контрольних зрізів засвідчили відчутні позитивні зміни, що відбулися в дітей експериментальної групи. Деяких змін зазнали й результати дітей контрольної групи. Так, високий рівень у респондентів зріс з 11,7% до 16,7% під дає контрольного обстеження в експериментальній з 11,7% до 13,3% - у контрольній групі: На достатньому рівні також відбулися позитивні зміни: у контрольному експерименті показник дітей експериментальної групи - 50% (на початок експерименту - 30%), а контрольної - 41,7% (на початок експерименту - 36,6%). Різниця виявилася вагомою. Середній рівень формування мовленнєвої компетентності за комунікативним критерієм також зазнав кількісних змін. Так, на середньому рівні після проведення формувального експерименту перебувало 21,7% дітей експериментальної (констатувальний етап експерименту - 40%) і 23,3% - контрольної груп (констатувальний етап експерименту - 36,7%). Особливі зрушення відбулися в дітей з низьким рівнем формування мовленнєвої компетентності, що навчалися за запропонованою системою роботи. Так, в експериментальній групі на низькому рівні після проведення формувального експерименту залишилося 11,6% (на констатувальному етапі було 23,3%). У контрольній - відповідно 21,7% (було 25%).

На нашу думку, позитивні зрушення в експериментальній групі відбулися, адже було створено ігрове середовище, в якому відбувалося формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку. В цьому випадку відставання може бути наслідком негативного мовленнєвого впливу оточуючих дорослих.

Проаналізуємо якісні зміни, що відбулися в дітей старшого дошкільного віку після проведення формувального етапу експерименту.

Результати виконання дітьми завдань «Подарунок на день народження» та «Передай діалог» переконливо свідчать про те, що дошкільнята не тільки виконували завдання експериментатора, а й були здатні вступати в контакт з дорослими та однолітками, супроводжувати власні дії мовленням.

Виконуючи завдання «Розмова» більшість дітей обирала вже не діалог персонажів гри, а вели самостійну розмову з однолітками та дорослими. Значно зросла й кількість дітей, здатних захоплювати ініціативу та підтримувати її. Проведена з дітьми експериментальна система робота позитивно вплинула й на динаміку рівнів формування мовленнєвої компетентності за мовленнєвим критерієм експериментальних завдань. можна простежити за результатами таблиці 2.6 за результатами виконання низки експериментальних завдань.

Дані таблиці свідчать, що позитивні зміни в засвоєнні та вживанні мовленнєвих еталонів мали місце як в експериментальній, так і в контрольній групах. Водночас у дітей експериментальної групи формування мовленнєвої компетентності вдалося розвинути на високий, достатній та середній рівні у значно більшої кількості респондентів, ніж у контрольній групах. Так, в експериментальній групі високий рівень змінився з 8,3% до 25%, в контрольній - з 8,3% до 11,7%; достатній рівень підвищився в експериментальній групі з 23,3% до 51,7%, у контрольній з 18,3% до 38,3%.

Таблиця 2.6.

Динаміка змін рівнів сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільників за мовленнєвим критерієм (у %)

Група	Динаміка змін рівнів сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільників за мовленнєвим критерієм
-------	---

	Високий-9 балів		Достатній – 6 балів		Середній 3 балів		Низький -0 - 3 балів		Завдання
	конс.	контр.	конс.	контр.	конс.	контр.	конс.	контр.	
ЕГ	10	30	25	55	45	10	20	5	Завдання№1
	5	25	15	45	50	15	30	15	Завдання№2
	10	20	30	55		20	15	5	Завдання№3
	8,3	25	23,3	51,7	46,7	15	21,7	8,3	Загальний рівень (у%)
КГ	10	15	15	30	25	15	50	40	Завдання№1
	5	10	10	40	40	5	45	45	Завдання№2
	10	10	30	45	30	20	30	25	Завдання№3
	8,3	11,7	18,3	38,3	18,3	13,3	41,7	36,7	Загальний рівень (у%)

Кількість респондентів, які перебували на середньому та низькому рівні після проведення формувального етапу експерименту значно зменшилася в експериментальній групі: середній рівень з 46,7 % до 15 % ; на низькому - 8,3% (було 21,7 %). Деякі зміни відбулися і в дітей контрольної групи: середній рівень зріст з 18,3 % до 13,3 %; низький з 41,7% до 36,7 %.

Зупинимося на характеристиці якісних показників.

Результати виконання дітьми завдання «Моя улюблена казка» продемонстрували здатність переважної більшості дошкільнят висловлюватися логічно, зв'язано, цілісно, самостійно, продуктивно, в нормальному темпі. Значна кількість дітей старшого дошкільного віку були здатні до експериментальних висловлювань при розірванні діалогу персонажів. Під час виконання дітьми завдань «Як сказати інакше?» ми відзначили значне збагачення арсеналу мовленнєвих еталонів дітей, який включав не тільки загальноживані фрази привітання та прощання, а й різноманітні мовленнєві кліше, мовленнєві еталони з текстів ігор. Мовлення дітей під час виконання цих завдань було виразним, емоційно забарвленим.

Порівняння кількісні результати щодо рівнів формування мовленнєвої компетентності старших дошкільників за структурними критеріями представлено в таблиці 2. 7.

Таблиця 2.7

Динаміка змін рівнів сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільників за структурним критерієм (у %)

Група	Динаміка змін рівнів сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільників за структурним критерієм								
	Високий-6 б. за кожне завдання; 9 балів		Достатній – 5 б. за кожне завдання; 6 балів		Середній – 4 б. за кожне завдання 5 балів		Низький -0 - 2 бали		Завдання
	конс.	контр.	конс.	контр.	конс.	контр.	конс.	контр.	
ЕГ	5	25	35	50	50	25	10	0	Завдання№1
	10	30	35	45	30	20	25	5	Завдання№2
	15	25	25	55	45	15	15	5	Завдання№3
	10	26,7	31,6	50	41,7	20	16,7	3,3	Загальний рівень (у%)
КГ	5	10	40	35	40	40	15	15	Завдання№1
	10	15	35	45	35	25	20	15	Завдання№2
	10	10	35	40	35	35	20	15	Завдання№3
	8,3	11,7	36,7	40	36,7	33,3	18,3	15	Загальний рівень (у%)

Дані таблиці свідчать, що в експериментальній групі відбувся значний позитивний перерозподіл дітей, щодо розігрування діалогів. Якщо на констатувальному етапі у дітей експериментальної групи на високому рівні перебувало 10% дітей, то на контрольному етапі експерименту високого рівня Досягли вже 26,7% старших дошкільників. Достатній рівень до початку навчання було виявлено у 31,6% респондентів, на прикінцевому зрізі його було зафіксовано в 50% дітей. Якщо на початковому етапі на середньому рівні перебували діти старшого дошкільного віку, то за результатами ми: контрольного зрізу, на означеному рівні залишилося 20% дітей. Низький рівень знизився при контрольному обстеженні відповідно з 16,7% до 3.3%.

У контрольній групі значних позитивних змін не відбулося. Так, високий рівень при констатації було зафіксовано у 8,3% дітей, під час контрольного обстеження у 11,7%. Під час контрольного обстеження до достатнього рівня піднялося 40% старших дошкільників, тоді як при констатувальному обстеженні було 36,7%. На 1,3% зменшилася кількість респондентів, які залишилися на низькому рівні – з 18,3% до 15%.

Зупинимося на характеристиці якісних результатів проведеної роботи.

Після проведеного навчання діти використовували українські народні рухливі ігри для розвитку діалогів, деталізували події, вживали висновки типу «це необхідно зробити для того, щоб...», деякі події діти додавали самостійно, голосом намагалися передати образ певного героя.

На формувальному етапі найбільш легким для дітей було розігрування діалогу в ході гри української народної рухливої гри «Вовк і лисичка», адже розмова персонажів цієї гри була легка, зрозуміла, весела. Найбільш складним для дітей була гра «Коза». Монолог головного персонажа гри був задовгий для дітей, але слова дітей, емоційними, діти з мімікою та жестами відобразили риси персонажа. Також виникали труднощі в ході гри, діти іноді забували слова гри, мовлення дітей не в усіх було однаковим.

Аналізуючи результати виконання дітьми завдань «Лови, кидай, на питання відповідай», ми відзначили, що старші дошкільники не тільки володіють фізичною підготовкою, але й правилами побудови діалогу, легко давали відповіді на запитання співрозмовника щодо змісту гри, самостійно ставили запитання, сліdkували за ходом розмови, давали можливість висловитися співрозмовнику, не перебивали.

Динаміку змін, які відбулись сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільників засобом української народної рухливої гри подано в таблиці 2.8. та діаграмі. Рис.2.8.

Таблиця 2.8.

Динаміка змін рівнів сформованості мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку (у %)

Група	Динаміка змін рівнів сформованості мовленнєвої компетентності								
	Високий-66-80 балів.		Достатній 48-65 балів		Середній – 31-47 балів		Низький 0-14 балів		
	конс.	контр.	конс.	контр.	конс.	контр.	конс.	контр.	
ЕГ	11,7	16,7	25	50	40	21,7	23,3	11,6	Комунікативний
	8,3	25	23,3	50,7	46,7	15	21,7	8,3	Мовленнєвий
	10	26,7	31,6	50	41,7	20	16,7	3,3	Структурний
	10	22,8	26,6	50,6	42,8	18,9	20,6	7,7	Загальний рівень (у%)
КГ	11,7	13,3	26,6	41,7	36,7	23,3	25	21,7	Комунікативний
	8,3	11,7	18,3	38,3	31,7	13,3	41,7	36,7	Мовленнєвий
	8,3	10	36,7	40	36,7	35	18,3	15	Завдання №3
	9,5	11,7	27,2	40	35	23,9	28,3	24,4	Загальний рівень (у%)

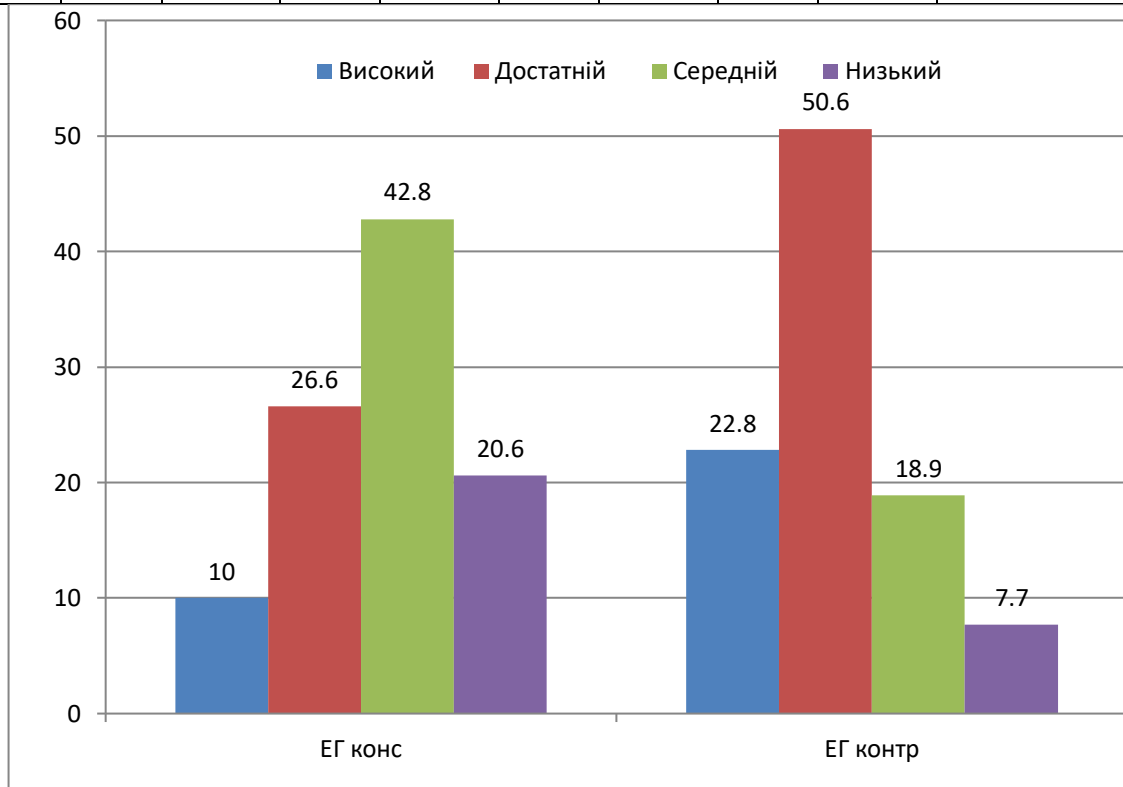

Рис. 2.8 Динаміка змін рівнів сформованості мовленнєвої компетентності в експериментальній групі

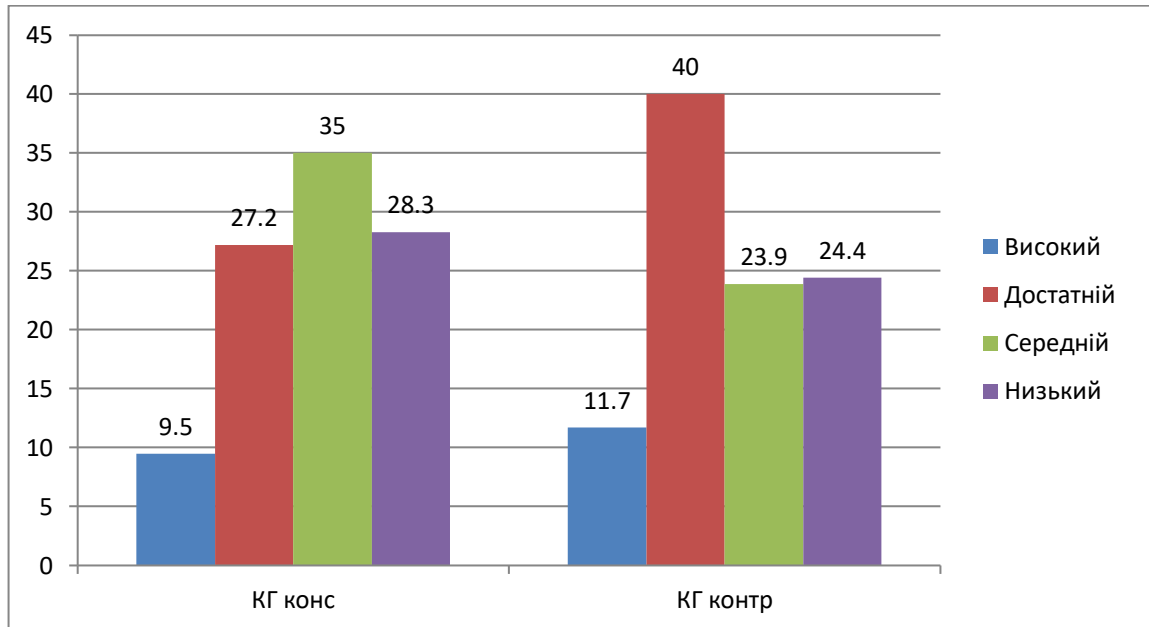

Рис. 2.8 Динаміка змін рівнів сформованості мовленнєвої компетентності в контрольній групі

У результаті навчання за запропонованою системою роботи діти експериментальної групи продемонстрували зростання рівня формування мовленнєвої компетентності. Високий рівень до формувального експерименту спостерігався лише у 10% дітей, після – у 22,8%; достатній рівень – до експерименту- у 42,8%, після- у 50,6%; середній рівень – до експерименту – у 26,6%, після- у 18,9%. Суттєво знизилася кількість дітей із низьким рівнем сформованості мовленнєвої компетентності: відповідно до експерименту було виявлено у 26,6% респондентів, після формувального експерименту він знизився до 1,7%. У контрольній групі відчутних позитивних змін не відбулося. Так, високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності продемонстрували 11,7% респондентів (було 9,5%); достатній рівень - 40% дітей (було 35%); середній рівень -23,9% (було 27,2%); низький рівень- 24,4% (28,3%).

Проілюструє сказане прикладами.

Так, відповіді Сашка Т. (ЕГ) після проведення формувального експерименту було віднесено до високого рівня (при констатації до середнього рівня). Сашко невимушено вступав у діалог, підтримував його; захоплював ініціативу спілкування. Його мовлення відрізнялося змістовністю,

різноманітністю тематики, широтою комунікації. Він був здатний висловлюватися логічно та зв'язано, продуктивно, цілісно, самостійно, експромтно, в нормальному темпі; говорити виразно. Сашко доречно вживав різноманітні мовні засоби, мовленнєві еталони; дотримувався правил ведення діалогу.

До достатнього рівня наприкінці віднесли відповіді Оксани П. (ЕГ) (під час констатувального обстеження дівчинка продемонструвала середній рівень). При контрольному обстеженні ми відзначили, що Оксана невимушено вступала в діалог та підтримувала його відповідно до тематики розмови, виявляла інтерес до розгортання діалогу, проявляла ініціативу. Мовлення дівчинки було насичене образними мовними засобами. Вона вживала різні типи мовленнєвих висловлювань. Водночас, їй не завжди вдавалося захоплювати й підтримувати ініціативу спілкування; враховувати компоненти ситуації спілкування, прогнозувати його результат.

Антон Д. (ЕГ) при контрольному обстеженні продемонстрував середній рівень формування мовленнєвої компетентності. Під час констатувального обстеження хлопець виявив низький рівень формування мовленнєвої компетентності. Після проведеного навчання, Антон уже міг вступати у діалог проявляв інтерес до ходу розмови. Його мовлення було містило образні мовні засоби. Проте, хлопець не завжди міг захоплювати й підтримувати ініціативу спілкування; доречно вживати уставленні мовні вирази.

Одержанні кількісні та якісні результати проведеного дослідження переконливо свідчать про ефективність запропонованої системи з роботи з формування мовленнєвої компетентності засобом української народної рухливої гри. Рівень сформованості мовленнєвої компетентності старших дошкільників під час дослідження мав такі зміни:

- в експериментальній групі спостерігаємо зростання відносної кількості дітей з високим (з 10% до 22,8%), достатнім (з 26,6% до 50,6%), середнім (з 42,8% до 18,9%), низьким (з 20,6% до 7,7%) рівнями сформованості мовленнєвої компетентності;

- у контрольній групі також зросла відносна кількість дітей з високим (з 9,5% до 11,7%), достатнім (з 27,2 до 40%) і середнім (з 35% до 23,9%) рівнями сформованості мовленнєвої компетентності; із низьким (з 28,3 до 24,4 %);

- очевидно, що темпи змін в експериментальній групі вище за контрольну (так, приклад, кількість дітей з високим рівнем сформованості мовленнєвої компетентності в експериментальній групі змінюється на 22,8%, тобто майже в два з половиною рази, при цьому в контрольній групі цей показник збільшується на 81,2% тобто в 1,7 рази).

Отже, кількісні та якісні результати підтвердили ефективність розробленої системи роботи з формування мовленнєвої компетентності засобом української народної рухливої гри.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

У розділі подано результати педагогічного експерименту з формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного вік засобом української народної рухливої гри, які сприяють розвитку монологічного та діалогічного мовлення. Метою констатувального етапу експерименту було з'ясування вихідного рівня сформованості мовленнєвої компетентності дітей старшої групи на початку експерименту було визначено критерії (комунікативний, мовленнєвий, структурний) та показники сформованості мовленнєвої компетентності старшого дошкільного віку.

На основі критеріїв та показників було визначено рівні сформованості мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри: високий, достатній, середній, низький.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчують що високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності було виявлено у 10% дітей експериментальної та 9,4% старших дошкільників контрольної груп; достатній - у 42,8% в експериментальній та 35% у контрольних групах. Середній рівень сформованості мовленнєвої компетентності зафіксовано у 26,6% в експериментальній та 27,3% в контрольних групах. У 20,6% дітей старшого дошкільного віку на 28,3% контрольної груп було виявлено низький рівень сформованості мовленнєвої компетентності.

У ході експериментально - дослідницької роботи було виявлено педагогічні умови формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри: добір українських народних рухливих ігор з віршованим супроводом: інтеграція різних видів діяльності (навчально – мовленнєвої, ігрової); залучення батьків до активної співпраці

Система робота з формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри включала два : послідовних етапи репродуктивний і творчий.

На першому етапі, репродуктивному, на мовленнєвих заняттях, іграх - заняттях та у процесі рухливих вербальних ігор навчали відтворювати діалоги та монологи.

Метою другого етапу, творчого було активізація діалогічного мовлення дітей засобами української народної рухливих ігор. На цьому етапі ми вчили дітей будувати і розгортати діалог; стимулювали вживання формул мовленнєвого етикету, вчили дотримуватися засобів (мовних і немовних) виразності у ході вербальних ігор.

На цьому етапі було створено необхідні умови для формування мовленнєвої компетентності дітей у процесі проведення української народної гри, що стимулювало їх до побудови різних типів діалогів і монологів. Діти самостійно організовували і проявляли гру, продовжувати гру, змінювали її сюжет або дійових осіб (ролі), виявляли свої творчі здібності.

Як засвідчили результати контрольного етапу дослідження, діти експериментальної групи здебільшого досягли високої середнього рівнів формування мовленнєвої компетентності засобом української народної рухливої гри. У дітей контрольної групи відбулися незначні позитивні зміни.

Отже, формування мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої є гри є ефективним за умови добору українських народних рухливих ігор з віршованим супроводом; інтеграція різних видів діяльності (навчально-мовленнєвої, ігрової); залучення батьків вихованців до співпраці.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-психологічної літератури з досліджуваної проблеми засвідчив різні підходи щодо визначення формування мовленнєвої компетентності. Мовленнєва компетентність з психологічної точки зору, це адекватність мовленнєвого оформлення думки мовця з погляду її зрозумілості для слухача. Лінгвісти визначають, що формування мовленнєвої компетентності як єдине ціле, що має тему, виконує певну функцію (переважно комунікативну), йому притаманна відносна самостійність й завершеність, розчленовується на більш чи менш значущі структурні компоненти. Педагогами мовленнєва компетентність розглядається як організоване за законами логіки, граматики і композиції єдине ціле, що має тему, виконує певну функцію (найчастіше - комунікативну). має відносну самостійність і завершеність, розглядається на більш значущі структурні компоненти.

Водночас, як було виявлено на основі аналізу наявних досліджень, проблема мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку засобом української народної рухливої гри ще не стала предметом належної уваги дослідників. Українська народна рухлива гра є незаперечним доказом педагогічного таланту народу, його високої педагогічної майстерності. За допомогою народних ігор діти опановують першими елементами грамоти, у них розглядається слух, вони визначають методику прекрасної української мови, вірші, скоромовки, заклички, лічилки. Українська народна рухлива гра - це своєрідна школа рухів, етики естетики, уміння приймати раптове й найдоцільніше рішення, це школа фізичного гарту, сили, витривалості, спритності, товариських, людських стосунків.

Завдяки грі у дитини розвивається чітка звуковимова, монологічне та діалогічне мовлення. Адже оптимальна формування особистості дитини можливе за умови удосконалення її мовлення Народна гра в такому випадку стане ефективним засобом формування мовленнєвої компетентності дошкільника, його інтелектуального виховання і загалом психічного розвитку дитини, збагачення її емоційно-чуттєвою та когнітивного досвіду. Завдання вихователя - зацікавити дітей зразками усної народної творчості, навчити

розуміти її зміст, ввести у життя дітей, учити повторювати за дорослими та відтворювати тексти народних рухливих ігор.

У процесі дослідження було реалізовано такі педагогічні умови:

- добір українських народних рухливих ігор віршованих супроводом;
- інтеграції з різних видів діяльності (навчальному мовленнєвої та ігрової);
- залучення батьків вихованців до співпраці.

Порівняльний аналіз рівнів формування мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку в експериментальній і контрольній групах засвідчив позитивний вплив проведеної роботи з формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри. Було з'ясовано, що більшість дітей експериментальної групи досягли високого рівня з формування мовленнєвої компетентності в ході української народної рухливої гри. У дітей контрольної групи відбулися незначні зміни впродовж року.

Результати експерименту дають підстави вважати, що робочу гіпотезу підтверджено, мети досягнуто, оскільки процес формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом української народної рухливої гри став ефективним завдяки організації освітнього - мовленнєвого простору, в якому взаємодіяли різні види діяльності (навчально – мовленнєва, ігрова), а домінантною виступила мовленнєво-ігрова діяльність, де ігрова як провідний вид діяльності дошкільника виступила позитивно - емоційним стимулом мовленнєвого розвитку дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк С.О Розвиток діалогічного та монологічного мовлення дошкільників у театралізованих іграх. *Розвиток творчої особистості в системі дошкільної освіти*. Донецьк-Краматорськ, 2003. С.102-103.
2. Аніщук А. М. Педагогічні умови оптимізації мовленнєвого самовираження дошкільників різної статі: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.08. К., 2009. 258 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти України / під керівництвом Т.О. Піроженко. К.: Видавництво, 2021. 26 с.
4. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія*. 2009. №2 (63). С. 26-31.
5. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку : становлення фахівця в умовах навчання. Київ, 2006. 304 с.
6. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики. Київ, 2004. С. 47 – 53
7. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільня». Вид.2-ге,зі зм і доп.Тернопіль, Мандрівець, 2022. 216 с.
8. Богініч О. Л. Фізичне виховання дітей дошкільного віку засобом гри. К. ЛОГОС, 2003. 140 с.
9. Богініч О.Л. Народна скарбниця. Малі фольклорні жанри в методиці проведення українських народних рухливих ігор. *Дошкільне виховання*. 2002. №8. С. 16-17.
10. Богініч О.Л. Сучасні пріоритети фізичного розвитку дітей. *Дошкільне виховання*. 2005. №7. С.12-14.
11. Богуш А. М. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників . Алла Михайлівна Богуш – учений-педагог, академік НАПН України: бібліогр. покажч. НАПН України, Держ. Наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Одеса, 2014. С. 159-174.

12. Богуш А. М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підруч. для студ. вищих навч. закл. К.: Видав. Дім «Слово», 2006. 304 с.
13. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: [монографія]. К.: Видавничий дім „Слово», 2004. 321 с.
14. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників : мовленнєві ігри, ситуації, вправи: [навч. посіб.]. К. : Видавн. дім „Слово», 2008. 256 с.
15. Богуш А. М., Трифонова О. С. та ін. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. 272 с.
16. Богуш А. М., Шиліна Н. Є. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі. Одеса, 2003. 335 с.
17. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. вид. 2-ге, доповнене. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
18. Богуш А.М. Мовленнєва компетенція дошкільника як лінгводидактична проблема. Розвиток творчих здібностей дітей засобами мовлення: зб. наук. пр.; ред. колегія : А.М. Богуш, П.І. Білоусенко, Г.І. Григоренко та ін. К.: Запоріжжя, 1998. С. 146 –239.
19. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник друге видання, доповнене. К.: Видавничий Дім «Слово». 2011. 704 с.
20. Богуш А.М., Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навч. - метод. посіб. К.: Видавничий дім «Слово», 2008. 256 с.
21. Бондарєва Т. В. Актуалізація проблеми створення ефективного мовленнєвого розвивального середовища у ДНЗ. Складники мовленнєвого розвивального середовища: матеріали роботи методичного об'єднання вихователів україномовних груп дошкільних навчальних груп дошкільних навчальних закладів/ ред. колегія: Т.В. Бондарєва, С. В. Іванова, Т. В. Савкова. Донецьк, 2009. С. 42-43.

22. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. гол. ред. В. Г. Бусел]. К. : Ірпінь: ВТФ „Перун», 2004. 1440 с.
23. Вільчковський Є.С. Теорія та методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга» 2004. с. 428
24. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання. *Дошкільне виховання*. 2003. № 7. С.12-14.
25. Гавриш Н.В. Методика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Луганськ: Альма-матер, 2004. 132 с.
26. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці. Донецьк: ТОВ «Лебідь»,2001. С.111-125.
27. Гончаренко А. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей. *Дошкільне виховання*. 2004. №7. С. 22-23.
28. Гончаренко А.М. Аспекти розвитку мовленнєвої особистості. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 8. С. 8-11.
29. Гордій Н. М. Програма навчального курсу «Методика керівництва роботою з формування мовленнєвої компетентності дошкільників»: збірник навчальних програм зі спеціальності «Дошкільна освіта». Глухів. 2014. С.212-220.
30. Гордій Н. М. Спілкування дітей з дорослими як підґрунтя формування мовленнєвих умінь. *Сучасні стратегії, цінності й пріоритети дошкільної та початкової освіти*: збірник наукових матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро. 24 листопада 2021. С.163-169.
31. Гордій Н., Корякіна І. Формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами творів живопису. *Актуальні проблеми лінгводидактики*. 20015. №1. С.23-40.
32. Дитина : Орієнтована програма освітня програма для дітей від 2 до 7 років / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна Принт-медіа, Київський університет ім. Б. Грінченка, 2020. 568 с.
33. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 424 с.

34. Захарченко В. Комунікативно-мовленнєві ігри. *Дошкільне виховання*. 2000. №12. С. 6-7.
35. Калмикова Л. О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку : [монографія] Київ : Фенікс, 2008. 497 с.
36. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей : психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти : [навч. посіб. для студ. ВНЗ] Київ : НМЦВО, 2003. 300 с.
37. Калмикова Л.О. Психологічні принципи розвитку мовленнєвої діяльності в старших дошкільників Л.О. *Психодіагностика*. 2009. №4. С.51-56.
38. Ковальчук О.В. Українське народознавство. К.: Освіта 1992. С.45-48.
39. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід): монографія. К.: Стилос, 2000. 336 с.
40. Котик Т.М Теорія і практика становлення та розвитку української дошкільної лінгводидактики: Автореферат дис. д-ра пед.наук:13.00.02/ Т.М. Котик. Одеса, 2005. 30 с.
41. Крутій К. Л. Вчимося мови та розмови К.М Крутій Н. А. Лопатинська, Н.В. Маковець.-Запоріжжя: Просвіта. 1999. С. 22.
42. Крутій К.Л. Теорія і практика формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку (на матеріалі словотворення та морфології): дис...д-ра пед.н. Одеса, 2005. 440 с.
43. Крутій К.Л. Український словничок для маленьких діточок. Запоріжжя: Просвіта, 1994. 48 с.
44. Курок О.І., Барсуковська Г.П., Гордій Н. М. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: монографія. Комплексний підхід до формування професійної компетентності майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу: монографія. [Під заг. ред. О. І. Курка]. Глухів: РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2015. С.100-114

45. Лапшина І. М. Методика розвитку мовлення та ознайомлення з явищами навколишнього життя в дошкільному закладі : в 2-х ч. 2002. Ч. 1. 63 с.; Ч. 2. 63 с.
46. Луцан Н.І. Вплив української народної гри на розвиток мовлення дітей. Актуальні проблеми українського національного довілля / Колективна моногр. за ред. М.Г. Стельмаховича. Івано-Франківськ, 1995. С.212-232.
47. Луцан Н.І. Місце народних ігор в розвитку мовлення дітей. *Наша школа*. 1995. №2. С.27-29.
48. Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку. Одеса: ПНЦ АПН України – СВД М.П.Черкасов, 2005. 319 с.
49. Луцан Н.І. Українська народна гра як засіб всебічного розвитку дітей дошкільного віку. *Українське народознавство і проблеми виховання учнів: матеріали міжнар. науково-практ. конф.* Івано-Франківськ, 1995, Ч.ІІ. С.152-155.
50. Луцан. Н. І. Методика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку за текстами українських народних ігор: автореферат дис. кан. пед. наук:13.00.02 Н. І. Луцан. Освіта. 1995. 21 с.
51. Палихата Е.Я. Система навчання українського усного діалогічного мовлення учнів основної школи: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02. Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. К., 2005. С.308
52. Пентиліук М. І., Караман С. О., Караман О. В. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах . Київ, 2004. 400 с.
53. Пироженко Т. Сучасні підходи до мовленнєвого розвитку дітей / Т. Пироженко. *Дошкільне виховання*. 2001. №1. С.10–11.
54. Програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі», оновлена програма. 2019 рік Аксьонова О.П., Аніщук А.М., Артемова Л.В. , Кононко О. Л, 2019. 488 с.
55. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» / О. О. Андрієтті, О. П. Голубович, О. П. Долинна, Т. В. Дяченко, Т. С. Ільченко, Г. Є. Іванова, Г. М. Лисенко, Т. В. Панасюк, Г. В. Петрова, Т. О. Пироженко, Н. М. Романко, Н. А. Случинська, Н. І. Трикоз. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 104 с.

56. Психологія мовлення і психолінгвістика: навчальний посібник для студентів ВНЗ / [Калмикова Л. О., Калмиков Г. В., Лапшина І. М., Харченко Н. В.] ; за заг. ред. Л. О. Калмикової. Київ : Вид-во «Фенікс», 2008. 235 с.
57. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку : монографія / [Л.О. Калмикова, Н. В. Харченко, С. Д. Дем'яненко, Л. А. Порядченко] ; за заг. ред. Л.О. Калмикової. Київ : Вид-во «ПП Медведєв», 2007. 304 с.
58. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та інші; Акад. наук Укр. РСР, Ін--т мовознавства ім. О. О. Потебні. К. : Наук. думка, 1970–1980. Т. 11. 700 с.
59. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. К. ІЗМН, 1997. 232 с.
60. Терещенко І. Народна мудрість дитячими вустами: введення фразеолоізмів у мовлення дітей. *Палітра педагога*. 2016. № 1. С. 11–13.
61. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків, 2005. 640 с.
62. Шумарова Н. П. Мовна компетенція особистості: соціопсихолінгвістичний аспект: автореф. дис... д-ра філолог. наук. Київ, 1994. 48 с.

Аналіз програм для закладів дошкільної освіти

Назва програми	Зміст програми	
	Формування мовленнєвої компетентності дітей	Фізичне виховання дітей
«Українське дошкілля»	<p>Діти старшого дошкільного віку здатні активно брати участь у бесіді, повно і точно відповідати на запитання, доповнювати відповіді інших дітей, формувати запитання. Діалоги в системі «дитина –дитина» характеризується більш певним та активним застосуванням різноманітних мовленнєвих засобів, зрозумілістю, і зв'язністю, правильно порівнювати з діалогами в системі «дитина дорослий». Діти застосовують різні типи висловлювань (описові, розповідні), деякою мірою міркування з опорою на наочний матеріал і без опори. Діти беруть участь у переказу художніх текстів. Активно розвивається мовленнєво-творча</p>	<p>Тематика народних рухливих ігор зі словесним супроводом <i>Ходьба, біг, рівновага;</i> «Вийди, вийди сонечко», «Третій зайвий», «Хустинка», «Ми дзвіночки», «Довгоногий журавель», «Птахи і зозуля», «Коти та миші», «Каруселі» «Карасі та щука», «Лови», «Хто перший», «Хитра лисиця» «Шевчик», «Шкандибки», «Овес», «А ми просо сіли, сіяли», «Ой жала, я жала», «Огірочки», «Варена риба», «У гусей», «На башні». <i>Повзання і лазіння;</i> «Плазуни», «Курочка і горошини», «Хто швидше?», «Ведмідь і бджоли», «Мисливці та мавпи». <i>Кидання і ловіння:</i> «Снайпери», «Кільцекид», «Мисливці та зайці», «Ямка», «Цурки», «Шпак», «Млин», «Пекар», «М'яч у повітрі», «Квач із м'ячем», «Котилася бочка». <i>Стрибки:</i></p>

	<p>діяльність, яка за умови правильно організованого навчання сприяє розвиткові початкового початкових літературно-художніх здібностей дітей ці вміння багатьох дітей ці вміння нестійкі. Дітям важко добирати факти для своїх розповідей, логічно та послідовно їх будувати, структурувати висловлювання</p>	<p>«На чім стоїш», «Не боюся», «Стрибуни», «Чирик у клітці», «Вовк у рові», «Білка», «Жаби і чапля», «Зайчик і кульбаби», «Бій півнів». Орієнтування в просторі: «Горюдуб», «Дід Панас», «Довгоноси журавель», «Чий вінок найліпший?», «Відгадай, чий голос», «Бондар». Розкладає на місце матеріали та атрибути по закінченню гри; дотримує моральних норм та правил гри, намагається бути справедливою, допомагає іншим дотримувати правил гри; у виборі релей керується моральними цінностями; надає перевагу певним іграм, ролям, охоче проводить ігри на вулиці; відстоює право на вибір.</p>
<p>«Впевнений старт»</p>	<p>Продовжувати залучати дітей до участі в діалозі під час спілкування у різних видах діяльності з дотриманням елементарних норм ведення розмови; удосконалювати вміння слухати і розуміти співрозмовника формувати і ставити запитання, будувати відповідні</p>	<p>Форматувати уявлення про різні види народних ігор (забави рухливі, дидактичні) ознайомлювати з характерами особливостями народних ігор свого та інших регіонів України, їх правилами, основними сюжетами, ігровими діями, вправляти у гармонійному поєднанні словесних фраз, мелодії танцювальних рухів, елементів драматизації дій в іграх-хороводи та інших іграх сезонно-</p>

	<p>відповіді відповідно до почутого; заохочувати доведення діалогу в різних повсякденних ситуаціях в (закладі дошкільної освіти, вдома, у громадських місцях, транспорті, на вулиці, як при безпосередньому контакті, так і в телефонній розмові.</p>	<p>обрядового, соціально-побутового характеру; привчати до широкого використання у самостійній ігровій діяльності малих ігрових фольклорних жанрів (закличок, промовлявлянок, лічилок, мирилок) народної іграшки; здорової загальності, почуття гумору, здорової загальності, вміння розуміти виховну цінність народних гри; виховувати інтерес до пізнання культурної спадщини рідного народу.</p> <p>Орієнтовних перелік ігор; «Грицю, Грицю до роботи», «Подояночка» «Дід Панас», «Пень», «Жали, жали женчики», «Котилася торба», «Міцний горіх», «Горить палає», «Визволяй», загадки, небилиці тощо</p>
«Я у Світі»	<p>Взаємодіє з різними дорослими та однолітками, діяльність спрямована на задоволення потреб у визнанні, підтримці, любові, активності нових враженнях; орієнтувати організовувати спільні ігри зі старшими і молодшими дітьми; учити</p>	<p>Дитина зацікавлено ставиться до ігрового сюжету, його наближеності до реального життя; може вносити новизну, доцільні зміни; уміє виконувати головні і другорядні ролі, командувати й підкорятися; передає основні особливості кожної ролі, добре її типізує та індивідуалізує; узгоджує виконання ролі з іншими</p>

	<p>спілкуватися, знаходити однодумців, для реалізації своїх задумів; використовувати різноманітні засоби: словесні, мімічні, пантонімічні, заохочувати передавати в розповіді істотне, спиратися на досвід слухача власний. Учити вживати звернення та етикетну лексику, встановлюючи в розмову з кимсь (діалог) встановлювати прохання, вибачення, подяку, співчуття, радість, умовляння, доведення, відстоювання.</p>	<p>учасниками гри; приймає ігрові правила, дотримуються їх; уміло використовує в грі іграшки, атрибути, матеріали; проявляє винахідливість дотепність; радіє спілкуванню з товаришами, охоче з ними грає</p>
«Дитина»	<p>Формується активне мовлення в старших дошкільників, а саме вміють доречно відповідати на запитання, на різні види запитань, звертатися із запитаннями. У розмові із співрозмовником чітко, точно зрозуміло, для інших виражати свої думки, прохання, наміри, бажання</p>	<p>Діти шостого року життя знають минулу і сучасну українську культуру; продовжують знайомитись з українськими традиціями на прикладі народних ігор. Оволодівають діти лексичним багатством української мови через використання малих фольклорних жанрів (закличок, скоромовок). Ознайомлюються діти з своєрідними народними іграми-мовчанками: вчаться</p>

	<p>ввічливі формі; формувати вміння користуватися різноманітними способами спілкування; словесне, мімічні, пантоміми; залежності від життєвої ситуації. Запам'ятовувати та переказувати казки, оповідання, складати різні види розповідей. Розвивається мовленнєва та пізнавальна активність, розвивається словесна творчості; вміє розпочинати і підтримує розмову; будує різної форми діалоги; вміє слухати співрозмовника, незалежно від міри своєї прихильності до нього; чітко і зрозуміло для інших відповідає на запитання різного характеру. В цьому віці діти самостійно складають розповіді, різні історії, створюють сюжетні ігри, описують добре знайомі предмети, знайомі персонажі, чітко знають назву гри, пояснюють правила гри, описують</p>	<p>дотримуватись характеристик для гри</p> <p><i>Орієнтовна тематика ігор:</i> «А ми просо сіяли, сіяли», «Мак», «Залізний ключ», «Звідки ти?», «Мишка і Котик», «Ластівки, ластівки», «Зозуля рябая», «Гори дуб», «Піжмурки» тощо.</p>
--	---	---

	<p>різні елементи, та дії; умови виграшу та програшу; наприклад можуть виступати в якості режисера, або автора імпровізації під час гри.</p>	
--	--	--

АНКЕТА ДЛЯ ВИХОВАТЕЛІВ

1. Які засоби Ви використовуєте для розвитку мовленнєвої компетентності дошкільників?

2. Які українські народні ігри сприяють розвитку мовленнєвої компетентності? _____

3. Що таке «вербальна гра». Які Ви знаєте вербальні ігри? _____

4. Назвіть народні рухливі ігри на розвиток монологічного та діалогічного мовлення: _____

5. Де і коли Ви використовуєте українські народні рухливі ігри? _____

Дякую за відповідь!

Додаток В

Система роботи з формування мовленнєвої компетентності засобом української народної рухливої гри

Дата	Мовний супровід. Українська народна рухлива гра	Назви ігор	Умови проведення	Періодичність	Виконавець
03.04.23	Гра обмеженим мовленнєвим текстом, який подається лічилка, примовка, перегукування	«Панас», «Їду їду», «Звідки ти?», «Жмурки», «Горю дуб», «Котилася бочка.....», «На чім стоїш?», «Іванку покинь схованку», «Бочечка», «Квочка», «Ірву, ірву горішечки»	У весняний час у фізкультурі або музичній залі під музичний супровід	Щоденно	Експериментатор
04.04.23	Ігри, які супроводжуються пісенним текстом	«Огірки», «Галя по садочку ходила», «Подоряночка», «Перепілочка», «Де, іде дід».	У спортивному залі, з використанням наочності	Двічі на тиждень	Експериментатор
05.04.23	Ігри історичної та соціальної спрямованості, які відбивають характер тієї епохи, коли вони склалися. У їхньому змісті застаріла лексика.	«Король», «У Короля», «Воротанчик», «Пускайте нас», «Немає пана дома», «Дзвін», «Кружок»	На прогулянці	Щоденно	Експериментатор

06.04.23	Ігри побутової спрямованості, які відображають у своєму змісті буденне життя людей	« Жили у бабусі», « Ой, сусіди, сусідоньки», «Здрастуйте сусідоньки», « Куй куй чобіток»	На заняттях з мовленнєвого спілкування, народознавства.	Щоденно на заняті, або після сну	Експериментатор
07.04.23	Ігри з сюжетами про сімейне життя	« Батько», « Батько й діти», « Горщечки», « Сімейка»	На прогулянці	Щоденно, крім днів коли є фізкультурні заняття	Експериментатор
10.04.23	Рухливі ігри з текстом-діалогом	«Панас», «Чорно-біле», «Гуси гусей» «Жмурки», « Квочка» «Крук» «Сірий кіт», «Залізний ключ».	На занятті з фізкультури, мовленнєвого спілкування, з використання відповідних атрибутів, декорацій, музичний супровід	Щоденно	Експериментатор
11.04.23	Хороводні ігри співом .Ознайомлюють дітей з трудновими процесами, звичаями українського народу	«Соловейку-сватку» «А ми просо сіяли сіяли» , «Мак»	У музичній залі під час розваг, ігор драматизації. Використання декорацій, научного матеріалу	Двічі на місяць	Експериментатор
12.04.23	Розважального характеру в яких	«Ходить гарбуз по городу»,» Чий віночок кращий», « Ой на горі жито»	У спортивній залі	І раз на тиждень	Експериментатор

	відбито народні звичаї				
13.04.23	Народні рухливі ігри на закріплення звуковимови, звуконаслідування	«У волосянку», «Рядки», «Гуси « У гусей», «Ку-ку-ку пташко мала», «Довгоносий журавель»	На заняттях з мовленнєвого спілкування.	Кожен тиждень	Експериментатор
14.04.23	Рухливі ігри з текстом – діалогом. Ускладнення ігор на основі введення нових ролей	«Кози», «Панас», « Біле-біле», «Гуси», « У гусей», « Жмурки», «Квочка», «Крук», « Сірий кіт», «Залізний ключ».	Активна рухова діяльність дітей на свіжому повітрі. Введення нових додаткових ролей (Коза Федорка, Хитрий заєць, Шрек, Пастух	Щоденно	Експериментатор
17.04.23	Ігри супроводжується пісенним текстом. Зміна закінчення гри	«Огірки», « Галя по садочку ходила», « Подоляночка», «Перепілочка», «Їде їде дід»	Чергуються зі музичними, літературними розвагами	Щотижня	Експериментатор
18.04.23	Ігри з обмеженими мовленнєвим текстом. У них текст подається як лічилка, примовка	«Іду іду», «Звідки ти?», «Жмурки», «Горю дуб», «Котилася бочка», «На чім стоїш?», « Іванку покинь схованку», « Бочечка»	фізичної культури	щоденно	Експериментатор
19.04.23	Ігри спрямованості які відображають у своєму змісті	« Жили у бабусі», « Ось сусіди», «Куй, куй ковалю», «Здрастуйте сусіди»	На заняттях з мовленнєвого розвитку.	І раз на тиждень	Експериментатор

	буденне життя людей ускладнення продовження сюжету				
20.04.23	Ігри розважального характеру, в яких відбито народні звичаї ускладнення ігор	«Ходить гарбуз по городу», «Чий вінок кращий», «Ой на горі жито»	На занятті з фізичної культури	І раз на тиждень	Експериментатор
21.04.23	Ігри за сюжетами про сімейне життя Ускладнення ігор	«Батько», «Батько й діти», «Горщечки», «Сімейка»	У груповій кімнат, і на заняття з мовленнєвого спілкування	Щоденно	Експериментатор
24.04.23	Ігри з текстом діалогом з використанням невербального спілкування	Панас», «Чорно-біле», «Гуси гусей» «Жмурки», «Квочка» «Крук» «Сірий кіт»,	На занятті з мовленнєвого спілкування, театралізованої діяльності, ігор-пантонім. З використанням музичного супроводу, наочного матеріалу	Щотижня	Експериментатор
25.04.23	Ігри побудовані на динамічній ситуації, які створюють умови для навчання дітей. ланцюжку	«Подоланочка», «Коза»	Заняття з мовленнєвого спілкування. Використання наочності	Щотижня	Експериментатор

	зв'язних висловлювань, об'єднаних одним сюжетом, тобто стимулюють монологічне мовлення				
26.04.23	Ігри які супроводжуються пісенним текстом. Ускладнення сюжету гри	«Галя по садочку», «Подоряночка», «Перепілочка»	В музичній залі	І раз на тиждень	Експериментатор
27.04.23	Ігри та соціальної спрямованості, які відбивають характер тієї епохи, коли вони склалися. Ускладнення гри	« Король», « У Короля», «Воротанчик», « Пускайте нас», «Немає пана дома», «Дзвін», «Кружок»	У груповій кімнаті , з використанням наочності	І раз на тиждень	Експериментатор
28.04.23	Ігри розважального характеру, в яких відбито народні звичаї, з використанням міміки, жестів	« Ходить гарбуз по городу», «Чий вінок кращий», « Ой на горі жито»	У спортивній залі	І раз на тиждень	Експериментатор

Українські народні рухливі ігри

«Фарби»

Програмовий зміст: Закріплення знань дітей про кольори, розвивати діалогічне мовлення, розвивати м'язи рук, силу, спритність.

Хід гри: Грають 10-20 дітей. Обирають «мамку», «бога» і «чорта». «Бог» і «чорт» відходять убік, а «мамка» пошепки кожному визначає фарбу, щоб інші не чули.

- Ти будеш червона! Ти - синя. Ти - чорна. Ти - жовтогаряча. Ти - бурякова.
- Я буду червоним яблучком! - просить хтось.
- Будь.
- Я буду золотим колоском.
- Будь.
- Я буду голубою хустинкою...

Коли всі фарби визначено, до гравців підходять «бог» і «чорт».

- Дзінь-дзінь!
- Хто прийшов?
- Бог.
- По що?
- По фарбу.
- По яку?
- По зелену.
- Вибирай собі.
- Оця!
- Бери.

«Бог» бере «фарбу» й відводить убік. Знову підходить.

- Дзінь-дзінь!
- Хто прийшов?
- Бог.
- По що?
- По фарбу.

- По яку?
- По червону.
- Вибирай собі.
- Оця!
- Ні. Не вгадав.

Тоді підходить «чорт».

- Бом-бом.
- Хто прийшов?
- Чорт із горбом.
- По що?
- По фарбу.
- По яку?
- По синю.
- Вибирай собі.
- Оця.
- Бери.

«Чорт» відводить «фарбу» вбік, потім повертається напитувати фарбу іншого кольору. Якщо такої немає, то надходить черга «бога» вгадувати фарбу, він підходить до гравців і починає діалог.

Буває, що загадують такі фарби, що яку не спитай, такої все одно немає. «Бог» і «чорт» сердяться, і тоді за згодою всіх «мамка» називає фарби: глиняна, залізна, земляна, зелений горіх, жовтий горіх, чорна рожа, золотий черевичок, срібна рибка, червона хустина, біла зірка, солодка морква, дрібна рута... І вже тоді залишається вгадати, хто саме. Коли виберуть усі «фарби», беруть цурку (міцну палку), «бог» і «чорт» хапаються за обидва її кінці, а «фарби» вишиковуються за ними, взявши попід руки гравця, що стоїть спереду; «мамка» стає туди, де менше «фарб», і починається перетягування. Хто перетягне, той і переможець.

«Мак»

Програмовий зміст: розвивати всі групи м'язів; закріплювати знання про послідовність сільськогосподарських робіт, формувати діалогічне мовлення,

виразно та правильно будувати діалог, регулювати мовним дихання та темп в процесі мовлення.

Хід гри

Діти стають у коло, одна дитина — посередині. Діти йдуть по колу та примовляють:

Маки, маківочки,
Золотії голівочки!
Будемо мак оббивати,
Пиріжечки випікати.

Далі питають у дитини посеред кола:

— Чи поспів мак?

— Ще тільки орю! — відповідає дитина та імітує відповідні рухи.

Діти повторюють питання, а дитина по черзі дає наступні відповіді та імітує відповідні рухи:

— Ще тільки сію.
— Ще тільки заволочую.
— Ще тільки прополюю.
— Ще тільки поливаю.

Потім відповідає:

— Поспів!

Усі діти імітують такі дії: зривають голівки маку, вибивають, ліплять пиріжки та їдять. Гра повторюється за бажанням дітей.

«Журавель»

Програмовий зміст: вправляти дітей у спритності, у швидкості бігу; формувати монологічне мовлення, володіти не вербальними засобами виразності виховувати патріотичні почуття на основі знайомства дитини з народними рухливими іграми, їхнім національним колоритом;

Хід гри

Коли гра починається за допомогою лічилки обирають, журавля, всі інші стають в коло. Журавель ходить по колу, всі діти починають докоряти йому:

Занадився журавель, журавель

До бабиних конопель, конопель.

Сякий-такий журавель,

Сякий-такий довгоногий,

Сякий-такий дибле,

Конопельки щипле!

Журавель чує це, але й вухом не веде,— робить своє. Тоді з кола виступає хтось один, кого наперед вибрали, і співає:

А я тому журавлю, журавлю

Сіттю крильця обів'ю, обів'ю!

І кидається навздогінці за журавлем, ловить того і вдає, ніби накидає на нього сітку. Журавель собі удає, ніби пручається. А коло співає:

Сякий-такий журавель,

Сякий-такий довгоногий,

Сякий-такий дибле,

Конопельки щипле!

Журавель тоді повертається обличчям до ловця і показує, ніби не розуміє, за віщо його спіймали. Ловець же бере його за руку і водить по колу, співаючи разом з усіма:

Оце щоб ти не дибав, не дибав,

Конопельок не щипав, не щипав.

Сякий-такий журавель,

Сякий-такий довгоногий.

Сякий-такий дибле,

Конопельки щипле! Після цього на місце присоромленого журавля вибирають другого. Вибирають і іншого ловця — і гра йде далі..

«Вовк і лисичка»

Програмовий зміст: вправляти дітей у спритності, у швидкості бігу; орієнтування в просторі формувати вміння в дітей вести діалог, збагачувати запас слів, вчити володіти силою голосу.

Хід гри

За допомогою лічилки обираємо вовка і лисичку. «Вовк», присівши, копає ямку, решта — «лисичка» з «лисенятами» — ходять навколо нього й приказують:

Тричі, двічі обкружусь,

Вовку в вічі подивлюсь.

Потім «лисичка», що йде попереду, перемовляється з «вовком»:

— Ворче, вовче, дай води!

— Піди до верби!

— Боюся жаб!

— Так потопчи!

Усі починають тупотіти ногами, а «вовк» тим часом намагається спіймати «лисенят».

«Кози»

Програмовий зміст: вправляти дітей у спритності, у швидкості бігу; формувати монологічне та діалогічне мовлення, вміння домовлятися між собою під час ходу гри.

Хід гри

За допомогою лічилки обрати козу і вовка.

«Коза», йдучи з дому, наказує «козенятам»:

Сидіть, дітки, дома,

Я піду в ліс по дрова.

Вам каші наварю,

Молока принесу.

Вони сідають купкою й чекають.

Приходить «вовк».

— Що ви, дітки, робите?

— Граємось! Скачемо! Кашу їмо!

— А де ж ваша мамка?

— Пішла в ліс по дрова.

— Ваша мамка дика з'їла гнилого індика!

При цьому кидається на «козенят». Кого піймає, той стає «вовком». «Коза» проганяв його й знов наказує;

Сидіть, дітки, дома,
Я по травичку піду,
Вам сунічок назбираю!

«Галя по садочку ходила..»

Програмовий зміст: вправляти дітей у спритності, у швидкості бігу, орієнтування в просторі; розвивати зв'язне мовлення дітей, вміння вести монолог, чітко промовляти слова гри.

Галя по садочку ходила,
Хусточку біленьку загубила,
Ходить по садочку, блукає,
Хусточку біленьку шукає

(діти йдуть по колу вліво. Галя ходить усередині кола біля квітки і на слово «згубила» залишає хустинку на стільчику, біля квітки, а сама переходить на другу сторону, до сидіння стільчика, й удає, що шукає хустинку. Потім сідає на стілець).

На слова:

Не журися, Галю - серденько,
Ми знайшли хустинку біленьку,
У садочку, біля малини,

Під зеленим листом тернини

діти йдуть по колу вправо і зупиняються. Одна дитина, визначена вихователькою, підходить до стільчика з квіткою, бере хустинку і промовляє:

Ти, Галю, хустину не шукай, Хто знайшов, відгадай!

«Довгоногий журавель»

Програмовий зміст; розвивати в дітей ходити по колу в заданому темпі, орієнтуватися в просторі, силу, швидкість, кмітливість; формувати вміння в дітей чітко, зв'язно вести монолог, вправляти у оволодінні висотою та тембром голосу.

Хід гри

А в журавля ви коли-небудь гралися?

Спробуйте лишень погратися, тоді й побачите, що журавлеві сталось.

Коли гра тільки починається, журавель (звичайно, це хтось із вас, кого вибрали) походить собі в колі і час од часу робить так, ніби завзято смиче щось дзьобом — щипає коноплі. Думає, певно, що його ніхто й не бачить. Все коло не може цього журавлеві подарувати і починає докоряти йому:

Занадився журавель, журавель

До бабиних конопель, конопель.

Сякий-такий журавель,

Сякий-такий довгоногий,

Сякий-такий дибле,

Конопельки щипле!

Журавель чує це, але й вухом не веде,— робить своє. Тоді з кола виступає хтось один, кого наперед вибрали, і співає:

А я тому журавлю, журавлю

Сіттю крильця обів'ю, обів'ю!

І кидається навздогінці за журавлем, ловить того і вдає, ніби накидає на нього сітку. Журавель собі удає, ніби пручається. А коло співає:

Сякий-такий журавель,

Сякий-такий довгоногий,

Сякий-такий дибле,

Конопельки щипле!

Журавель тоді повертається обличчям до ловця і показує, ніби не розуміє, за віщо його спіймали. Ловець же бере його за руку і водить по колу, співаючи разом з усіма:

Оце щоб ти не дибав, не дибав,

Конопельок не щипав, не щипав.

Сякий-такий журавель,

Сякий-такий довгоногий.

Сякий-такий дибле,

Конопельки щипле!

Після цього на місце присоромленого журавля вибирають другого. Вибирають і іншого ловця — і гра йде далі.

«Бондар»

Програмовий зміст: Збагачувати словниковий запас і розвивати діалогічне мовлення, дрібну моторику рук, ритмічні рухи, танцювальні вправи.

Хід гри:

Дійові особи — Бондар, допитливі діти (можна Бондаренки). Допитливі діти обступають Бондаря півколом і співають:

Бондарю, бондарю,

Що ти робиш?

Бондар відповідає:

Стружу, стружу дошку

На дубову бочку.

З цими словами Бондар виставляє ліву ногу вперед і удає, що стругає рубанком дубову дошку (затискує пальці в кулачки і, тримаючи правий кулачок позаду лівого, імітує роботу рубанком).

Під час відповіді Бондаря діти Бондаренки повторюють його рухи і слова.

На слова «Дощечки збираю, бочки складаю» Бондар двічі піднімає з підлоги по дві «дощечки», а на дальші слова складає їх одну до одної.

Чопочки «вистругуються» швидше. На кожен такт правим вказівним пальцем Бондар водить по лівому, наче ножиком, від себе вперед, виконуючи таким чином по чотири рухи в такті.

«Вистругавши» чопочки, всі тичуть пальчиком вперед і вигукують «тиц,», наче затикають у бочці дірочку.

На слова «Бочку вже кінчаю, води наливаю» Бондар, ритмічно нахилиючись і випростовуючись, удає, ніби заливає бочку водою. Щоб переконатися, що вона без дірок, піднімає «бочку» вгору і, хвилинку почекавши, весело вигукує: «Не тече!».

На слова останнього куплета щасливий Бондар, взявшись у боки, кружить навколо «бочки» човганцем. При бажанні останній куплет можна повторити.

«Шевчик»

Програмовий зміст: поповнювати словниковий запас, розвивати мовленнєві вміння, розширювати уявлення про народні мистецтва.

Хід гри:

Дійові особи — майстер-швець, помічник майстра (три особи), шевчики (всі діти).

Обладнання: стільчик, іграшкова миска.

Діти (шевчики) стоять у розірваному колі, посеред кола - стільчик, на якому миска з водою; біля стільчика стоїть майстер-швець, навколо стільчика - три помічники. Діти гуртом співають:

А чи бачив ти, як шевчик

Шкіру в воді мочить?

Усі шевчики нахиляються і ритмічно піднімають й опускають праву руку, затиснуту в кулачок, ніби вмочують у воду шкіру, перевертаючи її на обидва боки. Майстер так само мочить шкіру в мисочці.

А чи бачив ти, як шевчик

Шкіру натягає?

Шевчики прикладають ліву руку до правого коліна, наче тримають шкіру, а правою, затиснутою в кулак, ритмічно рухають від коліна до землі. Майстер, натягуючи шкіру, ставить ліву ногу на стілець.

А чи бачив ти, як шевчик

Черевички шиє?

Стуливши пальці обох рук, ніби між великим та вказівним пальцями знаходиться дратва, шевчики в ритмі пісні то з'єднують руки перед собою, то розводять їх у сторони.

А чи бачив ти, як шевчик

Гвіздки забиває?

Шевчики припадають на праве коліно і ритмічно стукають по лівому коліну правим кулачком, ніби молоточком. Майстер може поставити лівий кулачок на спинку стільчика й стукотіти правим кулачком по лівому.

А чи бачив ти, як шевчик

Гвіздки розчищає?

Шевчики прикладають ліву долоню до грудей і в ритмі пісні рухають по ній правою, розчищаючи «гвіздки».

А чи бачив ти, як шевчик

Черевички чистить?

Шевчики піднімають ліву ногу, зігнуту в коліні, прикладають до коліна долоню лівої руки і ритмічно потирають по ній правою рукою, наче щіткою. Майстер ставить ліву ногу на стільчик і чистить черевички.

А чи бачив ти, як шевчик

У свято танцює?

Шевчики танцюють. Роботу закінчили, то й радісне свято настало.

Слова приспіву розігруються так. На слово «ой» діти легко б'ють по землі лівою ногою, а праву, зігнуту в коліні, піднімають вгору. На слово «brate» в тому самому положенні легко підскакують на лівій нозі, одночасно плетучи лівою рукою нижче зігнутого коліна правої ноги (плескач). Наступний такт виконується тими самими рухами, тільки починають уже з правої ноги і плещуть правою долонею.

Якщо шевчики танцюють кожний на своєму місці, майстер-швець з помічниками виконують плескач, кружляючи один за одним навколо стільчика.

«Подоляночка»

Програмовий зміст: вчити будувати монолог, розвивати уважність, орієнтування в просторі, удосконалювати танцювальні рухи.

Хід гри

Одна дівчинка буде за подоляночку — вона йде в коло. Всі ж інші стають кружка, беруться за руки і водять танок, співаючи:

Десь тут була Подоляночка,

Десь тут була молодесенька.

Тут вона впала,

До землі припала.

Личка не вмивала,

Бо води не мала.

Під цю пісню подоляночка спершу ходить у колі, а потім присідає до землі, схиляє голову на руку і сидить так, зажурившись, аж усім шкода її стає, і вони співають:

Устань, устань, Подоляночко.

Тут подоляночка підхоплюється, а коло співає далі:

Умий личко.

Як ту скляночку.

На ці слова подоляночка показує в рухах, як вона старанно вмивається. І побачивши, що вона така чепурна, всі здогадуються, що вона, певно, й танцювати вміє, і радять їй у своїй пісеньці:

Візьмися у боки,

Покажи нам скоки.

Та біжи до гаю,

Бери дівча з краю!

Подоляночка тішиться і пританцювує під цю пісеньку, а далі біжить до кола, бере за руку якусь дівчинку і веде всередину на своє місце, а сама стає в коло разом з усіма.

Гра починається спочатку.

«Плетений шум»

Програмовий зміст: вправляти дітей виразно та правильно, чітко промовляти текст гри, регулювати мовне дихання, дотримуватися правил ведення монологу: розвивати рухову активність дітей, силу м'язів рук.

Хід гри

.Всі беруться за руки і стають півколом. Середня пара підносить з'єднані руки догори — це «ворота». Крайні парами — один іде з одного, другий — з другого боку — пробігають у ворота. Коли ж доходить черга до середньої пари, то вона перекручується під своїми руками, і гра йде далі. Шум то заплітають, то розплітають, співаючи таку пісеньку:

Ой нумо, нумо

В плетеного шума.

Як наша мати
Буде заплітати.
Заплетися, шуме,
Заплетися,
Хрещатий барвінку,
Розстелися.
Ой нумо, нумо
В плетеного шума.
Як наша мати.
Буде розплітати.
Розплетися, шуме,
Розплетися,
Хрещатий барвінку,
Розстелися.
Так повторюють, поки наг्राються.

Консультація для батьків

«Значення українських народних ігор у сімейному вихованні»

Тоді наші предки жили в тісних зв'язках із природою і їх господарські заняття та світогляд єдналися з явищами природи. Вони щиро вірили, що є такі боги, які правлять світом, і особливо шанували тих, від кого сподівались добра та щастя. Прихід весни зустрічали веснянками (гаївками), в яких тісно поєднувались хоріві пісні з іграми й танцями. Поворот Сонця з літа на осінь знаменувало свято Івана Купала - день «великого очищення вогнем». Ігри присвячувались Матері-Землі, богу, який посилає грим і блискавку, - Перуну, богу сонця - Ярилі. Уславлення божеств піснями, танцями та іграми мало під собою практичну основу - задобрити оточуючу природу й таким чином забезпечити собі достаток і благополуччя.

Із часом обрядові дійства наших предків утратили своє ритуальне значення й від них лишились тільки молодіжні та дитячі забави. Будь-які зібрання дорослих і дітей супроводжувались ігровою діяльністю, найбільш поширеними різновидами якої були біг, скачки, стрільба з лука, кулачні бої, метання спису, а жінки та діти водили хороводи. Участь у грі дозволяла людині відійти від проблем повсякдення, запобігала виникненню сумніву й недовіри до своїх сил.

Час вносить зміни у зміст ігор, створює багато різних варіантів, тільки їх рухлива основа залишається незмінною. Гра включає всі види природних рухів: ходьбу, біг, стрибки, метання, лазіння, вправи з предметами, а тому є незамінним засобом фізичного виховання дітей. Світ ігор дуже різноманітний: рухливі, сюжетні, народні, рольові, спортивні, імітаційні, групові, ігри-естафети, ігри-забави, ігри-змагання тощо. Народна педагогіка вимагає, щоби батьки, учителі, вихователі піклувались про фізичний розвиток дітей, всіляко заохочували їх до рухів. «Як дитина бігає і грається, так їй здоров'я усміхається», - стверджує прислів'я. Чим більше дитина рухається, тим краще росте й розвивається. Народні рухливі ігри за змістом і формою прості та доступні дітям різного віку.

Вини мають оздоровче: сприяють гармонійному росту організму дитини; формують правильну поставу; загартовують організм; підвищують працездатність; зміцнюють здоров'я.

Дійсний оздоровчий ефект має проведення народних ігор на свіжому повітрі незалежно від пори року. Це зміцнює мускулатуру, покращує діяльність дихальної, серцево-судинної системи, збільшує рухливість суглобів, міцність зв'язок, стимулює обмінні процеси, позитивно впливає на нервову систему, підвищує опірність організму до простудних захворювань.

Освітнє: формують рухові вміння та навички з бігу, стрибків, метання тощо; розвивають фізичні якості - швидкість, силу, спритність, гнучкість, витривалість; дають основи знань з фізичної культури і спорту, валеології, народознавства, історії рідного краю тощо.

Виховне: виховують моральні та вольові якості дітей; любов до рідного краю, звичаїв і традицій українського народу; любов до щоденних і систематичних занять фізичними вправами.

Останнім часом активно відроджуються культурні цінності нашого народу, які донедавна були забуті та викоріненні зі свідомості українців. Одним із таких культурних надбань є народна гра, яка відображає характер, темперамент, почуття, побут, звичаї українців. Народні рухливі ігри - неоціненний виховний скарб, який залишили нам наші прадіди. У результаті життя й побуту мільйонів людей протягом віків в Україні сформувалися самобутні народні ігри, які шліфувались і перевірялись досвідом людей багатьох поколінь. У них як у дзеркалі відображаються звичаї нашого народу, їх побут й уявлення про світ. Кожна гра, кожна забава має свої специфічні функції та розвиває фізичні й моральні якості. Важко переоцінити значення ігор і забав у справі формування фізично здорового, етично стійкого й інтелектуально розвиненого майбутнього члена суспільства. Завдяки народним іграм можна виховати в дитині всі ті властивості, котрі ми шануємо в людей і котрі нам би хотілось прищепити дітям різними оповіданнями, бесідами та навчанням.

Граючись, дитина зосереджує увагу, а це вже є початком виховання сильної волі. Захоплена грою дитина загартовується в терпінні, бо ніколи не скаржиться

на біль, якщо впаде чи вдариться ненароком. Від такого болю за інших обставин вона би пролила чимало сліз. Граючись, дитина легко схоплює, розуміє та запам'ятовує гру, а ці якості, постійно розвиваючись, у свою чергу полегшують виконання складніших завдань.

На жаль, за роки існування Радянського Союзу багато народних ігор було розгублено й забуто. Особливе занепокоєння нині викликає відсутність у більшості юнацтва усвідомлення себе як частини свого народу, співвіднесення своєї діяльності з інтересами нації. Зарядити справі може створення такої системи освіти, яка би виховувала національно свідомих громадян України. Дослідження науковців переконливо доводять, що дитина повинна перебувати під постійним виховним впливом матеріальної та духовної культури свого народу. Це потрібно насамперед для найповнішого розкриття природних здібностей дитини, розвитку її талантів, виявлення етнопедагогічних особливостей. Тому система освіти загалом і процес фізичного виховання зокрема мусять бути саме національними. З огляду на це підвищення ефективності фізичного виховання тісно переплітається з проблемами впровадження у практику елементів народної фізичної культури, які мають виховну, розвивальну культурну цінність.

Народна фізична культура включає ті види рухової активності та методи їх використання, які історично склались як наслідок непрофесійної діяльності з метою фізичного, психічного та фізіологічного впливу на розвиток людини, адекватного пристосування до умов навколишнього середовища, підготовки до трудової діяльності та військової справи. У цьому плані слід указати на педагогічну значущість народних ігор, основні компоненти яких (зміст, форма, методичні особливості) роблять їх одним з ефективних засобів, що можуть застосовуватись у всіх ланках системи фізичного виховання.

Гра - це не просто забава, у ній мудрість народу. «У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості», - казав великий український педагог В. Сухомлинський. Тому нам усім треба по крупинці зібрати цей безцінний скарб, щоб разом скласти веселу азбуку дитинства.

Гра формує наш характер. Яким би багатим не було все наступне життя, спогади дитинства та ігри з ровесниками не можна порівняти ні з чим. Усі ми так чи інакше повертаємось у дитячі роки, намагаємось відновити моральні джерела для іншого життя.

І найбільш яскравим спогадом при цьому впливають народні ігри, яких ми навчаємо наших дітей. Але іноді можна спостерігати зовсім іншу картину. Навіть там, де є гарний, обладнаний майданчик, часто ніхто не грається. У чому ж причина? Не може бути й думки, щоб діти не любили бавитись. Існують дві причини: діти або не мають часу, або не знають жодної народної гри й через це позбавлені радості, яку б відчували від ігор, якби їх знали. Ці причини - тяжкий докір вихователя, батькам, учителям. Дитина мусить мати час на ігри, а справа їх поширення цілком знаходиться в руках вихователів, батьків: це їх ній обов'язок, яким не можна нехтувати.

Консультація для батьків

«Українських народних рухливі ігри важливе значення для фізичного розвитку вашої дитини»

Гра доволі рано входить у життя дітей - уже на першому році дитини. «Дитина граючись живе, - писав Т. Лубенець, - і живучи грається». Діти будь-якого віку знайдуть собі гру до смаку. Але не можна абсолютно, раз і назавжди, установити постійні схеми, але в загальних рисах треба добре обдумати, яку саме гру можна проводити з дітьми того чи іншого віку, маючи на увазі дитячу психіку, що з роками змінюється, як і самі захоплення й бажання дитини.

Народні ігри поділяють на групи: насамперед це сезонно-обрядові ігри типу «Кривий танець», «Горішок», «Подольночка». У давні часи такі ігри проводились у певні пори року, у дні календарних свят і супроводжувались обрядовими піснями та хороводами. Де які з них починались магічними звертаннями-закличками до сил природи, птахів. У побутових народних іграх відображено працю українського народу (землеробство, тваринництво, ковальство, мисливство, рибальство): «Гуси», «Нема пана вдома», «Коваль». Ігри-лови («Піжмурки», «Латка», «Квач») - безсюжетні ігри, в яких удосконалюються навички швидкого бігу. Серед народних ігор можна також виділити ігри-забави та ігри-атракціони. Вони мають естафетний характер з елементами змагань: стрибки на одній нозі, закидання м'ячів у рухому ціль, перетягування каната, ходьба на низьких ходулях, підстрибування та ловіння ласощів (бублика, цукерки) зубами - «Бій півнів», «Перетягування бука», «Пес», ігри комічного характеру «Ледачий Гриць», сюди ж можна віднести гойдання на гойдалках, катання на саморобних каруселях, лазіння по гладенькому стовбуру, ліплення снігової баби тощо.

Народні ігри також поділяються на сюжетні та безсюжетні, великої, середньої та малої рухливості (за ступенем фізичного навантаження). Ігри з ходьбою, бігом, лазінням (за ознакою руху, що переважає). Так, наприклад, А. Цьось поділяє народні ігри на рухливі ігри та забави зі співом, приказками, примовками, ігри з предметами, рухливі ігри та забави зі співом, приказками,

примовками, ігри з предметами, рухливі ігри та забави на розвиток фізичних якостей (сили, спритності, швидкості тощо).

Обдумуючи, які ігри запропонувати дітям, слід ураховувати природні умови. Скажімо, гуляючи в лузі, доречно пограти в «Гусей», «Віночок», «Подояночку»; біля водойми - у «Міст», «Качок і рибалок», «У річку гоп»; у лісі - у «Грибок» «Горішок» тощо.

Консультація для батьків

«Використання народної рухливої гри в сімейних традиціях на сучасному етапі»

Усі народні ігри проводяться відповідно до вікових можливостей дітей. Так, наприклад, із дітьми раннього віку (перший, другий рік життя) використовують переважно індивідуальні ігри-забавлянки (або з двома-трьома дітьми): «Кую, кую чобіток», «Мишечка-скреботушечка», «Дибки-дибки», «Печу, печу хлібчик», «Тосі, тосі», «Сорока-ворона», «Зайчику, зайчику, де ти бував?», «Котику сіренький», «Ой чук, чук».

Із досвіду можна сказати, що з дітьми третього-четвертого року життя народні ігри бажано проводити на прогулянці. Текст слів у іграх простий, це переважно заклички: «Дощику, дощику», «Вода холодна», «Зозулю-кавулю», «Вийди, вийди, сонечко», «Гайку, гайку», «Ой ходила Марусенька»; рухливі хороводні ігри: «Курочка-чубарочка», «Кізенька», «Де ж наші ручки?», «Подольночка»; ігри парами: «Моталки», «Дрібу-дрібу-дрібушечки».

Дітям п'ятого року життя доступні і складніші ігри: «М'яч сусідові», «Не лови гав», «Хто швидше», «У навбитки», «У кидка» (розвиток окоміру, спритності, сили, координації рухів). Окрім цих ігор пропонуються хороводи, але вже з різними атрибутами - віночком, хусточкою, стрічкою.

Перш ніж запропонувати дітям певну народну гру, треба ознайомити їх з її походженням, атрибутами та дійовими особами, розповісти, як у цю гру грали в давнину. Наприклад, як можна ознайомити дітей з давньою традицією святкування Івана Купала (гра «Горю дуб»). Напередодні свята купальське дерево прикрашали вінками, квітами, стрічками.

Увечері біля обрядового дерева розкладали вогнище з дубових гілок, і хлопців парах із дівчатами перестрибували через нього. Уважалося, що в такий спосіб відбувається очищення вогнем. Із давніх-давен люди вірили, що вогонь очищує душу від усього злого й наділяє силою та здоров'ям. Саме то му цей обряд проводили перед жнивими.

Діти з цікавістю слухають про те, що стрибала через вогонь тільки доросла молодь, а дітлахи стрибали через кропиву, адже так безпечніше. А якщо кропива

все-таки когось і жалила, то це було на користь. Варто ознайомити дітей із символікою віночком- плетіння – пояснити значення квітів і кольорів стрічок.

Перед грою «Кривий танець» можна знайомити дітей з історією гри. Ось одна із версій. Гра виникла дуже давно, у ті часи, коли на нашу країну нападали татари. Батьки тоді вчили дітей остерігатись ворога й у разі небезпеки заплутувати свої сліди, щоб чужинці по них не потрапили в село. У танку імітується саме такий рух — по кривій. Діти водили «кривий» хоровод по обіді біля церкви на свято Благовіщення. Люди з особливою шанною ставились до цього свята, коли «Бог благословляє всі рослини».

Тому працювати в цей день вважалося завеликий гріх. Існувало повір'я, що на Благовіщення навіть птах не в'є собі гнізда. А на свято вранці діти виходили в поле до бузька (лелеки), показували йому освячений хліб і промовляли: «Бусень, бусень, на тобі хлібця, а ти нам - жита копу».

Таку інформацію треба добирати до кожної гри, а також підшуковувати уривки оповідань, народних казок, влучні загадки та прислів'я (наприклад, ось таку загадку доречно запропонувати перед грою «Коза»: «Не дід, а з бородою, не бик, а з рогами, не корова, а доїться»). Перед проведенням гри часто співаємо народні пісеньки, наприклад, перед грою «Сірий кіт» - колискову про котика, а перед грою «Зайчик сіренький» - пісеньку про зайчика.

Дітям дуже подобається, коли їм розповідають про виготовлення атрибутів до народних ігор в давнину. Наприклад, м'яч колись робили з бичачої вовни, яку скачували між долонями, а щоб м'яч був пружнішим, його змочували водою. Такий м'яч називався повстяним, і грались ним переважно старші діти або дорослі, бо він був надто важкий. А спеціально для малят вовну скачували в кульку й обшивали зверху шкірою. Такий м'яч був легкий і називався ремінним. Замість вовни використовували також пір'я, пух, волоски очерету.

У давнину діти використовували для рухливих ігор майже все, що потрапляло під руку. Із малими формами фольклору можна знайомити дітей як перед початком ігор, так і розучуючи їх безпосередньо під час гри, оскільки вони досить ритмічні й легко запам'ятовуються. Прислів'я та приказки використовуються і для підбиття підсумку гри: «Дружній череді і вовк не

страшний», «Зробили спішно, коли б воно не вийшло смішно», «Берись дружно - не буде сутужно» тощо. Такий лаконічний виховний підсумок, на мою думку, справляє на дітей набагато сильніше враження, ніж надокучливе моралізування.

Майстерність дорослих і чітко продумана методика проведення народних рухливих ігор і розваг забезпечать не тільки виховний, а й пізнавальний та оздоровчий ефект, сприятимуть залученню дошкільнят до витоків національної культури та духовності, зроблять їхнє дозвілля веселим та яскравим.

Народна гра - це не тільки активний рух і весела розвага. Це змога для кожного малюка реалізувати власне «Я» і разом відчувати себе учасником спільних дій. Не виконавцем, а саме активним учасником! Тому педагог має бути особливо уважним до того, що саме цікавить дітей, які вони висловлюють зауваження та пропозиції. Нехай малі веселяться та граються так, як їм любо.

ДОДАТОК Є

«Добірка народних рухливих ігор для Вашої дитини для фізичного розвитку»

1. *Ігри-пастки* - характеризуються тим, що ведучий повинен переловити всіх гравців один або з допомогою спійманих ним у ході гри. Усі ці ігри починаються з лічилки, супроводжуються діалогами, піснями. Наприклад: «У ведмедя в бору», «Дідусь-ріжок», «Горщики», «Шуліка» та ін.
2. . *Ігри драматизовані* - у них розігрується яка-небудь дія, також супроводжувана діалогом, піснею. Це такі ігри, як «Фарби», «Пекар», «Гуси-лебеді» та ін.
3. *Ігри хороводні* - учасники ходять по колу зі співом і танцювальними рухами: «Коровай», «Яблунька», «Зайчєня», «Просо», «Мак» та ін.
4. . *Словесні ігри-фанти* - для них характерний напружений діалог, іноді з віршованим зачином. До цієї групи входять такі ігри: «Як тебе звать?», «Садівник», «Козубенька», «Тільки на цю букву» та ін.
5. . *Ігри з дидактичною спрямованістю* - передбачають закріплення знань і вмінь з предметів загальноосвітнього циклу: «Білки, жолуді, горіхи», «День і ніч», «Гуси-лебеді», «Горобець» та ін.
6. . *Обрядові та звичаєві ігри* - передають характерні події з життя українського народу. У давні часи такі ігри проводилися у певні пори року, в дні календарних свят і супроводжувалися обрядовими піснями (колядками, щедрівками, веснянками, гаївками тощо) та хороводами. Деякі з них починалися магічними звертаннями-закличками до сил природи, птахів. Серед ігор цієї групи - «Кривий танець», «Горішок», «Подоляночка» та ін.
7. *Ігри мовленнєвої спрямованості* - народні рухливі ігри з обмеженим словесним текстом. У них текст подається у формі лічилки, примовки, перегукування. Ця група ігор досить численна: «Панас», «Їду, їду», «Звідки ти?», «Піжмурки», «Горюдуб», «Котилася бочка...», «На чім стоїш?», «Іваночку, покинь схованочку», «Зайчик і Бурчик», «Бочечка», «Квочка», «І рву, і рву горішечки» та ін.

8. *Ігри історичної та соціальної спрямованості* - відображають характер тієї епохи, в яку вони створювалися. Це такі українські народні ігри, як «Король», «Воротар», «Відьма», «Дзвін», «Прослужив я в пана рік», «Колесо» та ін. У їх змісті трапляються архаїзми, наприклад: «пан», «король», «цар», «царівна».
9. *Ігри з відображенням трудових процесів та побуту народу*. Основна функція ігор цієї групи - виховання національної самосвідомості. У таких іграх знайшли своє відображення трудові процеси українського народу (землеробство, тваринництво, ковальство, мисливство, рибальство тощо). Саме такими є ігри «Гуси», «Нема пана вдома», «Коваль».
10. *Ігри-забави та ігри-атракціони*. Ці ігри носять естафетний характер з елементами змагань: стрибки на одній нозі, метання м'ячів у рухому ціль, перетягування каната, ходьба на низьких ходулях, підстрибування та ловіння ласощів (бублика, цукерки) зубами («Бій півнів», «Перетягування палиці», «Пес»), ігри комічного характеру («Ледачий Гриць»). Сюди ж можна віднести гойдання на гойдалках, катання на саморобних каруселях, лазіння по гладкому стовбуру, ліплення снігової баби тощо.).
11. Ігри з ходьбою, бігом, лазінням (розподіляються за характером руху, що переважає).
12. *Ігри з елементами загальнорозвивальних вправ*. «Батько і діти», «Мак», «Дрова», «Адам і Єва», «Розбите яєчко», «Шевчик», «Ой вийтеся огірочки», «Боротьба кажана з вітром», «Кіт потягується», «Гуси на воді», «Пташка», «Мокрий кіт», «Пузир», «Лелека і криниця».
13. *Ігри з ходьбою*. «Петре, де ти?», «Панас», «Піжмурки», «Звідки ти», «Гарбуз», «Огірочки», «Міст», «Нічний марш», «Підхід вартових», «Дуб чи береза».
14. *Ігри з бігом*. «Іду на Ви!», «Гуси», «Пень», «Хатина», «День і ніч», «Регіт», «Дуб», «Запорожець на Січі», «Проводи русалки», «Скажений бугай», «Рибалки і риби», «Кіт і миша», «Квачі парами», «Доганяй втікаючи», «Ворон», «Веребей», «Дикі кози», «Яструб», «Мур», «У колдуна», «Хрещик», «Сірий кіт», «Кавуни», «Лисиця і заєць», «Ковбаса».

15. *Ігри зі стрибками.* «Вовк і кози», «Довга лоза», «Переправа через річку», «Струмок», «У річку гоп», «Спутані коні», «Гречка», «Тинок», «Півник».
16. *Ігри з метанням.* «Хто далі кине», «Влучний стрілець», «Захисник фортеці», «Квач з м'ячем», «Мисливець і качки», «Штандер», «Квочка», «Круговий», «На полюванні», «Перепелиця», «Городки», «Циганка», «Мушка».
17. *Ігри з елементами прикладних вправ (лазіння, переповзання).* «Дістати сало», «Стовп», «Повінь», «Скелелаз», «Кубло», «Незграбний ведмідь», «Западня», «Павук», «Куниця і білки», «Підвісний міст», «Тунель», «В'юнкий вуж».
18. *Ігри на рівновагу.* «Гойдалки», «Журавель», «Ластівка», «Напереваги», «Жук», «Рак-неборак», «Пересування на бочці», «Дресирування звірів», «Круть-верть», «Млин», «Метелиця».
19. *Ігри з елементами акробатики.* «Краб», «Каракатиця», «Перекотиполе», «Розпечене колесо», «Павук», «Жабка», «Качалка», «Дзвін».
20. *Ігри з елементами боротьби.* «Буряк», «Тягти бука», «Коромисло», «Ріпка», «Відьма», «Бій півнів», «Кіт і мішка», «Княжий острів», «Дружина і татари», «Перетягування линви».
21. *Ігри з елементами танцю.* «Сива шапка», «Женчичок», «Гоп-скок», «Метелиця», «Трійки».
22. *Ігри на воді.* «Морський бій», «Мисливці та качки», «Швидкий краб», «Коловорот», «Крокодил», «Колода», «Щупаки», «Невід», «Квачі», «Морж», «Водяна змія», «П'явка».
23. *Ігри на лижах.* «Наздожени втікаючи», «Буксування», «Квач на лижах», «Лижник без палиць», «Трійки», «Стогони», «Хто далі», «Шеренгою з гірки», «Мисливець на полюванні».

Більшість народних ігор містять у собі елементи суперництва або ж побудовані на суперництві (наздогнати, перегнати, перестрибнути, перекинути, перетягнути, влучити, спіймати, виконати вправу чи завдання краще за інших тощо), тому важливе значення має фізична підготовленість (сила, швидкість, витривалість, спритність).

Така класифікація обумовлена змістом шкільної програми, згідно з вимогами якої фізичне виховання в школі передбачає формування основних

життєво необхідних умінь і навичок. Доведено, що найбільш ефективно засвоєння дітьми фізичних вправ відбувається через ігрову діяльність. Тому доцільно використовувати ігри, які сприяють вивченню конкретних рухових дій.

Одне з основних завдань фізичного виховання носить освітній характер. Воно передбачає засвоєння спеціальних знань у галузі фізичного виховання та формування рухових умінь і навичок. Рухливі ігри за своїм змістом сприяють вирішенню цього завдання.

Класифікація національних рухливих ігор за характером рухової діяльності дає змогу констатувати, що вони повністю відповідають біологічній потребі дитячого організму в рухах для набуття необхідних навичок і вмінь, для розвитку фізичних і морально-вольових якостей, для загартування організму молодших школярів. Окрім того, вони сприятимуть подоланню негативного ставлення до уроків фізичної культури, формуванню мотивації, а згодом і стійкої потреби у систематичних заняттях фізичними вправами.

**«Добірка народних рухливих ігор для формування мовленнєвого
розвитку вашої дитини»**

Рухливі хороводні ігри супроводжуються пісенним текстом. На першому плані — слова, рухи — нескладні (ходіння в колі), по закінченні слів, співу можливий біг. Серед таких ігор найвідоміші: «Огірочки», «Галя по садочку ходила», «Подоляночка», «Перепілочка», «Ой ягіл, ягілочка», «Іде, іде дід» та ін.

Обрядові та звичаєві ігри передають характерні події з життя українського народу: початок жнив, косовицю, великодні та купальські ігри, калиту, веснянки.

Ігри історичної та соціальної спрямованості відбивають характер тієї епохи, коли вони складались. У їх змісті трапляються архаїзми, як для нас, гравцями виступають «пан», «король», «цар», «царівна». Це ігри: «Король», «У короля», «Воротарчик», «Пускайте нас», «Нема пана дома», «У відьми», «Дзвін», «Прослужив я в пана рік», «Кружок» тощо.

Ігри побутової спрямованості відображають у своєму змісті буденне життя людей («Жили у бабусі...», «Ой сусіди, сусідоньки», «Здрастуй, сусіде», «Куй-куй, ковалі...», «Як було у баби...»). Чимало серед них ігор з сюжетами про сімейне життя: «Батько», «Батько й діти», «Горщечки», «Гладущики», «Сімейка» тощо.

Ігри мовленнєвої спрямованості - народні рухливі ігри з обмеженим словесним текстом. У них текст подається у формі лічилки, примовки, перегукування. Ця група ігор досить численна: «Панас», «Їду, їду», «Звідки ти?», «Піжмурки», «Горюдуб», «Котилася бочка...», «На чім стоїш?», «Іваночку, покинь схованочку», «Зайчик і Бурчик», «Бочечка», «Квочка», «І рву, і рву горішечки» «Плетений шум», «Шевчик», «Бондар», «Довгоногий журавель» та ін.

Саме в цих іграх відображення буденного життя, вживання дитиною слів які ви використовуєте в побуті, таким чином дитині легше буде будувати речення, в повсякденному житті висловлюватися, доносити думку слухачеві. А в деяких іграх присутні застарілі слова, таким чином дитина поповнює активний словник, незнайомими для неї словами.

Хороводні ігри, допоможуть оволодіти тембром голосу, силою, мовним диханням та сприяють емоційному розвитку дитини. Також в іграх присутні, монологи, діалоги які сприяють формуванню мовленнєвої компетентності, Діти дотримуються мовленнєвих еталонів у грі, використовують невербальне мовлення.